

KATEDRA HISTORIE PEDAGOGICKÉ FAKULTY

BOHEMIAE
OCCIDENTALIS
HISTORICA

1/2015

Plzeň 2015

EDITORIAL

Slovo úvodem k novému odbornému časopisu

Milému čtenáři, váženému uživateli a laskavému posuzovateli předkládáme první číslo nového katedrálního periodika, časopisu *Boemiae Occidentalis Historica*, v půvabné zkratce BOH. Doufáme, že tím posuneme odbornou, publikační a vědeckou úroveň katedry historie FPE ZČU v Plzni ještě o něco výše. Budeme se o to snažit, nejen my členové katedry, ale rádi bychom využili k naplnění tohoto cíle i širšího spektra našich externích spolupracovníků (tak jako tomu bylo často i v minulosti). Máme totiž na co navazovat, a proto se sluší v malém ohlédnutí připomenout zavazující tradice našeho domovského historického pracoviště a jeho dosavadního sborníku *Dějepis*.

Katedra historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity patří k nejstarším vysokoškolským ústavům v Plzni. Tradice naší katedry jako odborného pracoviště spojujícího vzdělání učitelů dějepisu s badatelskými a publikačními aktivitami jejích členů sahá svými kořeny již do konce čtyřicátých let, kdy se v Plzni formovala Pedagogická fakulta, mnohem později, roku 1991, společně s Vysokou školou strojní a elektrotechnickou, jádro dnešní Západočeské univerzity. Za šest desetiletí své existence vychovala katedra historie přes dva tisíce absolventů, nejen učitelů dějepisu, mnozí se totiž uplatnili i v muzejnictví, archivnictví či památkové péči. Za toto dlouhé období se na katedře vystřídaly desítky vysokoškolských pedagogů, z nichž převážná většina vedle svých didaktických povinností přispěla k rozvoji (nejen) západočeské historiografie. Odborné, vědecké a badatelské prestiží katedry pomohly i výrazné pedagogicko-vědecké osobnosti, jakými byly zejména v 50.-60. letech 20. století profesor Václav Čepelák a po něm profesor Jindřich Vacek, od poloviny 80. let profesor Tomáš Jílek. Těmto vedoucím katedry se podařilo udržovat odbornou úroveň pracoviště navzdory ideologickým omezením. Důkazem toho jsou publikační výsledky, týkající se starších a novějších dějin, sociálně-ekonomického a kulturního vývoje, regionální vlastivědy, ediční činnosti. Kromě desítek skript, určených studentům, směřovala vydavatelská činnost k hlavní publikační platformě, kterou se od šedesátých let stala ročenka (ovšem z různých důvodů poté nepravidelně vydávaná) s názvem *Dějepis. Sborník katedry historie*. Tato edice dosáhla pětadvaceti čísel (označovaných římskými číslicemi), obsahujících na dvě stovky příspěvků (jen výjimečně – a to samozřejmě výhradně před rokem 1989 – propagandisticky zkreslených). Vesměs se jednalo o původní a přínosné studie, založené na studiu literatury i pramenů. Ale zdaleka nešlo jen o didakticky či úzce regionálně zaměřené články. Sborník přinášel pravidelně příspěvky o tématech celonárodních i obecných dějin, o problematice kulturně-historické a památkářské, o kmenologii, o národním obrození. Zejména od 90. let se významně rozšířil záběr nejnovějších dějin. Přibyla tematika česko-německých vztahů a systematické „mapování bílých míst západočeské historie“ (tzv. železná opona, nezakreslený druhý a nově i třetí odboj, osvobození Plzně americkou armádou, komunistická perzekuce), přičemž se v této souvislosti publikačně prosazovala i moderní orální historie. Sborníky *Dějepis* se vždy věnovaly i recenzím a nezanedbávaly též významná jubilea a ohlédnutí za významnými osobnostmi katedry. Tradice těchto sborníků vytváří i mezigenerační pouta mezi staršími kolegy (většinou již nežijícími) a současnými či nedávnými pracovníky katedry (Jan Kumpera, Naděžda Morávková, Helena Východská, Miroslav Breitfelder, Jan Kilián, Milada Krausová, Eva Mušková, Jiří Stočes, Karel Řeháček). Dlouhý by byl i výčet přispěvatelů – někdejších spolupracovníků katedry historie, z nichž jen výběrově připomeňme plzeňské emeritní archiváře Vladimíra Bystrického a zesnulého Miloslava Bělohávků. Do našeho katedrálního sborníku přispívali i mnozí vysokoškolští profesori

z Univerzity Karlovy (Josef Polišenský, Miroslav Hroch, Jaroslav Pánek, Svatava Raková, Dagmar Čapková) a další mimoplzeňští externí spolupracovníci, jako profesor Jan Rataj (VŠE Praha) či docent Ondřej Felcman (Univerzita Hradec Králové). Na stránkách sborníku publikovali své studie i renomovaní němečtí badatelé Christoph Kampmann (třicetiletá válka) a Werner Korthaase (komeniologie).

Ohlédnutí za sborníkem *Dějepis* nemá ale být hodnotícím rozloučením s jednou, byť dlouhou etapou publikační činnosti katedry historie FPE ZČU, ale spíše odrazovým můstkem k postupnému formování nového pravidelného periodika BOH (*Bohemiae occidentalis historica*) s ještě vyššími vědeckými aspiracemi.

Profesor PhDr. Jan Kumpera, CSc., emeritní vedoucí katedry historie FPE ZČU
PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D., vedoucí katedry historie FPE ZČU

STUDIE

Držkrajovici (páni ze Švihova) a raně středověká nobilita v Pouhloví

Michal Tejček

Abstract: The article deals with the Držkrajovici (lords of Švihov) dynasty, who were the first documented owners of the Švihov castle at the end of the 12th century, and it puts this dynasty into the early medieval nobility in the south-west Bohemia. It associates this lineage with the establishment of the oldest church in Švihov, the St. Jilji's.

Key words: Držkrajovici dynasty, Švihov, Pouhloví, medieval nobility, medieval settlement, southwest Bohemia, St. Jilji's church in Švihov

Raně středověká nobilita v Pouhloví¹⁾ je stejně jako v ostatních částech českého knížectví charakteristická mj. určitou sociální diferenciací, a to už na konci 12. a v 1. polovině 13. století, což je období časově rámcující náš příspěvek.²⁾ Jde tu především o základní rozdíl mezi nejvyšší vrstvou české aristokracie, která už od nejstarších dob českého státu dostala označení „předáci“ (*primates, proceres*), na jedné straně a mezi ostatní českou nobilitou na straně druhé. Čeští urození obecně bývají v dobových pramenech označováni pojmy *nobilis* (urozený) či *miles* (bojovník),³⁾ které je navenek vydělovaly od ostatních vrstev soudobé české společnosti. To, co příslušníka oné předácké raně středověké „vyšší šlechty“⁴⁾ nomenklaturně odlišovalo uvnitř vlastní sociální vrstvy od zbytku urozených kolegů, byl nárok na titul „předák“ či „velmož“, latinsky *comes* nebo *suppanus*.⁵⁾

1) Takto souhrnně označují větší část okresů Plzeň-jih a Klatovy, jejíž osou je tok řeky Úhlavy. Bude ovšem nutné ve výkladu hranice tohoto úzce vymezeného geografického prostoru překračovat.

2) O této diferenciaci obecně viz Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 1997, s. 200. Završení procesu stabilizace družiny v 70. letech 12. století, kdy se z *militēs primi ordinis* pomalu stává vyšší šlechta, uvádí Vratislav VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců. K formování ideologie české šlechty od 11. do počátku 14. století*, Folia Historica Bohemica 12, 1988, s. 72.

3) Mnohdy jako synonyma uvádí tyto pojmy Vratislav VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty. Urozenost, rytířství, reprezentace (Obecné souvislosti, pojetí družiny, „modernizační“ trend)*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 9, Praha 2007, s. 163 (elita jako *militēs*), srov. i J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 199.

4) Jsem si vědom problematického užívání pojmu „šlechta“ popřípadě „aristokracie“ pro období 12. a 1. pol. 13. století, které se hodí spíše pro vrcholně středověkou stavovskou elitu od 2. poloviny 13. století výše. Jelikož však mezi raně středověkými velmožskými rody a vrcholně středověkými šlechtickými rody je často přímá vývojová i genealogická vazba, dovolil jsem si tento pojem jako stylistickou variantu použít alespoň s přídomkem „raně středověká“ (srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 141). K problematice srov. V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 65–95; Vratislav VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 151–155, který používá pojem raná šlechta už pro přední urozené z přelomu 11. a 12. století (např. s. 163). Podle práce Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012, s. 27 by se dalo mluvit o šlechtě již v případě některých velkomoravských bojovníků, jak dokazuje autorova interpretace bojovníckých (zejména dětských) hrobů, svědčících o elitním (dědičném) postavení takto pohřbených jedinců.

5) Máme tu na mysli pojmy *comes* a *suppanus*, které nejsou synonymní s pojmem *castellanus*, tedy hradecký správce, kastelán, nýbrž označují velmože, který v této funkci prokazatelně nestál. K označování nobility v dobových pramenech srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 197; Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, Praha 2002, s. 352–353, 365–367; David KALHOUS, *Čeští velmoži 10. věku*, Sborník prací Filozofické Fakulty Brněnské univerzity 52, řada C, 2005, s. 9–10, 13; Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 216–220; Martin WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmos o světě předáků a urozených*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 9, Praha 2007, s. 18. K pojmu *suppanus* a *comes* srov. V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 156, 161; Libor JAN, *K počátkům české šlechty. Družina, beneficium, pozemkové*

Velmožové byli poměrně úzkou vrstvou, disponující postavením, které je opravňovalo nárokovat si přední místa v družině panovníka či zastávat některý ze zvolna se rodících dvorských úřadů, popřípadě stát v čele hradské (provinciální) správy.⁶¹ Ostatní urození bojovníci k takovému postavení přímo předurčení nebyli, ti níže postavení naopak často stáli ve službách velmožů.⁷¹ Předáci měli dále více možností shromáždit větší pozemkový majetek, ať už koupěmi, směnami či výsluhami od panovníka.⁸¹

Dalším ze znaků, který charakterizoval nobilitu obecně, ale byl typický především pro její velmožskou vrstvu, byla potřeba reprezentace.⁹¹ Dělo se tak zejména uskutečňováním výstavných a nákladných staveb. Budování kamenných šlechtických hradů, charakteristické pro vyšší šlechtu, bylo před polovinou 13. století v Čechách ještě velmi vzácné¹⁰¹ a rozdíly mezi dobovými sídly velmožů a urozených bojovníků (šlechtickými dvorci) nelze pro nedostatek relevantních pramenů sledovat. Proto hlavní reprezentativní stavbou, často spojenou se šlechtickým dvorcem, která měla krom svých praktických funkcí i potenciál představovat vysoké postavení a prestiž svého stavebníka, byl v té době především kamenný kostel. Dovolit si jej mohli jen ti nejbohatší.¹¹¹ Od 40. let 12. století a častěji od

vlastnictví, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 9, Praha 2007, s. 50; L. JAN, *Václav II.*, s. 176–184.

61) K původu a charakteristice vyšší raně středověké nobility, včetně jejího nároku na vyšší úřady srov. zejm. Zdeněk BOHÁČ, *K problematice studia pozemkové držby v předhusitských Čechách*, Historická geografie 18, 1979, s. 10; V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 65–95; Josef ŽEMLIČKA, *K počátkům a rozrodu Hrabšiců*, Folia Historica Bohemica 13, 1990, s. 25; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 140–146, 195–201, 283–290, 358–364; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 351–378, 405–416, 503–506, 563–567; Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabšic. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 11–13, 17nn; D. KALHOUS, *Čeští velmoži 10. věku*, s. 5–13; M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 11–29; L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 45–52; Tomáš VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj a její blízcí*, in: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. Colloquia mediaevalia Pragensia 9, Praha 2007, s. 53–62; V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 141–188; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 20–160.

71) K základu budoucí nižší šlechty, tzv. *milites secundi ordinis*, viz Z. BOHÁČ, *K problematice studia pozemkové držby*, s. 13; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 200–201, 364; V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 161–162. Na listině Soběslava II. z roku 1177 počítá Vaníček drobné místní bojovníky a úředníky k urozeným (Tamtéž, s. 165). Příkladem urozených bojovníků ve službách vyšší nobility jsou družinici (klientela) Hrabšiců a Hroznatoviců, viz J. ŽEMLIČKA, *K počátkům a rozrodu Hrabšiců*, s. 24; Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabšici Všebor a Kojata a počátky vrcholně středověkého Mostu*, Český časopis historický 90, č. 3, 1992, s. 324; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 352–353, 357, 360–361; T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 52–53, 230nn; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 73, 109–114. Podobně u Vítkovců: V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 175.

81) K tématu majetku raně středověké nobility srov. Z. BOHÁČ, *K problematice studia pozemkové držby*, s. 5–22; V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 70; Tomáš VELÍMSKÝ, *K problematice rané kolonizace 12. století v Českém středohoří a vzniku feudální pozemkové držby*, Mediaevalia historica Bohemica 4, 1995, s. 81–123; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 197–200, 283–286, 289–290; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 405–416; M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 23; T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 60–62; L. JAN, *K počátkům české šlechty*, s. 45–47; T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 15–16, 22, 89nn; Tomáš VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů a družiníků v období 11.–12. století*, Studia mediaevalia Bohemica 1, č. 2, 2009, s. 177–185; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 51–83. Spor mj. o charakter pozemkové držby šlechty srov. L. JAN, *Václav II.*; Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, Český časopis historický 105, č. 1, 2007, s. 122–163; Libor JAN, *Skrytý půvab „středoevropského modelu“*, Český časopis historický 105, č. 4, 2007, s. 873–902; Josef ŽEMLIČKA, *Kasteláni, vilikové a beneficia v netransformované transformaci*, Český časopis historický 106, č. 1, 2008, s. 109–136.

91) Srov. V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 79.

101) Srov. Tomáš DURDÍK, *Nástin vývoje českých hradů 12.–13. století*, Archaeologia historica 3, 1978, s. 41–51; Tomáš DURDÍK, *Nástin problematiky českých feudálních sídel 13. století*, Castellologica Bohemica 7, 2000, s. 35–41; V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 166–167; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 115–144.

111) K tématu raně středověké nobility jako stavebníků a vlastníků venkovských kostelů srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 288–289; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 368–369; T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*,

3. čtvrtiny tohoto století se za jmény některých příslušníků nobility začaly objevovat první predikáty, zatím ještě nikoli rodové, ale takové, které vyznačovaly významnější sídla svých nositelů.^{12]} Použití majetkového predikátu v případě velmože bylo pouze jednou z alternativ – a zdá se, že nepříliš využívanou. Jak je patrné už z Kosmy,^{13]} autoři kronik a sestavovatelé listin velmože ve svých textech zhusta nazývali pouze křesťanskými jmény, k nimž přidávali maximálně název funkce, kterou zastávali, popřípadě obecný titul *comes*, *suppanus* apod. A tato zvyklost přetrvávala i poté, co se objevil predikát. Naopak méně známí a významní urození se mohli v písemnostech odlišit obecně či od případných jmenovců prakticky jen vyznačením svého sídla.^{14]}

Hranice mezi různými skupinami rané české aristokracie však možná nebyla tak ostrá a neprůchodná, jak by se na první pohled mohlo zdát.^{15]} Prameny zejména 1. poloviny 13. století nám dovolují sledovat jisté urozené muže, kteří disponovali některými výše uvedenými znaky velmože, nebyli však zároveň účastní na dvoře panovníka, ani se nepodíleli na hradské správě některé z provincií a celkově stojí v hierarchii rané české šlechty na mnohem nižším stupni než přední velmožové.^{16]} Příkladem jednoho takového rodu se budeme zabývat na následujících řádcích.

Pokud si promítneme výše uvedené obecné teze na konkrétní situaci v západně českém Pouhřaví a v jižní části plzeňské kastelánie, lze stratifikaci zdejší nobility naznačit asi takto. Dominantní úlohu zde nepochybně hrál rod, kterému říkáme Drslavici erbu tří šikmých pruhů, jejichž předek Drslav zastával funkci plzeňského hradského správce v 60. letech 12. století. Jejich známá sídla byla roztroušena po celé plzeňské kastelánii, těmi hlavními však byly Litice a Žinkovy (později Potštejn).^{17]} Zatímco u tohoto rodu předpokládáme z hlediska Plzeňska domácí původ, měl další významný velmožský rod, který se

s. 56–60; T. VELÍMSKÝ, *Hrabišci*, s. 22, 44–49, 56–60; T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 178–179; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 47–83, 89–99, 103–114. Z hlediska uměnovědného souhrnně Václav MENCL, *Panské tribuny v naší románské architektuře*, *Umění* 13, 1965, s. 29–58; Robert GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách a jejich zakladatelé*, Diplomová práce na Ústavu českých dějin FF UK, Praha 2008. O církevní správě obecně viz František HRUBÝ, *Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. do konce XIII. století a jeho poměr ke státu*, *Český časopis historický* 22, 1916, s. 17–53, 257–287, 385–420; 23, 1917, s. 38–73.

12] Z. BOHÁČ, *K problematice studia pozemkové držby*, s. 13; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 87.

13] M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 28.

14] Obecně o šlechtických jménech a predikátech V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 172; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 286, 289, 360; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 369–370; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 65–67, 85–87. K problematice predikátů a jejich významu pro velmože i s příkladem hierarchie nobility ve svědečné řadě listiny Soběslava II. z roku 1177 viz V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 165. Obecně o možnosti zkoumání svědečných řad listin v souvislosti s dějiny české nobility viz Markéta ŠPŮROVÁ, *Svědčkově v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, *Mediaevalia historica Bohemica* 9, 2003, s. 57–61; srov. J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 358. Specifickou kulturu zápisu svědků na listinách popisuje V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 174. O neustálenosti označování urozenců ještě v době vlády Václava I. srov. Markéta ŠPŮROVÁ, *Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovníckému dvoru*, in: *Dvory a rezidence ve středověku*, Praha 2006, s. 9–10.

15] V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 70.

16] Otázku po rozdílu mezi urozeným předákem a hradským správcem či dvořanem si klade M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 22. Počátek jevu, kdy se „lepší“ část nobility zřetelně povznáší nad ostatní nobilitu a vyžaduje uznání své vyšší urozenosti, datoval Vaníček do 80. let 12. století, viz V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 74. O velmožích typu *comites* hovoří V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 164. Tamtéž rovněž pojem „střední šlechta“ ve významu regionálně významných panských rodů (s. 165).

17] Michal TEJČEK, *Svatobor z Přeštic (1226–1238) a Drslavici. Příspěvek k dějinám osídlení Plzeňska*, *Historická dílna* VII, Plzeň 2013, s. 24nn.

v tomto regionu prosadil, původ spíše v severních Čechách. Řeč je o tzv. Hroznatovicích,^{18]} jejichž nejnámější představitel Hroznata Tepelský kolonizoval severozápadní pohraniční oblast plzeňské provincie, měl však statky i na jižním Plzeňsku (Chotěšov) a pravděpodobně jeho otec Sezema byl v 70. letech 12. století plzeňským kastelánem.^{19]} Jako třetí zástupce zdejší velmožské vrstvy je nutné připomenou tzv. Drslavice erbu polotrojříčí, kteří jsou majetkově spjati přímo s Pouhlovím. I když je možné jejich přítomnost v regionu vystopovat až do první poloviny 12. století, výrazněji se etablovali teprve na počátku století následujícího, což se odrazilo i v tom, že dva členové rodu byli v 1. polovině 13. století postaveni do čela plzeňské provinciální správy.^{20]} Ve stejné době jako Drslavici s erbem šikmých pruhů se prosadil i rod, pro nějž se vžil označení páni ze Svojsína, kteří však již patří té části plzeňské provincie, která se rozprostírá kolem řeky Mže.^{21]}

Na opačném konci společenského žebříčku stála i na jižním Plzeňsku drobná nobilita. Zdejší region je ovšem výjimečný a charakteristický právě tím, že je zde sídel těchto urozených bojovníků velmi mnoho. Kořeny tohoto fenoménu nazývaného obvykle feudální rozdrobenost^{22]} musíme hledat již nejpozději v 1. polovině 13. století. Z té doby pochází například listina královny Kunhuty z roku 1245, která vypočítává hned deset sousedů bohatého přeštického újezdu z řad drobné rané šlechty, koncentrovaných na relativně malé ploše této části Pouhlaví.^{23]}

Konečně jako představitele oné „střední šlechty“, které lze zařadit mezi méně významné velmože, můžeme z těch, kteří sídlili na březích řeky Úhlavy, jmenovat rod pánů z Přeštic a rod pánů ze Švihova. Svatoborem z Přeštic, jediným známým nositelem tohoto predikátu, se autor těchto řádků zabýval podrobně na jiném místě,^{24]} Držkrajovicům (pánům ze Švihova) bude věnován zbytek tohoto článku.

Ze svědečných řad dochovaných listin z konce 12. a z 1. poloviny 13. století se dá rekonstruovat hypotetický rodokmen rodu, který lze podle doložených predikátů (a na základě architektonických památek, jak uvidíme později) označit jako pány ze Švihova. Z úcty k historiografické tradici, započaté Františkem Palackým, přiřazovat raně středověké české šlechtě rodová jména dle nejčastěji se opakujících křestních jmen a zároveň podle nejstaršího doloženého předka rodu, nazveme rod pánů ze Švihova pracovní Držkrajovici. Zvolení tohoto jména má však i ryze praktické důvody. Vzhledem k tomu, že opakování určitých rodových jmen bylo prokázáno i u řady jiných raně středověkých rodů^{25]} a že jména a predikáty byly v té době ještě ryze české (němčina se do osobních jmen a predikátů vlivem rytířské kultury^{26]} prosadí až od 2. poloviny 13. století), považují ozna-

18] Souhrnně o Hroznatovi Tepelském a Hroznatovicích především: Josef ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského. (K otázce kontinuity české šlechty)*, Západočeský historický sborník 4, 1998, s. 5–39; Petr KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 68–74.

19] J. ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského*, s. 13–18; Petr KUBÍN, *Ctihodná Vojslava (nejstarší životopis české šlechtičny)*, *Minulosti Západočeského kraje* 38, 2003, s. 35.

20] M. TEJČEK, *Svatobor z Přeštic*, s. 28nn.

21] Tomáš VELÍMSKÝ, *Páni ze Svojsína. Rod velmožů, pánů a rytířů z povodí Mže*, Praha 2013.

22] Srov. např. Zdeněk HOJDA – Jiří PEŠEK, *Osídlení a feudální rozdrobenost v plzeňském kraji (na základě berního rejstříku z r. 1379)*, *Historická geografie* 18, 1979, s. 103–157.

23] CDB (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae) IV, č. 85, s. 174–175. Podrobnější výklad viz M. TEJČEK, *Svatobor z Přeštic*, s. 65–66.

24] M. TEJČEK, *Svatobor z Přeštic*, s. 16–87.

25] Opakování rodových jmen jako výraz pěstování rodové kultury rané české nobility chápe V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 163. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského*, s. 30.

26] Pronikání rytířské kultury za Václava I. jako významné posílení aristokratického rázu šlechty konstatuje

čení Držkrajovici, byť umělé,^{27]} za mnohem výstižnější a dobově příhodnější než spojení páni ze Švihova, které evokuje spíše již vrcholně středověkou stavovskou šlechtu. Navíc v případě Švihova by mohlo dojít k záměně za pozdější majitele Švihova, pány Švihovské z Rýzemberka.

Opakování křestních jmen, zpravidla ob generaci, bylo, zdá se, u rané české šlechty zvykem a je skutečně jedním ze signálů, že urození nositelé těchto jmen, vystupující ve svědečných řadách listin, mohou mít příbuzenskou vazbu. Další indicií je pak spojitost těchto šlechticů s určitým regionem,^{28]} o níž vypovídá buď predikát, nebo ta okolnost, že dotyčný vystupuje na listině nějak se daného regionu dotýkající (např. donace některému klášteru v kraji apod.). Mluvíme tu tedy o společné nomenklatuře a o prostorové blízkosti nositelů shodných jmen. Do úvahy je rovněž třeba vzít jejich zařazení do určité hierarchické vrstvy v rámci uvedené skupiny představitelů nobility, pokud je možné je odhadnout z pořadí, v jakém jsou jednotliví urozenci v řadě svědků na listině uvedeni (na prvním místě nejvýznamnější představitelé velmožské vrstvy, na konci pak urození bojovníci).

Použijeme-li tuto metodu na zkoumané Držkrajovice, dá se jako první více méně spolehlivý předek rodu nalézt jistý Držkraj (I.), který spolu se svými syny Budivojem a Blažejem (I.) vystupuje na listině knížete Jindřicha Břetislava z roku 1194, určené českým johanitům.^{29]} Z listiny vyplývá, že zmínění Držkrajovici byli 5. února 1194 fyzicky přítomni spolu s panovníkem a dalšími pány při obědě v biskupské síni, když došlo k právnímu aktu, o němž svědčí listina (johanité zaplatili kupní cenu za část obce Rovné sestře Děťficha z Rovné). Z pořadí uvedených svědků je zřejmá obvyklá hierarchická struktura: nejdříve členové vládnoucího rodu Přemyslovců Děpolt a Soběslav, pak vysocí představitelé kléru spjatí s panovnickým dvorem (vyšehradský probošt, dále kaplan a notář), poté velmožští nositelé dvorských úřadů (komorník Hrabiš^{30]} a o něco dále podstolí a podčeši) a mezi nimi a za nimi urození muži, občas označení predikátem. Zhruba uprostřed nich figurují i Držkraj a jeho synové (bez predikátu).

Držkraj a jeho (nejmenovaní) synové vystupují ještě na dvou johanitských listinách z r. 1194 a 1199.^{31]} Obě listiny se téměř shodují a v obou případech se jedná o falza z 2. poloviny 13. století. Přemysl Otakar I. na nich potvrzuje řádu jeho majetky, obzvláště donaci Hroznaty Kadeřavého. V listinách vystupují svědci, kteří ovšem zpochybňují dataci případného pravého právního aktu, zachyceného později nepravými listinami (pokud bychom alespoň obsahu listiny chtěli přisoudit pravost), tudíž se o ni nelze opřít. Rok 1194 je

V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 78; J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 503–506.

27] Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 361.

28] Trvalejší vazbu některých velmožských rodů k určitým územím dokládá např. T. VELÍMSKÝ, *K problematice pozemkové držby českých velmožů*, s. 184. Že svědečné řady listin vydaných mimo správní centra země zahrnují často nobilitu z přílehlého okolí místa, kterého se listina týká, konstatovala M. ŠPŮROVÁ, *Svědkové v listinách Václava I.*, s. 59.

29] CDB I, č. 349, s. 315. Blíže o listině viz Miroslav SVOBODA, *Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12.–16. století*, disertační práce FF MU, Brno 2006, s. 35, 98, 158.

30] K němu viz literaturu v pozn. 59.

31] CDB II, č. 350, s. 361–362. Blíže o listinách a donacích johanitům, zvláště ve vztahu k Hroznatovicům viz M. SVOBODA, *Majetek johanitského řádu v Čechách*, s. 36; Libor JAN, *Čeští a moravští šlechtici jako podporovatelé a členové rytířských duchovních řádů*, in: *Omniibus caritas*. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, svazek IV. K počtu devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, s. 290–291; T. VELÍMSKÝ, *K problematice rané kolonizace 12. století v Českém středohoří*, s. 81–123; J. ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Těpelského*, s. 18, 26–28.

vyločen úplně,^{32]} rok 1199 je možný, i když jeho věrohodnost narušuje přítomnost komorníka Černína, který se této funkce ujal až po roce 1201, kdy byl ještě komorníkem Hrabšic Slávek.^{33]} Listiny uvádějí, že k aktu potvrzení johanitských majetků došlo na kolokviu v Praze, kdy král ve shromáždění kléru a šlechty vyhlásil svá statuta. I tato informace je problematická, neboť je téměř doslova opsána z listiny knížete Konráda Oty vydané roku 1189 na kolokviu v Sadské. Svědečná řada však z listiny Konráda Oty opsána nebyla, je tedy možné vycházet alespoň z toho, že byla jako předloha této části falz použita některá pravá listina Přemysla Otakara I. (pro johanity?) z počátku 13. století. V čele svědků zde stojí pražský biskup Daniel, následován nejvýznamnějšími preláty. Po nich je uveden velmož s nejvyšším dvorským úřadem (komorník Černín) a dále nejvýznamnější velmožové v čele s Hrabšici Slávkem a Bohuslavem. Mezi nimi značně vpředu je zapsán i Držkraj se syny, teprve o několik míst za ním vystupuje např. velmož (*comes*^{34]}) Jiří z Milevska, zakladatel milevského kláštera.

S Držkrajem se už dále v listinách nesetkáváme a podobně je to i s jeho synem Blažejem. Jediný, s nímž bychom jej snad mohli ztotožnit, je trhový soudce (*iudex forensis*, nejspíše pražský) Blažej, vystupující na listině z roku 1211.^{35]}

Mnohem důležitějším je pro nás druhý Držkrajův syn Budivoj. Toho je nejprve nutné oddělit od dvou dalších osob téhož jména, které se v listinách té doby vyskytují. V letech 1193–1197 jsou to bratři Budivoj a Ben. Jelikož však v jednom případě vystupují na stejné listině z r. 1194 jako Držkraj se syny Blažejem a Budivojem,^{36]} je zřejmé, že se v případě obou Budivojů jedná o dvě různé osoby. Poměrně hojně se v 1. čtvrtině 13. století v listinách vyskytuje dvorský sudí Budivoj (1205–1213), syn dvorského sudího Čěče (1175–1177). Budivojovým synem byl patrně nejvyšší sudí Čěč z Budějovic (1255–1264).^{37]}

Držkrajův syn Budivoj je samostatně zapsán sice jen v jedné, zato však velmi důležité listině, vydané roku 1215.^{38]} Přemysl Otakar I. touto listinou potvrzuje chotěšovskému klášteru ves Úherce, kterou klášteru roku 1213 darovala Drslavova dcera Helka z rodu Drslaviců erbu tří šikmých pruhů. Řada svědků na písemném potvrzení donace začíná Přemyslovci Vladislavem Jindřichem, Děpoltem a Soběslavem, pokračuje pražským a olomouckým biskupem, po nichž následují čeští velmoži. Na posledním místě mezi nimi stojí *Budiwoy filius Drisicray*.

Tím, že je zde Budivoj výslovně určen jako Držkrajův syn, lze vyloučit oba výše zmíněné soudobé nositele téhož křestního jména a zároveň jej s větší mírou pravděpodobnosti ztotožnit s Budivojem, zmíněným roku 1194 a 1199. Dále je třeba si všimnout, že se jedná o listinu místně svázanou s regionem jižního Plzeňska, což by mohlo napovídat, že zde uvedený Budivoj má své šlechtické sídlo. Pouze na tento náznak by ovšem spoléhat nešlo, ostatní velmoži, figurující jako svědci na naší listině, jejichž řada začíná Hrabšicem

32] Přemysl Otakar má královskou hodnost, vystupuje zde pražský biskup Daniel II. (1197–1214).

33] CDB II, č. 21, s. 18. Ke komorníku Černínovi i s příslušnou literaturou srov. M. TEJČEK, *Svatobor z Přeštic*, s. 28–39. Ke komorníku Slávkovi viz literaturu v pozn. 59.

34] CDB I, č. 402, s. 419.

35] CDB II, č. 90, s. 88. O trhovém soudci s odkazem na naši listinu viz Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 210, 214–215, který Blažeje jistě právem považuje za královského úředníka a srovnává jej s jiným královským beneficiářem, zvaným mladší maršálek (s. 215), majícím pravomoc nad pražským trhem. Z listiny je patrné, že je Blažej uveden mezi velmoži, i když hierarchická struktura zdejší svědečné řady se nezdá být úplně důsledná, takže není vyloučeno, že Blažej nebyl velmožem.

36] CDB I, č. 349, s. 315.

37] CDB I, s. 468–470; II, s. 459; V/4, s. 123.

38] CDB II, č. 386, s. 435.

Slávkem a pokračuje kupř. Vítkem z Prčice, na Plzeňsku svá sídla neměli, navíc k aktu konfirmace Helčina daru došlo zřejmě v Praze.

Je proto nutné listinu z roku 1215 konfrontovat s další o třicet let mladší „drž-krajovickou“ listinou.^{39]} Její vydavatelkou byla v roce 1245 manželka krále Václava I. Kunhuta, která v ní potvrzovala prodej přeštického újezdu kladrubskému klášteřu. Listina je z hlediska regionální historie mimořádně cenná, neboť jako svědkové prodeje zde vystupují výhradně zástupci šlechty z blízkého i vzdáleného okolí Přeštic, přičemž jejich jména vždy nesou predikát. I zde je znát jistá hierarchie. Nejprve sestavovatel listiny vyjmenoval zástupce místních velmožských rodů: plzeňského komorníka Břetislava (III.), syna plzeňského kastelána Břetislava (II.) z Biřkova, Soběhrda (z Klatov), syna Černína (III.) ze Šlovic, a Drslavova syna Sezemu z Dolan, všechny tři z rodu Drslaviců erbu polotrojříčí. Dále Protivu ze Žinkov a jeho bratra Půtu, oba z rodu Drslaviců erbu polotrojříčí. Řadu velmožů uzavírá Budivojův syn Držkraj (II.) ze Švihova, a Držkrajův syn Blažej z Poleně. Po nich následuje řada šlechticů označených již pouze predikátem, aniž by se tu zmiňovala jména jejich otců. Lze o nich proto celkem oprávněně říci, že se jedná o představitele nižší nobility. Listina totiž, zdá se, kombinuje dva přístupy k označování příslušníků urozené vrstvy. Na jednu stranu důsledně uvádí predikáty. Na druhou stranu u všech velmožů, pouze s jedinou výjimkou Protivy ze Žinkov, vždy uvádí jejich otce, jak bylo zvykem ve starších listinách a dalších písemných pramenech, kde u zástupců vyšší nobility stačilo uvést pouze křestní jméno a jméno otce. Toto zjištění nás tedy vede k poznatku, že Budivojův syn Držkraj ze Švihova patřil podle tohoto pramene ještě mezi velmože, byť stál mezi nimi až na posledním místě.

Za pomoci této listiny již tedy můžeme Budivoje umístit mezi šlechtu plzeňské provincie, i když i zde pouze s relativní spolehlivostí. Je totiž otázkou, jak přesně číst ono *Dryscrag filius Budiwoy de Swichow*, zda-li jako „Držkraj, syn Budivoje ze Švihova“^{40]}, či „Budivojův syn Držkraj ze Švihova“^{41]}. V prvním případě by to byl již prokazatelně Budivoj, kdo sídlil na Švihově, v druhém by bylo nutno připustit, že se na Švihově spolehlivě usídlil až Držkraj (II.). Mimochodem, další jazykový problém nastává u Blažeje z Poleně, následujícího bezprostředně za Držkrajem. Znamená *Blasius filius eiusdem de Poley* („syn téhož Blažej z Poleně“): syn téhož Držkraje nebo téhož Budivoje, jinými slovy, je Blažej Držkrajův bratr^{42]} či Držkrajův syn?^{43]}

Z jazykového hlediska je jistě správnější číst osobní jméno Držkraj důsledně jako podmět, rozvitý dvěma přívlastky: Držkraj, syn Budivojův, a Držkraj ze Švihova, a k němu vztáhnout i ukazovací zájmeno „týž“ u Blažeje z Poleně. Výsledné čtení je tedy: „Budivojův syn Držkraj ze Švihova, jeho syn Blažej z Poleně“.

Přestože máme tedy predikát spolehlivě doložen až u Držkraje (II.), můžeme se s vysokou mírou pravděpodobnosti domnívat, že na Švihově sídlil už Držkrajův otec Budivoj. Podpořit toto tvrzení nám může pomoci i uměnovědná argumentace.

39] CDB IV/1, č. 85, s. 174–175.

40] Tohoto čtení se drží Karel Jaromír Erben v RBM (Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae) I, s. 643, heslo *Držikraj, filius Budiwoy de Swichow*, stejně jako Jindřich Šebánek a Sáša Dušková v CDB IV/2, Praha 1965, s. 44 u hesla *Budiwoy de Swichow*, s. 38 u hesla *Blasius de Poley* a s. 57 u hesla *Dryscrag filius Budiwoy de Swichow*.

41] Srov. Erben v RBM I, s. 635 u hesla *Budivoj (pater Dryscragii de Swichow)*.

42] Tak se domnívají Jindřich Šebánek a Sáša Dušková v CDB IV/2, Praha 1965, s. 44, heslo *Budiwoy*. U hesla *Blasius* jsou již opatrnější a tvrzení, že jeho otcem byl Budivoj ze Švihova a bratrem Držkraj, píší s otazníkem (tamtéž, s. 38), stejně jako u hesla *Dryscrag* (s. 57).

43] Srov. Karel Jaromír Erben v RBM I, s. 630 u rejstříkového hesla *Blasius*, s. 635 u hesla *Budivoj* a s. 643 u hesla *Držikraj*.

Držkraj (II.) ze Švihova se objevuje v listinách ještě roku 1253. 27. prosince téhož roku potvrzuje král Přemysl Otakar II. klášteru v Chotěšově držbu dvou vesnic na jižním Plzeňsku. Svědky listiny zahajuje králův oblíbenec Bavor ze Strakonice, po něm následují významní velmoži a nositelé dvorských úřadů, mezi nimi i nám už známý Břetislav (III.) z rodu Drslaviců erbu polotrojčící. Po nich se ve svědečné řadě nacházejí šlechtici z Plzeňska, přičemž na předním místě v této skupině vystupuje i Držkraj ze Švihova. Teprve za ním jsou uvedeni i další členové rodu Drslaviců erbu polotrojčící: Sezema z Dolan a Soběhrd z Klatov.^{44]}

Přesuňme nyní svou pozornost k předpokládanému sídlu Držkrajoviců, ke Švihovu. Dnešní město Švihov se nachází na levém břehu Úhlavy, zhruba na půl cesty mezi Klatovy a Přešticemi. Zabírá poměrně rovný terén říčního údolí mezi řekou a úpatím vrchů Běleč a Tuhoš'. Zde se nachází jak samo město, tak i vodní hrad ze 14. století. Původní, raně středověký Švihov se však patrně nacházel jinde. Toto tvrzení lze podepřít existencí románského kostelíka sv. Jiljí, který se nachází na opačném břehu Úhlavy.

Byl postaven východně od dnešního města, na výrazné ostrožně nad řekou, vyběhající ze svahů vrchu Lysina a bezejmenného vrchu jižně od něho (kóta 462 m n. m.). Jde o orientovanou stavbu (s mírným odklonem k severu), dnes dvoulodní, bez věže (resp. jen s jeho spodní částí, nepřevyšující krov kostela) a s obdélným gotickým závěrem. Ve východní zdi jižní boční lodi (přístavku) je zazděno (pozdně) románské okno, v jižní a západní zdi této lodi se nachází dvě jednoduchá hrotitá okna. Románský portálek nesla i západní zeď původní věže v 1. patře. V presbytáři a v severní zdi hlavní lodi byla prolomena gotická hrotitá okna s kružbami, do lodi se ze severu vchází jednoduchým gotickým portálem. Hlavní loď je plochostropá, presbytář sklenut křížovou klenbou. Přízemí a tribuna ubourané věže a jižní boční loď je sklenuta valenou klenbou. Presbytář je od lodi oddělen lomeným triumfálním obloukem. Na severu a jihu byly v 16.–17. století k lodi přistavěny předsíně.

Původně se jednalo o románský kostelík s téměř čtvercovou lodí a s hranolovou tribunou věží v západním průčelí. Věž s lodí měří na délku 11,6 m.^{45]} V lodi byla věžní tribuna v patře, přístupná zevnitř schodištěm v síle severní zdi věže a zvenčí portálkem v patře původní věže, doplněná o dřevěnou pavlačovou tribunu, vystupující do lodi.^{46]} Datace této stavby kolísá mezi koncem 12. či počátkem 13. století^{47]} a dobou kolem roku 1220^{48]}. Někdy v 1. či na počátku 2. čtvrtiny 13. století,^{49]} dle jiných až ve 2. polovině 13. století^{50]} byl k jižní části kostela přistavěn 5,7 m široký přístavek, o jehož funkci vedou

44] CDB V/1, č. 10, s. 47.

45] Ferdinand VANĚK – Karel HOSTAŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém VII. Politický okres klatovský* (dále *Soupis památek VII.*), Praha 1899, s. 168–169; V. MENCL, *Panské tribuny*, s. 42; Anežka MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 333–334; Václav MENCL – Klára BENEŠOVSKÁ – Helena SOUKUPOVÁ, *Předrománská a románská architektura v západních Čechách*, Plzeň 1978, s. 50–51; Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 3* (dále UPČ 3), Praha 1980, s. 518–519; R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 100–101.

46] V. MENCL, *Panské tribuny*, s. 42.

47] *Soupis památek VII.*, s. 168; V. MENCL – K. BENEŠOVSKÁ – H. SOUKUPOVÁ, *Předrománská a románská architektura*, s. 50; UPČ 3, s. 518.

48] V. MENCL, *Panské tribuny*, s. 42–43; A. MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura*, s. 334.

49] A. MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura*, s. 334; V. MENCL – K. BENEŠOVSKÁ – H. SOUKUPOVÁ, *Předrománská a románská architektura*, s. 50.

50] UPČ 3, s. 518.

odborníci spory. Podle Hostaše–Vaňka se jednalo o „románskou svatyňku“^{51]} tedy zřejmě o boční loď, jak tvrdí příslušný svazek Uměleckých památek Čech.^{52]} Václav Mencl, Anežka Merhautová a Antonín Hejna interpretovali přístavek jako „palác“ či panské obydlí, příslušející k přílehlému šlechtickému sídlu.^{53]} Klára Benešovská se domnívá, že šlo o obydlí kněze, a uvádí k tomu analogie z jiných kostelů v západních Čechách i jinde.^{54]} Profánní funkci přístavku nově odmítl Robert Gája a určil ji jako sakristii se sanktuariem a zároveň jako soukromou (pohřební) kapli či oratoř zakladatelů kostela.^{55]}

Kostel byl ve 14. století označován jako farní.^{56]} Jeho vrcholně gotická přestavba (dle oken s kružbami) se datuje buď do 30.–40. let 14. století^{57]} či do doby kolem roku 1360.^{58]}

Shrneme-li výše uvedené písemné a architektonické prameny, můžeme o rodu Držkrajoviců říct asi toto. Ze svědečných řad dochovaných listin vycházejí celkem jednoznačně jako velmožský rod. O tom svědčí jednak jejich přítomnost na panovnickém (biskupském) dvoře Jindřicha Břetislava roku 1194 i relativně důstojné místo mezi velmoži (nejvýrazněji na falzech, hlásících se k roku 1194 a 1199), které jim přisuzují písaři zkoumaných listin. Na druhou stranu je ovšem patrné, že Držkrajovici nedosahovali ani úrovně nejvýznamnějších aristokratických rodů typu Hraběšiců^{59]} či Hroznatoviců, obsazujících pravidelně nejvyšší dvorské úřady, ani úrovně lokálních dominantních rodů typu Drslaviců (obou erbů) na Plzeňsku. Ve dvorské ani v hradské správě se Držkrajovici zjevně neprosadili. Příčinu tohoto jevu nemáme možnost pro malý počet pramenů plně vysvětlit, prostým srovnáním např. s již zmíněnými Drslavivi erbů polotrojříčí lze však konstatovat minimálně prostý fakt, že Drslavicům se v mocenských bojích mezi Přemyslovci vyplatila sázka na mladého Přemysla Otakara. To, že mu Drslavic Černín zůstal věrný i v době jeho proher a exilu, mu vyneslo nejvyšší dvorskou hodnost, jakou tehdejší urozený velmož mohl dosáhnout, totiž úřad královského komorníka. A tato skutečnost definitivně pozvedla i Černínův rod. Je těžké odhadnout, zdali Držkrajovici naopak vsadili na Přemyslova protivníka Jindřicha Břetislava, jak by se dalo usuzovat z jejich přítomnosti na Jindřichově dvoře v únoru 1194, a po Přemyslově definitivním nástupu k moci roku 1197 díky tomu ztratili šanci na rychlý kariéerní postup. Snad proto vystupuje Držkrajův syn Budivoj na Přemyslově listině z roku 1215 až na posledním místě mezi velmoži. Ať tak či onak, evidentně se jim podobné příležitosti vyvíhnout se mezi vyšší vrstvou velmožů nedostalo.^{60]}

51] *Soupis památek VII.*, s. 168.

52] UPČ 3, s. 518.

53] V. MENCL, *Panské tribuny*, s. 42; A. MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura*, s. 334; Antonín HEJNA, *Venkovská opevněná sídla 10.–13. století v Čechách*, *Archeologické rozhledy* 28, 1976, s. 286; Antonín HEJNA, *Drobná opevněná sídla v Čechách a jejich místo v sídlištním vývoji 10.–13. století*, *Archaeologia historica* 3, 1978, s. 76.

54] V. MENCL – K. BENEŠOVSKÁ – H. SOUKUPOVÁ, *Předrománská a románská architektura*, s. 50–51.

55] R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 101.

56] LE (*Libri ertionis*) VI, č. 66, s. 121.

57] V. MENCL – K. BENEŠOVSKÁ – H. SOUKUPOVÁ, *Předrománská a románská architektura*, s. 50.

58] Dobroslav LÍBAL, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 482.

59] K Hraběšicům a jejich přednímu postavení mezi ranou českou aristokracií, včetně jejich majetkového zastoupení v západních Čechách srov. J. ŽEMLIČKA, *K počátkům a rozrodu Hraběšiců*; T. VELÍMSKÝ, *Hraběšici Všebor a Kojata*; T. VELÍMSKÝ, *Hraběšici*.

60] Obecně vztah k panovníkovi jako základ kariéry zdůrazňují V. VANÍČEK, *Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců*, s. 65–95; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 141–143; J. ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského*, s. 25 a M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, s. 24–27. Příkladem velmože, jehož kariéerní vzestup

Na druhou stranu, v Plzeňském kraji Držkrajovici představovali jeden z předních rodů. Sice museli v listinách dát zpravidla přednost významnějším aristokratickým rodinám, mezi místními velmoži ovšem stáli spíše v popředí, jak napovídají listiny z let 1245 a 1253.

O jejich prestižním postavení v rámci jižního Plzeňska ledacos naznačuje i románský tribunový kostel sv. Jiljí, který si Držkrajovici nechali vybudovat ve Švihově snad už někdy koncem 12. století (nejpozději kolem roku 1220). Samozřejmě, nikdy nebudeme mít plnou jistotu, že právě oni jsou stavebníky švihovského, dnes hřbitovního kostelíka. Predikát ze Švihova nese spolehlivě až Držkraj (II.) ke konci 1. poloviny 13. století. Že zde sídlil už jeho otec Budivoj (doložen 1194–1245), je nanejvýš pravděpodobné nejen proto, že se jména obou Držkrajoviců na Kunhutině listině z roku 1245 dají číst jako „Držkraj, syn Budivoje ze Švihova“, ale i proto, že vystupuje na listině z roku 1215, která se týká jižního Plzeňska. Tyto indicie považujeme za mnohem průkaznější než představu, že Držkraj (II.) např. koupil či jinak získal Švihov s již vystavěným kostelem, k němuž bychom mohli hledat stavebníky už jen za pomoci o prameny neopřenesých spekulací. Velmožská prestiž Držkrajoviců, doložených na Švihově v roce 1245, a reprezentativní charakter románské stavby kostela sv. Jiljí těmto skutečnostem podle mého názoru vzájemně odpovídají a celkem přirozeně se doplňují.

Románský kostelík sv. Jiljí byl typickou sakrální stavbou, jaké se stavěly mj. z důvodu reprezentace svého stavebníka,^{61]} který si v nich zpravidla budoval tribunu coby prostor, kde se mohl oddělen od ostatního lidu účastnit bohoslužeb. Finanční a organizační náročnost takové stavby^{62]} rovněž prozrazují ekonomickou zdatnost Držkrajoviců.

Románské tribunové kostely bývaly zřejmě často budovány v sousedství sídel urozených stavebníků, tzv. šlechtických dvorců (kurií), stavěných v té době ještě převážně ze dřeva.^{63]} Tento model předpokládáme i ve Švihově. Přístup na tribunu v kostele sv. Jiljí byl zabezpečen portálem v patře bývalé západní věže, ke kterému vedla nedochovaná dřevěná konstrukce.^{64]} Z tribuny do kostela byl přístup dochovaným schodištěm v síle severní zdi věže. Tyto skutečnosti by tedy mohly napovídat, že dvorec Držkrajoviců stál spolu s kamenným kostelíkem na zmíněné ostrožně nad levým břehem Úhlavy v prostoru

souvisel s jeho důvěrným vztahem k panovníkovi, může být např. velmož Štěpán, důvěrník knížete Soběslava I., srov. T. VELÍMSKÝ, *Paní Bohatěj*, s. 56.

61] Nesmíme samozřejmě zapomínat ani na sakrální a liturgický význam kostela sv. Jiljí. Ať už nějakým právním aktem či živelně, stavbou kostela zajistili Držkrajovici Švihovu a jeho okolí první farní kostel. Jeho věž i tribuna měly i funkci refugiální a mohly prakticky zesílovat obranu předpokládaného areálu, složeného z držkrajovického dvorce a kamenného kostela (viz T. DURDÍK, *Nástin problematiky českých feudálních sídel 13. století*, s. 35). Srov. pozn. 11.

62] Srov. J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 59.

63] Obecně ke šlechtickým sídlům před nástupem kamenných hradů (dvorce, kurie) a k jejich případné spojitosti s románskými tribunovými kostely Antonín HEJNA, *Venkovská opevněná sídla 10.–13. století v Čechách*, *Archeologické rozhledy* 28, 1976, s. 279–288; Antonín HEJNA, *Opevněná venkovská sídla doby přemyslovské v Čechách*, *Archaeologia historica* 2, 1977, s. 69–78; Antonín HEJNA, *Drobná opevněná sídla v Čechách a jejich místo v sídlištním vývoji 10.–13. století*, *Archaeologia historica* 3, 1978, s. 75–80; Antonín HEJNA, *Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby přemyslovské v Čechách*, *Památky archeologické* 74, 1983, sv. 2, s. 366–436; J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, s. 201, 286–289; T. DURDÍK, *Nástin problematiky českých feudálních sídel 13. století*, s. 35–36; Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 1999, s. 127 (heslo Dvorec); J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských*, s. 367–369; R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 74, 77nn; J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 40–85, 91–115.

64] O tomto způsobu přístupu na tribunu viz R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 104nn.

dnešního hřbitova.⁶⁵ Zdali byly obě stavby obklopeny ještě jinou zástavbou v podobě předlokační vsi Švihov, lze již pouze spekulovat, na pevnější půdu by tyto domněnky mohl postavit až případný budoucí archeologický výzkum.

Tušení ekonomického potenciálu Držkrajoviců kontrastuje s minimálními informacemi o rozsahu jejich pozemkové držby. Z listin (respektive z predikátů) víme pouze, že jim patřil Švihov a Poleň. Srovnáme-li však Držkrajovice s jejich sousedem Svatoborem z Preštic, jehož přeštický újezd zahrnoval 14 vsí a jedno popluží v další vesnici, lze se domnívat, že i Držkrajovici disponovali větším množstvím půdy a lidí, než o jakém se nám dochovaly zprávy. Lokalizaci alespoň hypotetických dalších vsí či popluží, patřících Držkrajovicům, ztěžuje fakt, že v poměrně těsném sousedství Švihova, jak vyplývá z mnohokrát zmíněné Kunhutiny listiny z roku 1245, bylo v okruhu asi 5 km natěsnáno množství vsí, patřících jiným příslušníkům zdejší raně středověké nobility. Proti proudu Úhlavy se nacházejí Dolany, náležející Drslavicům erbu polotrojříčí. Z Dolan asi 6,5 km proti proudu Poleňky se nachází držkrajovická Poleň. Směrem na jihovýchod leží Točnick, který snad už v této době mohl náležet pod Klatovy Drslaviců erbu polotrojříčí. V téže vzdálenosti na východ od Švihova sídlil v té době Předlov z Třebýciny. Severozápadními a severními sousedy Držkrajoviců byli opět Drslavic Břetislav (III.) z Biřkova a drobní šlechtici Ludvík z Nezdic a Amcha z Lužan, o něco dále na sever pak velmož Svatobor z Preštic, který však byl již v té době mrtev. Pokud bychom tedy uvažovali o dalším majetku Držkrajoviců v okolí Švihova, mohli bychom teoreticky vymezit jako oblast, v níž Držkrajovici mohli mít nějaké vlastnické zastoupení, údolím řeky Úhlavy mezi Lužany a Dolany, popřípadě údolím jejich přítoků: Vlčího potoka, Třebýcinky a Točnického potoka na pravém břehu řeky, popřípadě údolí Biřkovského potoka a Poleňky na západ od Švihovské vrchoviny.

Těsné sousedství s Drslavici a dalšími představiteli zdejší nobility nás přivádí k tématu příbuzenských a jiných vztahů, které s nimi Držkrajovici mohli mít.⁶⁶ Jak uvidíme v následujících odstavcích, není vyloučena příbuzenská či jiná spojitost s Drslavici erbu polotrojříčí, o níž může ledacos napovědět i opětná analogie se Svatoborem z Preštic, jenž byl buď po matce napůl Drslavic, nebo se s tímto rodem sešvagřil.

U otazníků zůstáváme i v úvahách o dalším vývoji a konci zdejšího raně středověkého osídlení. Listina z roku 1253 je poslední, v níž vystupuje Držkraj (II.) ze Švihova, a zároveň poslední, která zmiňuje některého člena rodu. Po tomto datu už o Držkrajovicích neslyšíme a na dlouhou dobu prameny umlkají i k jejich vsím Poleni a Švihovu. Někdy v 60. letech 13. století si Jaroš ze Slivna postavil v sousedství Poleně hrad Pušperk,⁶⁷ pod nějž, soudě podle pozdějšího stavu, Poleň připadla. Před tímto datem museli tedy Držkrajovici o Poleň nejspíše přijít. Ještě delší časový hiát zaznamenáváme v případě Švihova. Je uváděn až v letech 1342 a 1343 jako majetek Viléma (II.) z rodu později

65) Důkazy o tom ovšem nemáme, neboť raně středověké archeologické nálezy ze Švihova dosud chybí (za laskavou konzultaci děkuji archeoložce Vlastivědného muzea Dr. Hostaše Haně Přerostové). Musíme tedy počítat i s možností, že sídlo Držkrajoviců leželo ve větší vzdálenosti od kostela sv. Jiljí.

66) O úloze příbuzenských vztahů velmožských rodů, sousedících v rámci jednoho regionu, a příbuzenské vztahy velmožů a jejich klientely srov. J. ŽEMLIČKA, *K počátkům a rozrodu Hrabšiců*, s. 27; J. ŽEMLIČKA, *Rod, rodina a příbuzenstvo Hroznaty Tepelského*, s. 18, 31–33, 36; T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici*, s. 53. Kognátské příbuzenské vztahy jako základ pojmu „družina“ ve významu družnost použil k vyjádření sounáležitosti vrstvy velmožů V. VANÍČEK, *Sociální mentalita české šlechty*, s. 164.

67) CDB V/1, č. 470, s. 694; V/2, č. 652, s. 280–281. Srov. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl IX. Domažlicko a Klatovsko*, Praha 1892, s. 42; Miloslav BĚLOHLÁVEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Západní Čechy*, Praha 1985, s. 284–285; T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 463–464; Jiří ÚLOVEC, *Hrady, zámky a tvrze Klatovska*, Praha 2004, s. 204–206. K Jarošovi ze Slivna srov. J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*, s. 99.

nazvaného Švihovští z Rýzemberka.^{68]} V té době se však již jednalo o Švihov na místě, kde leží dnes: již stála tvrz či hrad Švihov, farní kostel sv. Václava, v listinách z let 1342 a 1343 je zmíněn špitál s dodnes stojícím kostelíkem sv. Jana Evangelisty.

Přechod Poleně do držby Jaroše ze Slivna v relativně krátkém časovém odstupu od poslední zmínky o Držkrajovicích napovídá, že Blažej z Poleně nejspíše předčasně zemřel a nezanechal potomky. A soudě podle úplného mlčení pramenů, podobný osud zřejmě potkal i jeho otce Držkraje (II.). Švihov poté někdy ve 2. polovině 13. či v 1. třetině 14. století přešel do rukou Švihovských z Rýzemberka, kteří jsou jednou z mnoha větví původního raně středověkého rodu Drslaviců erbu polotrojříčí. Spolu s Držkrajem (II.) ze Švihova vystupoval na již několikrát uvedené listině z roku 1253 jako svědek nejen Drslavic Břetislav (III.), ale i jeho syn Děpolt. Jeden z mnoha synů tohoto Děpolta, Vilém (I.), získal či vybudoval hrad Skála, necelých 9 km od Švihova (na Skále poprvé zmíněn v roce 1318^{69]}) a stal se přímým předkem Švihovských z Rýzemberka. Jeho syn Vilém (II.) byl pak, jak už víme, jako první zmíněn v držbě Švihova.

Pokud rod Držkrajoviců vymřel Držkrajem (II.) a jeho synem Blažejem z Poleně, je pravděpodobné, že jejich majetek přešel odúmrtí na krále a od něho na nové majitele. V souvislosti se Švihovem lze rovněž vyslovit hypotézu o možném příbuzenském svazku mezi Držkrajovici a Drslavici erbu polotrojříčí, kteří by se tímto způsobem (dědictvím, koupí) mohli dostat k sousednímu majetku Držkrajoviců. Každopádně Drslavici (či první Švihovští z Rýzemberka) založili naproti starému Švihovu na druhém břehu řeky vodní hrad, novou ves (městečko), farní kostel sv. Václava a špitál s kostelíkem sv. Jana Evangelisty. Z původního sídla Držkrajoviců pak zůstal pouze starý kostel sv. Jiljí, jenž si udržel status farního kostela, byť byla jeho správa svěřena faráři u kostela sv. Václava.

Držkrajovici (páni ze Švihova) mohou posloužit jako příklad nobility, která stála na společenském žebříčku raně středověkých Čech někde uprostřed mezi nejvyšší vrstvou velmožů, která obsazovala vrcholné příčky dvorské a krajské správy, a nižší nobilitou (urozenými bojovníky). Patřili sice mezi velmože, přednost ve vrcholných úřadech u panovníckého dvora i v plzeňské hradské správě ovšem museli dát urozenějším představitelům velmožské vrstvy. V ledačems se jim však zároveň dokázali vyrovnat. Držkrajovici jsou s největší pravděpodobností stavebníky švihovského kostela sv. Jiljí, který vybudovali nejspíše v sousedství svého šlechtického dvorce v původní podobě jednolodní kamenné svatyně s relativně mohutnou hranolovou věží a tribunou. Kostel měl jistě funkci reprezentační, dále jako jediná kamenná stavba s věží^{70]} posiloval obranu areálu a v neposlední řadě znamenal počátek zdejší farní správy. A nezůstalo jen u toho. Někdy v průběhu 1. poloviny 13. století (nebo po roce 1250) nechali ke kostelu přistavět jižní přístavek, jehož přesný účel sice neznáme (nejnověji sakristie kombinovaná se soukromou či pohřební oratoří Držkrajoviců^{71]}), který však přinejmenším prozrazuje neutuchající stavební aktivitu šlechtických patronů kostela. Srovnáme-li opět Držkrajovice s Drslavici erbu polotrojříčí, jež pány ze Švihova převyšovali společenským postavením v rámci plzeňské provincie i na celozemské úrovni, zjistíme, že o drslavické stavební aktivitě nevíme vlastně téměř nic a nejde jim naprosto spolehlivě připsat žádný raně středověký kostel na Plzeňsku, rozhodně pak žádný románský tribunový kostel. Je sice velmi pravděpodobné, že stáli za

68] RBM IV, č. 1086, s. 342; č. 1216, s. 486–487.

69] RBM III, č. 445, s. 183.

70] A. HEJNA, *Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby přemyslovské v Čechách*, s. 429.

71] R. GÁJA, *Románské emporové kostely v Čechách*, s. 101, 112.

výstavbou rotundy sv. Jiří v předlokační vsi Klatovech a že Soběhrd z Klatov, poslední drslavický majitel vsi, nechal vedle rotundy někdy po roce 1250 vybudovat raně gotický kostel sv. Jakuba – to je ovšem vše, co dokážeme tvrdit alespoň s nějakou mírou pravděpodobnosti. Podobně jsme na tom i s Drslavici erbu tří šikmých pruhů (páni ze Žinkov, z Potštejna a z Litic). Oč sebevědomější se oproti nim v záležitosti reprezentativních staveb jeví držkrajovičtí majitelé Švihova, kteří u svého sídla dokázali vybudovat stavbu, která je přežila a která jejich někdejší slávu připomíná dodnes.

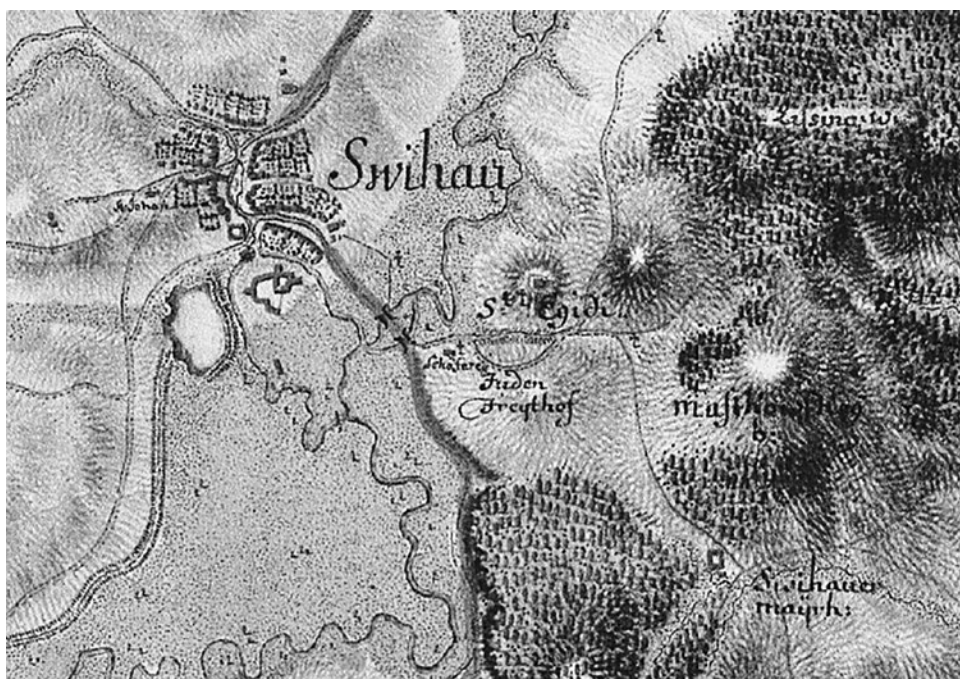
Držkrajovici (lords of Švihov) and early medieval nobility in the region Poúhlaví

Summary

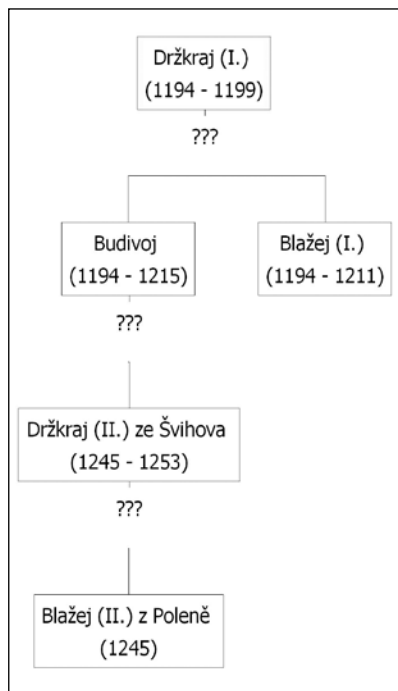
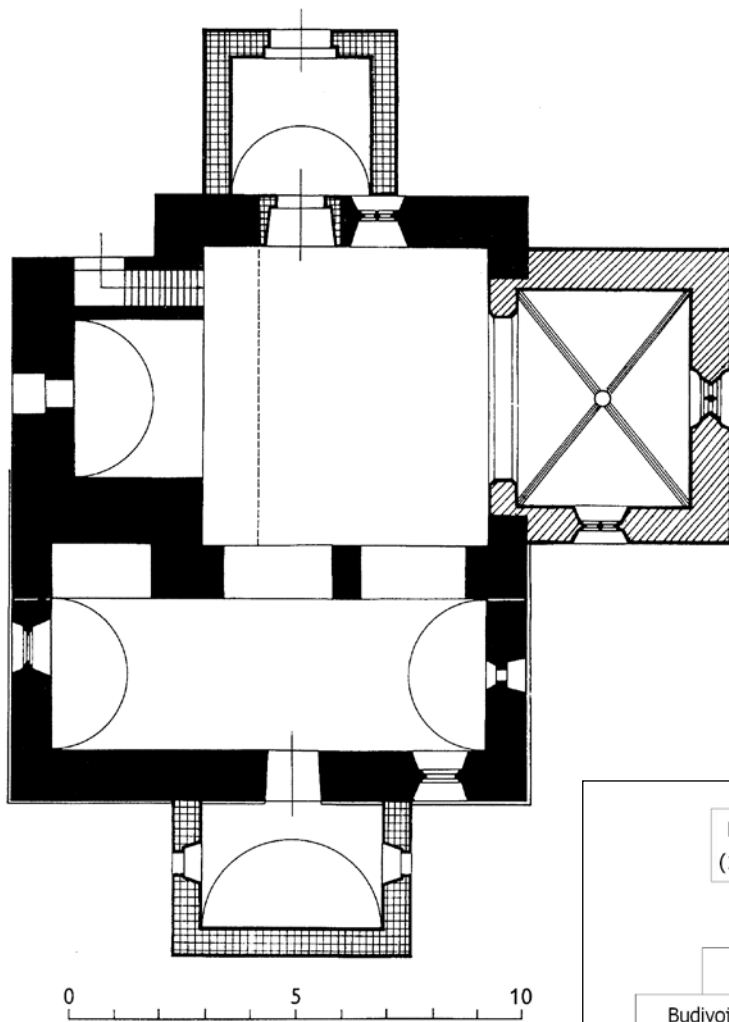
At first, the author summarizes the knowledge about social distinction of early medieval nobility in Bohemia (upper nobility–noblemen and lower nobility) and introduces the main features of noble Czechs at the end of the 12th century (references of honour in written sources, court and provincial functions, landed property, the need of representation, predicates). He claims that there existed people of noble birth among noblemen and lower class. These findings are then applied on early medieval nobility in Poúhlaví. The author lists local noble dynasties, mentions typical feature of this region, which is the presence of a big number of minor nobility representatives (feudal distinction), and states two example dynasties of “middle nobility”. Among which we can find Držkrajovici of Švihov. Based on the written sources, he describes basic genealogical connections of Držkrajovici. He claims that they were present at Švihov possession and building of roman tribune St. Jilji’s church. He tries to capture their possession and family relations in the Poúhlaví region and define their social status.

Pohled na kostel sv. Jilji od severu, foto Radovan Váchal, 2013. <http://foto.mapy.cz/353315-Svihov-Kostel-sv-Jilji>

Ostrožna s kostelem sv. Jilji (St. Egidii) na mapě I. vojenského mapování, 1764–1768

Pokus o rekonstrukci rodinných vztahů mezi známými Držkrajovci

Ekonomická strategie Karla z Lichtenštejna na příkladu plumlovského panství

Marek Vařeka

Abstract: Plumlov manor fulfilled its economic potential under the reign of Charles I. Prince of Liechtenstein, who enforced modern trends into agricultural production of Plumlov manor. The focus on its own economic potential turned out to be successful, because it had changed an average manor dependent on overhead income into a modern and noble manor farm estate dependent only on its own directorial activities.

Key words: Economy, Charles I. Prince of Liechtenstein, Plumlov, manor economy, fish farming, beer industry

Úvod

Pro období raného novověku českých zemí je jednou z klíčových postav Karel z Lichtenštejna (1569–1627), podílející se na habsburské politice od přelomu 16. a 17. století až do své smrti. Stal se oporou třech císařů: Rudolfa II., Matyáše I. a Ferdinanda II. Jejich příznivci vděčili za celkový společenský a majetkový vzestup. Jak můžeme vidět na příkladu Karla I. z Lichtenštejna, vhodná ekonomická a politická zainteresovanost přinesla své ovoce.^{1]}

Tento příspěvek nechce poskytnout vyčerpávající odpověď na všechny problémy Karlova života. Cílem je ukázat hospodářské aktivity Karla I. z Lichtenštejna na konkrétním panství Plumlov, které koupil koncem 16. století. Díky tomu snad pochopíme, kam směřovala aktivita tohoto prvního lichtenštejnského knížete.

Mládí Karla z Lichtenštejna

Lichtenštejnové se na Moravě etablovali již v roce 1249, kdy dostali od tehdejšího moravského markraběte Přemysla (později krále Přemysla Otakara II.) lenní statek Mikulov. Rod později rozšiřoval svoji majetkovou základnu o další statky na jihu Moravy, Drnholec, Břeclav, Tvrdonice a Lanžhot. Stagnace pro rod Lichtenštejnů začala v polovině 16. století, když v roce 1560 došlo k prodeji předluženého panství Mikulov. Rod byl tehdy rozdělen do tří rodových větví. Náš zájem se soustředí na příslušníka rakouské větve, která měla hlavní sídlo v rakouských Valticích (součástí Československa až od roku 1920). Z této větve rodu pocházeli významní předkové Karla z Lichtenštejna. Zejména to byl jeho děd Jiří Hartman I. z Lichtenštejna. Ten se zasloužil o rozvoj rodu a zabezpečení jeho majetkové

1] Obecně k problematice Lichtenštejnů a Karla z Lichtenštejna: Gerald SCHÖPFER, *Klar und Fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein*, Riegersburg 1996; Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009, s. 27–28; Thomas WINKELBAUER, *Karl von Liechtenstein und das „Prager Blutgericht“ vom 21. Juni 1621 als tschechischer Erinnerungsort im Spiegel der Historiographie*. in: *Liechtensteinisch – Tschechische Historikerkommission* (Hg.), *Liechtensteinische Erinnerungsorte in den böhmischen Länder*, Vaduz 2012, s. 51–71. Herbert HAUPT, *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Oberhofmeister Kaiser Rudolf II. und Vizekönig von Böhmen. Hofstaat und Sammeltätigkeit. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv*, Wien – Köln – Graz 1983; Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999, s. 57.

základny. Hospodaření a správu později převzal Karlův otec Hartman II., který začal finančně obchodovat s císařskou komorou a položil tak základy budoucího směřování svého nejstaršího syna Karla.²⁾

Hartman II. zemřel roku 1585. O výchovu jeho syna bylo postaráno v bratrské škole v Ivančicích na Moravě, kterou navštěvoval společně s Karlem starším z Žerotína. Patrně s ním se vydal také na kavalírskou cestu do Švýcarska. Někdy v roce 1595 nebo 1596 se uskutečnila jeho svatba s dcerou Jana Šembery Černoorského z Boskovic Annou Marií, která se stala dědičkou poloviny majetku po svém otci. Druhou polovinu získala její sestra Kateřina, která se provdala za Karlova bratra Maxmiliána z Lichtenštejna. Těmito sňatky získali Lichtenštejnové velké majetkové zázemí v podobě čtyř panství – Černá Hora a Úsov (Karel) a Pozoříce a Bučovice (Maxmilián).³⁾

V 90. letech 16. století působil Karel na dvoře arciknížete Matyáše jako jeho komorník. S jeho politickou kariérou souvisela také náboženská konverze ke katolictví v roce 1599. Teprve po konverzi dospěl na výsluní císařské politiky. Na konci 90. let 16. století se dostal do vysoké císařské politiky, kde s přestávkou vydržel až do roku 1607. Roku 1608 získal knížecí diadém a roku 1614 obdržel první vlastní knížectví – Opavu – a následně roku 1623 Krnov. Karel zemřel v roce 1627, kdy ho ranila mrtvice.

Hospodářská situace na panství Plumlov do nástupu Karla z Lichtenštejna

Plumlovské dominium představovalo jedno z největších panství v zemích Koruny české. Základ statku tvořilo poddanské město Prostějov, které bylo před třicetiletou válkou největším poddanským městem na Moravě (667 osedlých). Dále se zde nacházela tři městečka – Kostelec, Určice, Plumlov – a 30 vsí. Po posledně jmenovaném městečku neslo panství název a bylo správním centrem, protože se zde nacházel ústřední hrad, vybudovaný již koncem 13. století. Později byl hrad přestavěn na zámek, který sloužil pro potřeby vrchnosti. V 16. století byl zámek v užívání Pernštejnů. Teprve ve 20. letech 16. století jim přestal vyhovovat. Proto si Pernštejnové postavili nový zámek v Prostějově, který měl sloužit zároveň jako rezidence.⁴⁾

Pernštejnové panství získali na konci 15. století. Tehdy byla z hospodářského hlediska dobudována pouze pátevní rybníční síť, kterou začal stavět ještě Jan Heralť Kuna z Kunštátu. Pernštejnové pouze rozšířili stávající rybníční síť, které měla vyhovovat jejich zvyšujícím se hospodářským nárokům. Počátkem 16. století získali také sousední panství Tovačov, kde se pustili rovněž do rozšiřování rybníční sítě. Propojením ekonomického výnosu z rybníkářství tovačovského a plumlovského panství si vybudovali na střední Moravě monopol, který udrželi do konce 16. století.⁵⁾

Druhým důležitým panským podnikem býval pivovar. Počátkem 16. století se začaly objevovat panské pivovary, která šlechta zakládala s vidinou velkého zisku. Bohužel

2) Thomas WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“. Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin*, in: *Kultury na hranici*, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 216–217; Evelin OBERHAMMER, *Viel ansehnliche Stück und Güter. Die Entwicklung des fürstlichen Herrschaftsbesitzes*, in: táž (Hg.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Lichtenstein in der frühen Neuzeit*, Wien 1990, s. 33–45.

3) Karel STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna a jeho účast ve vládě Rudolfa II. (1596–1607)*, *Český časopis historický* 18, 1912, s. 21–25. Kateřina DUFKOVÁ, *Jan Šembera Černoorský z Boskovic. Moravský Petr Vok*, Praha 2014, s. 158–181.

4) Vojtěch JANOUŠEK, *Okres plumlovský (=Vlastivěda moravská)*, Brno 1933; Jan KÜHNDEL – Jan MATHON, *Plumlovský zámek a jeho knížecí architekt*, Prostějov 1937.

5) Marek VAŘEKA, *Jan z Pernštejna (1561–1597). Hospodářský úpadek Pernštejnů*, České Budějovice 2008, s. 63–64.

v první fázi se jí nepodařilo zajistit technologie a prodávat kvalitní pivo. To jí ale tolik nevadilo, protože vyhlásila nucené právo odběru vlastními poddanými. Teprve postupně se začala kvalita panského piva výrazně zlepšovat a to mohlo konkurovat městským pivům, jež bylo mezi poddanými ve velké oblibě. Na plumlovském panství se nacházel pouze jeden panský pivovar v Plumlově. Ten byl postaven již v roce 1518, ovšem jeho osudy nebyly jednoduché. Zpočátku zásoboval pouze nejbližší okolí a teprve asi ve 30. letech 16. století, za vlády Jana z Pernštejna (zvaného Bohatý), začal dosahovat své pozdější kapacity (výstavu) ve výši zhruba 1400 beček. Hrubý zisk z pivovaru překračoval 4000 zlatých, přičemž na Moravě se jednalo o třetí největší podnik svého druhu. K navýšení výstavu piva došlo za vlády Karla z Lichtenštejna, kdy pivovar skoro zdvojnásobil svoji produkci na 2225 beček piva v roce 1620! Tím byl v olomouckém kraji na druhém místě po olomouckém pivovaru produkujícím 10.877 sudů.^{6]}

Pernštejnové podcenili ve struktuře režijního velkostatku panské dvory. Rozvoj panských dvorů nastal už ve 40. letech 16. století. Do konce 16. století bychom na plumlovském panství našli pouze tři panské dvory, a to v Plumlově, Krumšíně a Myslejovicích. Na panství Plumlov v pernštejnské době nedokážeme přesně interpretovat, zda tu existoval hlavní dvůr a zbytek tvořily pomocné dvory. Na základě dostupných informací z urbáře 1590 nelze takový údaj zjistit.^{7]}

Na panských dvorech se choval převážně hovězí dobytek na mléko a ovce. Teprve pak bychom našli zastoupení dalších druhů zvířat, jako byli vepři, drůbež a koně. Malé množství koní lze vysvětlit potažní robotou poddaných, kteří pracovali na panském a používali své vlastní koně. Navíc pořízení koně bylo velmi nákladnou investicí, jež se pohybovala v hodnotách kolem 150 zlatých. Uvážíme-li, že cena vesnického domu dosahovala rozmezí 100 až 400 zlatých, byl kůň skutečně velkou investicí. Každopádně, držitelé lánů měli koně k dispozici a využívali je nejen pro svoji vlastní potřebu, ale také v rámci robot na panském.^{8]}

Potenciál panských dvorů tkvěl jak v rostlinné, tak v živočišné výrobě. V případě rostlinné výroby se nejvíce využívala pšenice, z níž se připravoval slad do pivovaru. Je přirozené, že množství potřebné pšenice nestačila pokrýt produkce panských dvorů, proto se přistoupilo k nucenému odkupu od poddaných. Ti byli nuceni pěstovat pšenici ve větší míře, než byli zvyklí. Ostatní rostliny byly na panství zastoupeny v daleko menší míře.

Pokud jde o živočišnou výrobu, objevujeme na většině panství ovce, které se staly skutečně průlomovými zvířaty chovanými na panských dvorech. Ovce se využívaly hlavně na vlnu, s níž se obchodovalo ve velkém, jelikož vlna představovala důležitou surovinu na

6] Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), fond: A 7, Berní priznávací rejstříky, inv. č. 39, posudné z Olomouckého kraje za rok 1620, fol. 7v. Marek VAŘEKA, *Pivovarnictví a pivovar na plumlovském panství v předbělohorské době*, Střední Morava 20, 2005, s. 102–106.

7] MZA, fond F 264, Velkostatek Plumlov, inv. č. 835, urbář 1590, fol. 457r–457v; František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v 2. polovině 15. a 1. polovině 16. století*, Praha 1959; Josef VÁLKA, *Hospodářská politika feudálního velkostatku*, Praha 1962; Jan AL SAHEB, *Hukvaldské panství před Bilou horou (1553–1619)*, Ostrava 2011; Marek VAŘEKA, *Hospodářské a sociální dějiny raného novověku. Prameny a témata*, in: Aleš Zářický – Petr Kadlec – Michaela Závodná – Milan Hlavačka – Milan Řepa, X. sjezd českých historiků Ostrava 14. – 16. 9. 2011, svazek II., Ostrava – Praha – Brno 2013, s. 43–55.

8] Josef GRULICH, *Venkovan*, in: Václav Bůžek – Petr Král (red.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 166–189; Bronislav CHOCHOLÁČ, *Poddaní na Moravě v 16. a 17. století*, in: Morava v době renesance a reformace, Brno 2001, s. 36–39; Marek VAŘEKA, *Poddanská otázka na moravských pernštejnských panstvích koncem 16. století*, in: Studia juvenilia MMIV–MMV, Ostrava 2006, s. 133–169; Zdeněk PETRÁŇ – Pavel RADOMĚRSKÝ, *Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky*, Praha 2001, s. 45.

výrobu látky. Teprve až v druhé řadě se zužitkovávalo mléko a naposledy maso. S chovem ovcí se setkáváme překvapivě v nížině, kde bychom je nečekali; naše představa bývá totiž spojena především s chovem ovcí v horských a podhorských oblastech. Jenže právě nížinná panství, jakými bylo Tovačovsko nebo část Plumlovsko, byla pro chov ovcí ideální. Vrchnot navíc mohla chovat velká stáda čítající několik tisíc kusů. Po ovcích měly důležitou roli na panských dvorech dojnice, jejichž mléko se využívalo k výrobě sýrů a másla. Ostatní zvířata, jako koně, vepří či drůbež, hrála až druhořadou roli a nebyla páteřními zvířaty.^{9]}

Kromě tří základních panských se na panství nacházely ještě jiné panské podniky, mezi něž je možné počítat mlýny, cihelny, valchy, pily aj. Jejich výnosy ale byly zanedbatelné a neměly rozhodující roli na celkovém ekonomickém výsledku režijního velkostatku. Většina těchto podniků bývala pronajímána za plat nájemcům. S nimi se podepisovala smlouva na rok a nájemci pak museli odvést dohodnuté peníze, v opačném případě došlo k pronájmu jiné osobě.^{10]}

Plumlovské panství nebylo za doby držby Pernštejnů plně rozvinutým režijním velkostatkem, jaké známe z prostředí jižních a severních Čech. Podnikání Pernštejnů jeví prvky zaostalé režijní výroby, která se vůbec nemodernizovala, nereagovala na nové hospodářské trendy, ani neměla chuť zvyšovat produktivitu stávající hospodářské základny. Takové hospodaření bylo odsouzeno k zániku, uvědomíme-li si, že koncem 16. století velká většina panských rodů hospodařila na plně rozvinutém režijním velkostatkem, jehož finanční přínos dosahoval na celkovém zisku z panství minimálně 90%. U Pernštejnů tak vysoké číslo nenajdeme. Na plumlovském panství se režijní výroba podílela na celkovém příjmu panství pouze 56,2%, zbytek (43, 7%) tvořily poddanské platy. Takové panství nemůžeme nazvat plně režijním, šlo pouze o středně rozvinutý režijní velkostatek. Pokud se budeme ptát po příčinách tohoto špatného ekonomického výsledku, budeme je muset hledat přímo u Pernštejnů. Vztah Pernštejnů k vlastnímu panství byl ovlivněn působením na císařském dvoře. Poslední dvě generace moravských Pernštejnů, Vratislav a jeho syn Jan, se zde prakticky neobjevovaly. Veškerou hospodářskou správu přenechaly svým úředníkům, jimž daný stav vyhovoval. Pernštejnům chyběla osobnost mající zájem na přeměně zastaralého režijního hospodaření na moderní režijní velkostatek – daleko více je zajímaly peníze získané z jednotlivých panství dvakrát do roka, tj. na sv. Václava a na sv. Jiří.^{11]}

Přes špatný hospodářský výsledek režijního hospodaření za posledních Pernštejnů zaznamenáváme drobnou snahu o zvrácení situace. Jan z Pernštejna dal patrně na rady úředníka panství (hejtmana) Petra Tarnovského z Tarnůvky a rozhodl se koupit mlýn v Mostkovicích, navíc k němu přikoupil pozemky. Dále se zaměřil na myslejovský dvůr, kde přikoupil další půdu. Lze předpokládat, že dal na radu úředníka a snažil se rozšířit stávající kapacitu panského dvora v Myslejo vicích. Bohužel, snahy o rozšíření panského dvora a koupě mlýna už nezměnily nic na katastrofálním zadlužení Jana z Pernštejna, plumlovského panství a dalších perňštejnských panství.^{12]}

Na plumlovském panství vše vyvrcholilo nástupem mladého Jana z Pernštejna, který byl současníkem Karla z Lichtenštejna. Jan se zajímal hlavně o vojenské řemeslo a správě vlastních panství se nevěnoval. Na samotném Plumlovsku se objevoval dvakrát,

9] Marek VAŘEKA (ed.), *Urbář plumlovského panství z roku 1624*, in: Documenta Liechtensteiniana Series Nova I., Prostějov 2009, s. 66–74.

10] Tamtéž, s. 75–86.

11] MZA, fond F 264, Velkostatek Plumlov, inv. č. 835, urbář z roku 1590. M. VAŘEKA (ed.), *Urbář*, s. 57–88.

12] Tamtéž, fol. 464r–467r.

maximálně třikrát do roka, když si jezdil pro peníze, které ale neinvestoval do rozvoje režijského hospodaření, nýbrž je používal na svá válečná dobrodružství v Nizozemí a Uhrách. Dluhová spirála se roztáčela stále více, až hodnota majetku Jana z Pernštejna nestačila na krytí dluhů, které zanechal. Život Jana z Pernštejna skončil násilnou smrtí roku 1597 u pevnosti Rábu (Győr). Po jeho smrti neměli ručitelé („rukojmí“^{13]}) jednoduchou situaci. Museli se co nejdříve vypořádat s perňštejnskými dluhy, které narostly do obřích rozměrů. Situace zašla tak daleko, že samotné město Prostějov poskytlo Karlovi z Lichtenštejna bezplatný dar na koupi panství ve výši 27.000 zlatých. Karel z Lichtenštejna koupil plumlovské panství v roce 1599 za 222.500 zlatých. Tato částka nebyla samozřejmě zaplacena ihned, ale v několika termínech. Ručitelé za Jana z Pernštejna mohli být spokojeni. Podařilo se jim prodat rozsáhlé panství novému zájemci, který nabídnul velmi vysokou částku. Od roku 1599 až do roku 1945 tak byly osudy panství pevně spojeny s rodem Lichtenštejnů.^{13]}

Karel z Lichtenštejna začal kolem roku 1608 panství stále častěji navštěvovat, když si zvláště oblíbil prostějovský zámek. Předpokládá se, že zde chtěl vytvořit vlastní rezidenci. Tomu nasvědčovalo také vystěhování panských úředníků ze zámku a zřízení tzv. knížecího domu naproti zámku. Dále byla v Prostějově u kostela Povýšení sv. Kříže založena katolická kaple, sloužící pro potřebu katolického dvora prvního lichtenštejnského knížete. Kromě drobné přestavby, již prodělal prostějovský zámek, se Karel pustil do velkých oprav plumlovského zámku. Ten byl od požáru v roce 1586 v troskách a čekal na generální opravu. Bylo přistoupeno nejen k opravě starého perňštejnského zámku, který později začal Karel se svojí manželkou Annou Marií využívat, ale i k vybudování moderního opevnění kolem celého stávajícího objektu.

Jenže plumlovské panství bylo příliš malé pro ambiciózního politika Karlova formátu. Po roce 1608 se Karel začal soustředit na získání vlastního knížectví. Netrvalo dlouho a císař Matyáš mu nabídnul Opavu. Karel se chopil příležitosti a roku 1614 celé opavské knížectví získal, aby pak v roce 1623 následovalo další slezské knížectví – Krnov, čímž Karel velmi posílil své mocenské pozice a stal se dvounásobným suverénem. Držba dvou významných knížectví nicméně neznamenala, že by rezignoval na správu vlastních panství na Moravě, která po roce 1620 rozšířil o konfiskovaná panství. Právě po roce 1620 tak získali Lichtenštejnové rozsáhlou majetkovou základnu.^{14]}

13] Michaela KOKOJANOVÁ, *Katastrofy a svízele přelomu perňštejnské a lichtenštejnské éry v interpretaci prostějovských pamětí (K podílu kronik na řízení obce)*, in: Václav Ledvinka – Jiří Pešek (red.), *Poníženi a odstrčení. Města versus katastrofy*, Praha 1998, s. 217–220; též, *Pernštejnský „zlatý věk“ Prostějova na stránkách pamětní knihy Jana Bělkovského z Ronšova*, in: Petr Vorel (red.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 139–152; též, *Prostějov – genius loci, historický optimismus a tučet bédných let „zlatého věku“*, in: Pocta Josefu Polišíenskému. Sborník prací moravských historiků k 80. narozeninám univerzitního profesora PhDr. Josefa Polišíenského, DrSc., Olomouc 1996, s. 89–94; též, „*Laus tu sitarquefelix! Aufund Ab der Koexistenz zwischen Karl von Liechtenstein und den Prossnitzern*“, in: Marek Vařeka – Aleš Zárický (red.), *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der Böhmischen Krone*, Ostrava – Vaduz 2013, s. 295–310; M. VAŘEKA, *Jan z Pernštejna*, s. 243–248.

14] Arthur STÖGMANN, *Die Konfessionalisierung im niederösterreichischen Weinviertel. Methoden, Erfolge, Widerstände*, Saarbrücken 2010; též, *Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna a převratné změny v Čechách po bitvě na Bílé hoře (1620–1627)*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (red.), *Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 295–303; též, *Hindernisse und Widerstände bei der Durchführung der Gegenreformation in niederösterreichischen und mährischen Herrschaften Gundakers von Liechtenstein*, in: M. Vařeka – A. Zárický, *Das Fürstenhaus Liechtenstein*, s. 235–246.

Nové hospodářské trendy na plumlovském panství

Změna v dosavadní držbě plumlovského panství se odrazila prakticky hned počátkem roku 1600, když se Karel pustil do hospodářské proměny panství. Nejtíživějším problémem jeho dominia byly vysoké splátky pernstejnského dluhu, které se řešily až do roku 1612. Bylo zapotřebí, aby peníze, které Karel zaplatil za plumlovské panství, plynuly na umoření mimořádného pernstejnského dluhu. Jak můžeme soudit, úhrada kupní ceny za plumlovské panství ve výši 222.500 zlatých nebyla okamžitá. Ihned po podepsání kupní smlouvy dostal Karel od města zmíněný dar ve výši 27.000 zlatých a tato částka okamžitě putovala na umoření kupní ceny za Plumlov. Potom následovaly další částky, a to až do vyplacení celého obnosu. Vzhledem k tak vysoké sumě se předpokládá, že definitivní splacení proběhlo až v roce 1612.

Po nástupu nové vrchnosti se začaly poměry na panství pozvolna měnit. Změna přirozeně nepřišla ihned, ale postupně, a ani mladý Karel z Lichtenštejna se neusídlil na plumlovském panství obratem. K jeho dosavadní držbě náležela na Moravě panství Lednice, Úsov a Černá Hora, hlavní rodové sídlo se pak nacházelo v Dolních Rakousích, ve Valticích. Mohlo by se tedy zdát, že Karlova majetková základna byla na konci 16. století dostatečná. Navíc jeho dva bratři drželi zbylé statky v Rakousích – Hohenau, Wilfersdorf, Mistelbach – a na Moravě Bučovice a Pozořice. Jenže Karel neuvažoval tímto směrem. O možném prodeji rozsáhlého plumlovského panství se na Moravě dlouho mluvilo již od počátku 90. let 16. století, kdy začaly dluhy mladého Jana z Pernštejna přerůstat. Samotné dominium mělo ekonomický potenciál, který se dal vhodnými prostředky zvýšit, a tak novému majiteli mohlo panství přinášet slušné zisky. To vše si nechal Karel z Lichtenštejna od svých přátel jak z panského, tak i z rytířského stavu zjistit. Zájemců o plumlovské panství bylo přirozeně více, ale pouze jeden byl ochoten zaplatit vysokou cenu 222.500 zlatých. Pro koupi panství hovořila také majetková strategie Karla z Lichtenštejna, která počítala s rozšířením rodové mocenské základny po větší části Moravy. Strategická poloha uprostřed markrabství přitom zapadala do této Lichtenštejnovy strategie. Na sever od plumlovského panství se nachází Olomouc, kde Karel získal dům po Boskovicích, a dále na sever od Olomouce se rozkládalo panství Úsov s poddanským městem Litovel, jež Karel nedávno vyženil (svatba proběhla někdy mezi léty 1592–1596). Koupě dominia Plumlov 21. dubna 1599 na střední Moravě vhodně zapadala do celkového rámce Karlovy expanzivní politiky, stal se tím držitelem jednoho z největších moravských panství.^{15]}

Hned po převzetí plumlovského dominia se pustil nový majitel do celkové ekonomické přestavby a zadal jednoznačný příkaz svým úředníkům, aby se zvýšily zisky z panství ve všech odvětvích režijní výroby. Nejprve šlo o dva klasické podniky hospodaření – o rybníkářství a o pivovarnictví. Rybníkářství mělo na plumlovském panství dlouholetou tradici sahající do konce 15. století, ačkoli tento region nepředstavoval nijak velkou rybníkářskou oblast, na rozdíl od sousedního Tovačovska. Proto bylo rozhodnuto zrušit tu málo využívané rybníky. V roce 1607 se kapacita rybníků na plumlovském panství rovnala 1020 kopám ryb. V následujících letech vzrostla až na 1290 kop ryb (v roce 1618). To naznačuje, že byly zrušeny nejprve malé plodové rybníky a teprve později se začalo s rozšiřováním kapacity velkých výtažných rybníků. Z rybníků se ročně lovílo 400 až 500 kop ryb. Podle

15] Michaela KOKOJANOVÁ, *Poslední jednání Prostějova rezidenčního aneb Prostějov a „panská láska“ Karla z Lichtenštejna*, Zpravodaj muzea Prostějovska v Prostějově 1, 1999, s. 1–16; táž, *Byli – nebyli Prostějováci časů rezidenčních?*, in: Michaela Kokojanová (red.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*, Prostějov 1997, s. 543–558; Léon KARNÝ, *K poslednímu prodeji Prostějova*, in: *Drobné poznámky k dějinám Prostějova*, Prostějov 1999, s. 37.

ceny za jednu kopy ve výši 3,5 zlatých se hrubý zisk z rybníkářství mohl pohybovat někde mezi 1400 až 1750 zlatými. Rybníkářství tedy nepatřilo mezi hlavní odvětví lichtenštejnské ekonomiky, mnohem lépe na tom bylo pivovarnictví, předmět pojednání následujících řádků.^{16]}

Pivovary se na počátku 16. století staly skutečnými tahouny šlechtického velkostatku, než se později těžiště přesunulo na panské dvory. Některá panství stagnovala a ustrnula právě na oněch dvou základních panských podnikcích, tedy pivovarech a rybníčních, což byl i případ plumlovského velkostatku. Pernštejnové jim věnovali velkou pozornost, ale kapacita panského pivovaru v jejich éře nebyla plně využita. Úředníci plumlovského panství se pak za vlády Lichtenštejna snažili zkvalitnit odbytové možnosti pivovaru a pivovar začal dodávat pivo prakticky do všech vesnických krčem. Karel z Lichtenštejna zabezpečil odbyt pro plumlovský produkt tím, že pokud chtěl krčmář čepovat jiné pivo než domácí, musel zaplatit zvýšenou daň. Asi v roce 1608 nebo 1609 se Karel pustil do přebudování pivovaru a již v roce 1610 byla výstavba dokončena. Pivovarská budova na svých štítech dodnes nese erb novopečeného knížete. Díky zvýšení kapacity pivovaru a zvětšení vlastního výrobního procesu se středně velký pernštejnský pivovar proměnil za vlády Karla z Lichtenštejna ve třetí největší pivovar na Moravě. Před rokem 1590 produkoval asi 1376 beček, po reorganizaci výroby se produktivita vyšplhala na 3300 beček, z nichž byl hrubý zisk 9966 zlatých a 20 krejcarů.^{17]}

Nejmodernějším odvětvím v rámci režijní výroby byly panské dvory, s mimořádnou oblibou zakládán ve 30. a 40. letech 16. století. Strategie Pernštejnů v tomto směru spočívala ve vybudování několika dvorů, z nichž nebyl ani jeden hlavní, ale všechny měly zhruba stejnou velikost. Po nástupu Lichtenštejnů se situace ve dvorové výrobě zcela změnila. Prakticky bezprostředně po roce 1599 bylo založeno pět nových dvorů a na panství tak byla vytvořena rozsáhlá síť panských provozoven, které byly schopny krýt kapacitu poptávky od poddaných. Jakým způsobem vytvářel Karel z Lichtenštejna nové panské dvory? Začal intenzivněji využívat vrchnostenskou půdu a navíc začal skupovat pozemky s dobrou půdní bonitou. Tím pověřil úředníky panství, kteří mapovali jednotlivé lokality. Na základě předběžného zmapování se poté rozhodl, zda půdu koupí, nebo zda ji smění za pole horší kvality. Zaznamenáváme několik případů, kdy byla získána kvalitní půda. V samotném Prostějově si Karel nechal zjistit, kolik by se dalo vydělat na vysetí pšenice u zamýšlených pozemků. Náklady na koupi nových pozemků vycházely na 578 zlatých a mohlo se na nich vysít pšenice ve výši 928 zlatých. Z toho jednoznačně vyplývá, že koupě nových pozemků byla pro Karla výhodná. Dále nacházíme případ směny pozemků mezi Karlem z Lichtenštejna a rytířem Zikmundem Onšem, když 10.368 sáhů půdy ve Smržicích bylo směněno za 9.072 sáhů půdy ve Vrahovicích (v obou vesnicích je kvalita půdy stejná, jde o bonitu I. kategorie). Dále skupil čtvrt lánu půdy ve Slatinicích od zadluženého sedláka. Díky těmto nákupům, směnám a nátlakovým koupím získal Karel na plumlovském panství dostatek panské půdy, již pak využil při zakládání jednotlivých panských dvorů. Zvětšením kapacity panských dvorů se podařilo rozšířit rostlinnou výrobu, zejména pěstování pšenice. Ta byla hlavní surovinou pro výrobu piva. Režijní velkostatek se tímto způsobem stával zároveň soběstačnějším, protože již nemusel kupovat tak velké objemy pšenice od poddaných.^{18]}

16] MZA, fond F 264, inv. č. 836, urbář z roku 1618, fol. 9r–11r. Tamtéž, inv. č. 837, urbář z roku 1607, fol. 7r, 23r. Jan KÜHNDEL, *Starobylé rybníkářství na Prostějovsku*, Věstník mládeže župy olomoucké 2, 1904, s. 5–7.

17] MZA, fond F 264, inv. č. 837, urbář z roku 1607, fol. 7r; MZA, fond F 264, inv. č. 836, fol. 10r.

18] MZA, fond F 130, Lichtenštejnská dvorní kancelář /1492/ – 1926, kart. 7, Starší oddělení, Trosky karolinské registratury, fol. 1r–31v.

V rámci modernizace panských dvorů došlo současně ke změně ve stávajícím složení chovaných zvířat. Za pernštejnské éry byly chovány hlavně krávy pro mléko a mléčné produkty, další druhy zvířat byly na panství zastoupeny jen minimálně. Předpokládáme několik párů koní pro vrchnostenskou potřebu, i když většina zemědělské práce byla kryta potažní robotou poddaných. Kromě koní se na statcích choval ještě vepřový dobytek. Avšak přesně rekonstruovat počty tohoto dobytka z pernštejnského období nedokážme. Zapomenout ovšem nesmíme ani na drůbež, kterou využívala pro svoji potřebu jak vrchnost, tak šafář a čeledí.^{19]}

Pro nástup Karla z Lichtenštejna je charakteristická nová progresivita, jež se projevila v druhové pestrosti chovaného dobytka. Byly zvýšeny počty hovězího dobytka. Jednalo se zejména o krávy. Z nich plynul hlavní výnos v produkci mléka a následných dalších potravin vyráběných z mléka, jako je máslo nebo sýr. Odbyt byl zajištěn mezi poddanými. Plumlovské panství mělo velký potenciál díky své lidnatosti, pohybující se mezi 1403 až 1926 osedlými, což mohlo představovat snad až 14.000 jedinců. Novinkou zavedenou do chovu na plumlovském panství byly ovce, které tu objevujeme až po roce 1599. S chovem se začalo postupně: v roce 1607 zaznamenáváme 2200 ovcí, roku 1618 šlo o 3 300 kusů. Vidíme tedy, že počet ovcí se zvyšoval, což souviselo s výhodností jejich chovu. Hlavní komoditou, kterou ovce dávaly, byla vlna, z níž se vyrábělo oblečení. Až ve druhém sledu se využívalo jejich mléko a nakonec maso.^{20]}

V oblasti režijního hospodářství se Karlovi z Lichtenštejna podařilo zvýšit podíl v rámci celého panství na 80% z celkového výnosu plumlovského dominia. Bohužel nemůžeme přesně rekonstruovat celkové výnosy z panských dvorů, pouze oblasti pivovarnictví, rybníkářství a další panské podniky mimo dvorovou část. Z režijní části byl v roce 1618 čistý výnos z panství (bez dvorové výroby) 14.669 zlatých.^{21]}

Charles I. Prince of Liechtenstein's economic strategy at Plumlov manor

Summary

Charles I. Prince of Liechtenstein is indisputably crucial for our history. However, we became curious in his economic strategy at its own manor and development of the manor. He bought the Plumlov manor in 1599 for 222.500 Ft. which he obtained through his marriage with Anna Maria Černohorská of Boskovice. In addition, he was helped by the citizens of Prostějov.

Charles I. Prince of Liechtenstein decided to build his own vast domain based on original Lichtenstein manors in Lednice and Valtice. Later, it was even expanded due to the inheritance after Jan Šembera of Boskovice. The manors Úsov and Černá Hora assisted to the development of its own economic potential of future prince Charles. At the very end of the 16th century, he agreed with purchasing of the Plumlov manor. It had strategic position in central Moravia, not far from Olomouc. The Plumlov manor was economic unit, which did not fulfil its economic potential under the rule of dynasty of Pernštejn. Therefore the new owner of the manor, Charles I. Prince of Liechtenstein, decided to invest in increasing of efficiency of the Plumlov manor. He managed to focus on manor part of overhead

19] MZA, fond F 264, inv. č. 837 a 836.

20] MZA, fond F 264, inv. č. 837, fol. 5v–6r; MZA, fond F 264, inv. č. 836, fol. 32v.

21] M. VAŘEKA (ed.), *Urbář*, s. 88.

manor farm estate. He increased the number of manors from three to eight, which highly influenced rise in economic capacity of the Plumlov manor.

Apart from the manor economy, Charles I. Prince of Liechtenstein concentrated also on other functions of the manor, for example beer industry and fish farming. As for the beer industry, volume of beer produced increased and the sale became smoother. This also affected fish farming, where appeared resellers who were able to buy fish for cash immediately after fishing out. It was no longer necessary to wait for subjects of the manor and their sales, which were unstable.

By modernization of the manor economy, Prince Charles I. managed to rebuild non-working manor farm estate Plumlov into economically developed unit, which was able to compete with developed manors owned by lords of Rožmberk.

Berta Baslerová a národně orientované české ženské hnutí v Plzni

Karel Řeháček

Motto:

„Zvláště my, ženy, připomínejme si neustále, že jsou to ty sta a sta drobných našich sedřených žen v pohraničí, které – mnohdy v bídě a nedostatku – uchovávají a pěstí národní uvědomění ve svých rodinách a které učí své děti lásce k vlasti. I tyto děti, žijící v našem pohraničí, jsou stále budoucností národa!“¹

Abstract: The research deals with a nationally oriented feminist movement in Pilsen. This movement was formed primarily by Czech townswomen. At first, they were rather isolated and informal communities, which were however gradually institutionalized since the late 19th century. After the establishment of Česká jednota paní a dívek, the most significant Czech feminist movement, women started to appear also in other clubs, both purely feminine and mixed. Feminist movement had an impact on national, or more precisely minority movements (Národní jednota pošumavská, Ústřední matice školská) and nationally oriented parties (especially Czechoslovak National Democracy), where women from Pilsen engaged themselves primarily in social, cultural, educational and public enlightenment issues.

Key words: Pilsen, minority movement, feminist movement, Czechoslovak National Democracy, Berta Baslerová, Marie Nesnídalová

I. Úvod

V 60. letech 19. století docházelo i v Plzni díky uvolněným poměrům po pádu Bachova absolutismu k rozvoji společenského života, zakládaly se spolky, vydávaly časopisy a konaly politické schůze. Základy plzeňského „probuzení“ však byly staršího data a spojují se zejména s činností plzeňských buditelů Josefa Vojtěcha Sedláčka, Josefa Františka Smetany či Josefa Kajetána Tyla.² Emancipovat se začaly především plzeňské měšťanské kruhy, v návaznosti na ně také ostatní vrstvy plzeňské společnosti. V roce 1862 byla založena Měšťanská beseda, která se stala základnou společenského a kulturního dění v Plzni a jejím širokém okolí.³ Téměř současně s ní byl založen rovněž pěvecký spolek Hlahol, dále pak Sokol a zanedlouho i Řemeslnická beseda.⁴ Emancipace české Plzně probíhala pod vedením takových osobností, jako byli kupř. František Schwarz, Václav Peták, Josef Čípera, Bernard Guldener a další.⁵

1] Výroční zpráva místního odboru Ústřední matice školské v Plzni za správní rok 1936, Plzeň 1937, s. 27.

2] Blíže k nim a jejich obrozenecké činnosti v Plzni viz Václav ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, Plzeň 1967, s. 41–48 (Sedláček), s. 63–77 (Smetana) a s. 137–140 (Tyl). Beletrizovanou podobu obrozenecké Plzně vykresluje ve svém románu Marie Korandová (srov. Marie KORANDOVÁ, *Plzeňské předjary*, Plzeň 2001).

3] Blíže viz *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni 1862–1937*, Plzeň 1937, s. 58–61.

4] V. ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, s. 106.

5] K jejich odkazu viz Dagmar HUDECOVÁ, *František Schwarz – reformátor obecní správy*, *Minulosti západočeského kraje* 36, 1990, s. 157–168; Karel ŘEHÁČEK, *Rodinný život plzeňského purkmistra JUDr. Václava Petáka. Pohled do soukromí významné regionální osobnosti přelomu 19. a 20. století*, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 45/115, č. 2, 2007, s. 93–101; týž, *Plzeňský učitel a menšinový politik Josef*

Emancipační hnutí zasáhlo v této době i do ženského světa, především do skupiny národně orientovaných žen pocházejících z českých měšťanských kruhů. Po vzoru Prahy a dalších velkých českých měst se ženy snažily o zakládání vlastních spolků, ovšem tyto snahy byly v Plzni zpočátku neúspěšné: když v roce 1866 zažádaly o povolení existence spolku Včela, bylo jim to Krajským úřadem v Plzni z formálních důvodů zakázáno.^{6]} Významný vliv na emancipační hnutí plzeňských žen měl a rovněž nový impulz k zakladatelskému úsilí dal především sedmiletý pobyt spisovatelky a libretistky Elišky Krásnohorské v Plzni v letech 1867–1874. Již v roce 1870 byla povolena existence spolku Klub plzeňských dam a k mnohem význačnějšímu zakladatelskému počínu došlo v roce 1886, kdy byl založen spolek Česká jednota paní a dívek v Plzni.^{7]} Na něj posléze navazovaly další různě orientované (nábožensky, sociálně, kulturně) ženské spolky.

Kromě toho ovlivňovala Krásnohorská pozitivním způsobem plzeňskou kulturní scénu a stála rovněž u vzniku vyššího vzdělávání žen. Ve spolupráci s Boženou Čechovou, sestrou spisovatele a básníka Svatopluka Čecha, se v roce 1868 zasloužila o vznik vyšší dívčí školy v Plzni.^{8]} Ta sice neměla ve stávající podobě dlouhého trvání (v roce 1873 byla kvůli nezájmu veřejnosti uzavřena), ale již v roce 1884 došlo k jejímu obnovení pod názvem městská vyšší dívčí škola pokračovací a tato škola se po celá další desetiletí úspěšně rozvíjela (od roku 1907 jako městské dívčí lyceum, od roku 1913 jako dívčí reformní reálné gymnázium).^{9]} Další institucí, která v Plzni umožňovala dívkám získat vyšší vzdělání, byl ženský učitelský ústav, který vznikl v roce 1900 a který znamenal významný posun v otázce ženské emancipace.^{10]}

Problematika postavení žen ve společnosti je sice v moderní české historiografii poměrně frekventovaným tématem, jemuž se na celostátní úrovni věnuje celá řada odborných prací,^{11]} plzeňská historická obec se mu však až na výjimky bohužel doposud vyhýbala. Tato studie se zabývá pouze jedním z dílčích pohledů na ženskou otázku na Plzeňsku, aktivitami národně orientovaných českých žen.^{12]} Zároveň má však tento příspěvek ambici stát se základem pro další odborné bádání v tomto směru a k podchycení problematiky ženského hnutí v Plzni v celé její šíři a souvislostech.

II. Ženy v českém menšinovém hnutí v Plzni

České menšinové spolky, v Plzni především Národní jednota pošumavská (dále NJP)^{13]} a Ústřední matice školská (dále ŮMŠ),^{14]} byly zpočátku ryze mužskou záležitostí.

Čípera, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 118, č. 1, 2010, s. 26–32; František LUKAVSKÝ, *Básník Bernard Guldener*, Písek 1926.

6] Archiv města Plzně (dále AMP), Včela. Spolek paní a dívek v Plzni, kart. 249, inv. č. 4, výnos Krajského úřadu v Plzni z 20. 3. 1866.

7] AMP, Národní výbor města Plzně (dále NVmP), spolkové oddělení, kart. 21, inv. č. 122, stanovy spolku Česká jednota paní a dívek v Plzni z 16. 3. 1886.

8] V. ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, s. 132.

9] Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň 1987, s. 114.

10] Tamtéž, s. 157.

11] Výběrově jmenujme zejména práce Mileny Lenderové, Jany Burešové, Dany Musilové, Pavly Horské, Marie Neudorflvé, Jany Malínské, Marie Bahenské či Hany Prymusové.

12] K problematice národně orientovaného německého ženského hnutí v Plzni viz Karel ŘEHÁČEK, *Deutscher Kulturverband v meziválečné Plzni*, in: Marie Wasková (red.), *Sborník k počtě Evy a Karla Waskových, západočeských archivářů*, Plzeň 2011, s. 211–218.

13] Blíže k NJP viz Karel ŘEHÁČEK, *Národní jednota pošumavská (1884–1951)*, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Šenov u Ostravy 2003, s. 221–244.

14] K ŮMŠ viz Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Ústřední matice školská v letech 1880–1919*, *Paginae historiae* 1, 1993,

Po vzniku plzeňského odboru NJP v roce 1884 tvořili členskou základnu vesměs muži, ženy byly do spolku přijímány v průběhu jeho existence jen velmi pozvolna.^{15]} Přesto se však jejich počty zvyšovaly, což se projevovalo i zastoupením žen ve vedení místního odboru. Během 50 let existence NJP v Plzni (1884–1934) jich správním výborem místního odboru prošlo několik: Helena Částková, Anna Hájková, Tereza Kepková, Marie Kubrychtová, Marie Poppeová, Božena Štěrbová či Markéta Wachtlová, některé byly členkami správního výboru krátce, jiné mnoho let.^{16]} Totéž platilo i pro plzeňský místní odbor ÚMŠ, kde ženy tvořily ve správním výboru pouze zanedbatelnou menšinu; nejčastěji v něm pracovaly Berta Baslerová, Emilie Šimánová či Marie Fulínová.^{17]}

Jiné plzeňské ženy byly členkami obou spolků bez funkcí a menšinovou problematiku přenášely do různých svých dalších veřejných aktivit, např. publicistiky či politiky, povětšinou národně demokraticky orientovaných. Mezi nejvýznamnější z nich patřily nesporně především ředitelka plzeňských pomocných škol, spisovatelka, publicistka a vlivná členka Československé národní demokracie PhDr. Marie Nesnídalová či dlouholetá členka plzeňského městského zastupitelstva za stejnou stranu Marie Doubková.

M. Nesnídalová (1891–1970), rodačka ze Spáleného Poříčí, absolvovala plzeňský učitelský ústav a dále pokračovala ve studiích matematiky, fyziky a filozofické propedeutiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, která završila v roce 1922 doktorátem filozofie.^{18]} Od března 1915 působila jako učitelka plzeňských obecných škol, od listopadu 1925 jako ředitelka I. pomocné školy v Plzni a současně jako vedlejší učitelka na plzeňském ženském učitelském ústavu.^{19]} V září 1936 se odstěhovala do Prahy, kde pracovala zprvu jako referentka Zemské školní rady (dále ZŠR) v Praze, od roku 1938 byla zaměstnána v tiskových odborech Ministerstva národní obrany, Předsednictva ministerské rady a Ministerstva lidové osvěty, kde se zabývala převážně záležitostmi ženského hnutí a vědou a technikou. Po válce působila jako redaktorka na Ministerstvu informací a osvěty a jako jednatelka Syndikátu českých spisovatelů, v lednu 1949 odešla do výslužby.^{20]}

Krátce po vzniku Československa se angažovala v Československé sociálně demokratické straně dělnické, po několika letech přestoupila do Československé národní demokracie, kde zastávala významné politické funkce.^{21]} Byla krajskou důvěrníci ženského hnutí strany a blízkou spolupracovnicí dlouholetého poslance Národního shromáždění PhDr. Františka Lukavského,^{22]} známé byly i její pravidelné nedělní sloupky v Českém deníku.^{23]} V roce 1933 byla po sporech ve vedení západočeské a plzeňské národní demokracie odvolána ze všech stranických funkcí a v lednu 1934 vyloučena pro svůj údajný přílišný nacionalismus, oficiálně kvůli „soustavnému porušování organizační kázně

s. 178–195; Karel ŘEHÁČEK, *Ústřední matice školská v letech 1918–1951*, *Paginae historiae* 15, 2007, s. 97–130.

15] K plzeňskému odboru NJP viz Karel ŘEHÁČEK, *Národní jednota pošumavská v Plzni*, *Dějepis. Sborník katedry historie PeF ZČU* 18, 2000, s. 73–83; týž, *Pět zapomenutých. Osobnosti plzeňského veřejného života přelomu 19. a 20. století*, Plzeň 2009, s. 16–22.

16] Jaroslav HORA (red.), *Jubilejní sborník Národní jednoty pošumavské v Plzni 1884–1934*, Plzeň 1934, s. 163–164.

17] *Výroční zpráva místního odboru Ústřední matice školské v Plzni za správní rok 1936*, Plzeň 1937, s. 13.

18] František RAUŠAR, *Kulturní vývoj Blovicka*, Plzeň 1933, s. 49.

19] AMP, Pomocné školy Plzeň, kart. 3589, osobní výkaz M. Nesnídalové.

20] Národní archiv (dále NA), Archiv Syndikátu novinářů Praha, M. Nesnídalová, osobní prohlášení M. Nesnídalové z 26. 5. 1945; kartotéční list M. Nesnídalové, [1970].

21] NA, Policejní ředitelství (dále PŘ) Praha II, všeobecná registratura (1931–1940), kart. 991, sign. 42/N–13/37, hlášení zpravodajské odbočky PŘ v Plzni odbočce zpravodajské ústředny při PŘ v Praze z 21. 4. 1936.

22] Blíže k F. Lukavskému viz Karel ŘEHÁČEK, *Dr. František Lukavský a Plzeňsko*, *Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností* 38/108, 2000, č. 4, s. 213–221; týž, *Pět zapomenutých*, s. 33–51.

23] Státní oblastní archiv (dále SOA) v Plzni, PŘ Plzeň, kart. 632, sign. N 381.

a disciplíny“.^{24]} Ve skutečnosti byl příčinou jejího vyloučení spor o nástupnictví po tehdy již těžce nemocném F. Lukavském (zejména mezi Nesnídalovou a plzeňským senátorem Eduardem Šimkem)^{25]} a vůbec nedobré vztahy ve straně.^{26]} Po rozchodu s národní demokracií vstoupila do Národní ligy a dál se profilovala v nově vzniklém Národním sjednocení, v lednu 1939 se stala vedoucí tiskového a propagačního pracovního odboru Strany národní jednoty.^{27]} Po válce udržovala styky s pravicovou částí sociální demokracie a s bývalými příslušníky Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (tzv. agrárníky).^{28]}

M. Doubková (1872–1952) se narodila v Plzni v rodině uvědomělého Čecha, pošt-mistra Václava Kučery. Po absolvování obecné a měšťanské školy navštěvovala ještě dva ročníky vyšší dívčí školy. Účastnila se národního života, zejména akcí ÚMŠ, v níž organizovala matiční slavnosti. Po sňatku s lékárníkem PhMr. Emanuelem Doubkem^{29]} se odstěhovala do Přeštic, kde vedla ženský odbor NJP. Když se v roce 1901 znovu vrátila zpět do Plzně, vstoupila do České jednoty paní a dívek a stala se členkou jejího správního výboru. Za války pracovala v Českém srdci a byla pověřena vedením lazaretu ve školách v Nádražní třídě.^{30]} Byla aktivní členkou Československé národní demokracie, v níž vedla ženskou komisi. V roce 1919 byla zvolena do městského zastupitelstva, kde až do roku 1935 pracovala zejména jako členka sociální komise a místní školní rady.^{31]}

Nejvíce se však do dějin ženského českého menšinového hnutí na Plzeňsku zapsaly tři osobnosti: Božena Růžková, Marie Panznerová a Berta Baslerová.

Ředitelka měšťanské školy v Plzni B. Růžková (1863–1934)^{32]} působila po absolvování pražského učitelského ústavu od ledna 1883 na plzeňských obecných a měšťan-

24] Dr. M. Nesnídalová vyloučena z národní demokracie, in: Nová doba XI, č. 26, 26. 1. 1934, s. 4.

25] Blíže k E. Šimkovi viz Karel ŘEHÁČEK, *Senátor Eduard Šimek – plzeňský spisovatel, učitel a menšinový politik*, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 44/114, č. 1–2, 2006, s. 32–42. V jednom z dopisů kritizoval Šimek Nesnídalovou mj. slovy: „Když po onemocnění p. dra posl. Lukavského jste se samozvaně chtěla postavit na jeho místo otce menšin, vzbudilo to nelibost nejen u nás, ale i u dlouholetých menšinových pracovníků z jiných táborů. Dr. Lukavský mohl tyto věci vyřizovati v politickém našem sekretariátu, poněvadž jest předsedou NJP a Matic. Vy však jste nebyla ani funkcionářkou, ani, jak se dovidám, členem jmenovaných korporací. Na věci nic nezmění, napišete-li o sobě v Českém deníku, že jste dlouholetá menšinová pracovnice. To naopak vzbudilo nemilou odezvu u skutečných dlouholetých pracovnic a pracovníků.“ Srov. AMP, Literární pozůstalost (dále LP) Eduard Šimek, kart. 162, inv. č. 12 174, dopis E. Šimka M. Nesnídalové, s. d.

26] K vnitrostraničným problémům viz Karel ŘEHÁČEK, „Majitel strany“. *Kritika Kramářova vedení národní demokracie z pozůstalosti senátora Eduarda Šimka*, in: Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo (=Moderní dějiny – Supplementum 2), Praha 2009, s. 531–541.

27] NA, Prezidium Zemského úřadu (dále PZÚ), kart. 689, sign. 207-689-6, hlášení PŘ v Plzni PZÚ v Praze z 28. 1. 1935.

28] Archiv bezpečnostních složek, pracoviště Na Struze, Mapy zpráv zpracovaných Studijním ústavem (Z), zpráva o účasti Spojených států amerických na hospodářství buržoasní Československé republiky v letech 1920–1938 z 10. 12. 1959, s. 62–63; tamtéž, Ústředna Státní bezpečnosti, kart. 35, sign. 305-35-2, hlášení úřadovny Státní bezpečnosti (StB) v Jičíně ústředně StB při Ministerstvu vnitra z 3. 4. 1948.

29] E. Doubek působil jako člen plzeňského okresního zastupitelstva, v roce 1910 se stal jedním ze zakladatelů Plzeňské banky, v níž působil jako člen dozorčí a od roku 1926 správní rady. Byl rovněž aktivní ve správních výborech plzeňské galerie a divadla. Srov. Matouš MANDL, *Emanuel Doubek 75 let*, Český deník 32, č. 15, 16. 1. 1944, s. 2.

30] České srdce bylo charitativní organizací, která vznikla 29. 10. 1917 s cílem pomoci obyvatelstvu postiženému válečnými útrapami. Prvním předsedou Českého srdce byl zvolen tehdejší plzeňský purkmistr JUDr. V. Peták, po jeho úmrtí 19. 11. 1917 padla nová volba na starostu Okresního zastupitelstva v Plzni JUDr. B. Guldenera mladšího. Své aktivity ukončilo v říjnu 1919.

31] *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni 1862–1937*, Plzeň 1937, s. 28; SOA v Plzni, PŘ Plzeň, kart. 135, D 72.

32] SOA v Plzni, PŘ Plzeň, policejní přihlášky, Růžková Božena. Narodila se 5. 5. 1863 v Čechticích na Benešovsku. V červenci 1927 byla penzionována a odešla do Prahy, 22. 9. 1934 zemřela v rodných Čechticích. Srov. též AMP, Městský úřad Plzeň, domovská příslušnost, domovské archy, sign. Ru 139; NA, PŘ Praha II, všeobecná registratura (1921–1930), kart. 3121, sign. R 1784/19, žádost B. Růžkové o vystavení cestovního pasu z 13. 4. 1928; *Památce pí řed. Boženy Růžkové*, Mladá stráž 17, č. 2, 1. 10. 1934.

ských školách, v letech 1907–1910 vyučovala na plzeňském ženském učitelském ústavu a od srpna 1910 vykonávala funkci ředitelky dívčí měšťanské školy v Otakarových sadech v Plzni.^{33]} Největší zásluhy si získala především soustavnou péčí o vzdělávání mládeže. Již v době Velké války, v únoru 1917, založila v Českém deníku rubriku Naší mládeži, která přinášela školní mládeži „dobrou vlasteneckou četbu, lepší, než jaké jí směla tehdy poskytovat ubohá česká škola trpící útlakem národu nepřátelské vlády rakouské“.^{34]} V březnu 1919 pak začala vydávat časopis Mladá stráž, který měl výrazné vlastenecké a státoporné zaměření a vynikající obsahovou i grafickou úroveň.^{35]} Byla aktivní rovněž v plzeňském menšinovém hnutí, členkou správního výboru NJP se stala již v roce 1910 a od roku 1919 zastávala až do svého odchodu do Prahy v červenci 1927 funkci knihovnice plzeňského odboru. Její význam spočíval zejména v organizaci a systematickém budování menšinových knihoven, lidových i žakovských. Tyto aktivity převzala v roce 1913 po zemřelém knihovníkovi NJP v Plzni Pavlu Nebeském a do konce listopadu 1924 se jí podařilo za pomoci odborné učitelky M. Panznerové založit 72 knihoven (43 lidových a 29 žakovských) se 4882 knihami v celkové hodnotě téměř 60.000 Kč.^{36]} Tím si dle mínění své nástupkyně Panznerové „v menšinových knihovnách vytvořila nehynoucí pomník“.^{37]}

Po odchodu Růžkové do Prahy převzala funkci členky správního výboru a knihovnice NJP plzeňská rodačka M. Panznerová (1887–1952).^{38]} Po vchození obecné (1893–1898) a měšťanské školy (1898–1901) absolvovala v letech 1901–1906 plzeňský ženský učitelský ústav. Poté působila v letech 1907–1914 na obecných a měšťanských školách v Domažlicích a v roce 1914 byla přeložena do Plzně. Zde vyučovala v letech 1914–1925 na dívčí měšťanské škole v Otakarových sadech, kterou vedla právě B. Růžková,^{39]} v letech 1925–1941 působila jako učitelka a posléze i ředitelka dívčí měšťanské školy v jižním obvodu. V roce 1941 byla nuceně penzionována, ale po válce se do školství ještě na tři roky vrátila a definitivně odešla na trvalý odpočinek v roce 1948.^{40]} Od roku 1917 byla aktivní v menšinovém hnutí, působila jako členka správního výboru plzeňského odboru NJP a na Růžkovou úspěšně navázala především v roce 1927, kdy převzala vedení knižního odboru NJP v Plzni, který se staral o knihovny místních odborů NJP v celém Pošumaví, na Stříbrsku a Žluticku.^{41]} Do roku 1934 se jí podařilo zvýšit počet menšinových knihoven na 105 se 7086 knihami v hodnotě téměř 125.000 Kč.^{42]}

Poslední z trojice jmenovaných, Berta Baslerová, se dokázala prosadit v NJP, ÚMŠ i v dalších oblastech veřejného života nejvýrazněji, proto budiž její životní příběh popsán podrobněji.

33] AMP, Měšťanská škola dívčí pro západní obvod, sign. 11 e 110, kronika školy, školní rok 1910/1911.

34] Čtenářům Mladé stráže, Mladá stráž 10, č. 1, 1. 9. 1927, s. 1.

35] Vladimír BRICHTA a kol., Dějiny Plzně III, Plzeň 1982, s. 163, 172–173.

36] František J. MALÝ, Čtyři desetiletí Národní jednoty pošumavské v Plzni, Plzeň 1925, s. 60.

37] Marie PANZNEROVÁ, Hraničářské knihovny, in: J. HORA (red.), Jubilejní sborník, s. 120.

38] SOA v Plzni, PŘ Plzeň, policejní přihlášky, Panznerová Marie. Narodila se 9. 10. 1887 v Plzni v rodině Adolfa Panznera. Jejím mladším bratrem byl pozdější dlouholetý ředitel plzeňské plynárny Ing. Adolf Panzner, její mladší sestra Helena se provdala za řídícího učitele Jana Hellera. Zemřela 15. 8. 1952 v Plzni.

39] AMP, Měšťanská škola dívčí pro západní obvod, sign. 11 e 110, kronika školy.

40] AMP, NVmP, osobní spisy učitelů, sign. 96/2, osobní výkaz M. Panznerové.

41] AMP, NVmP, osobní spisy učitelů, sign. 96/2, dopis M. Panznerové ZŠR v Praze ze 14. 6. 1945.

42] M. PANZNEROVÁ, Hraničářské knihovny, s. 120.

III. Berta Baslerová – matka hraničářských dětí

Narodila se 23. srpna 1880 v Plzni v rodině účetního Spořitelny města Plzně Ludvíka Taschnera a Aloisie (Luisy) rozené Sperglové.^{43]} Oba rodiče pocházeli z tradičních plzeňských rodin a jejich dcera Berta o mnoho let později napsala: „*Rodiče vyrostli v době, kdy se v Plzni mluvívalo zpoila německy, zpoila česky. Proto v nich rostlo národnostní nadšení, jak mi vždycky mamička vypravovala. Rodina mé matky byla ryze česká, u otce též, ale vlažnějších zásad, na studiích v Praze se jeho národní přesvědčení utužilo.*“^{44]} Asi nejvíce ovlivnila Bertu její matka, která byla velice aktivní organizátorkou plzeňského veřejného života. Byla členkou NJP, ÚMŠ, v roce 1886 stála u zrodu plzeňského odboru České jednoty paní a dívek a na ustavující valné hromadě 8. května 1886 byla zvolena jeho místostarostkou, když v čele spolku stanula Růžena Petáková, manželka městského radního a budoucího dlouholetého plzeňského purkmistra.^{45]}

Berta absolvovala obecnou a měšťanskou školu v Plzni a pak se dále vzdělávala privátně. Již jako malé dítě se účastnila všech slavností, které pořádala její matka, zejména těch organizovaných ÚMŠ a Sokolem. Ve 22 letech, 11. listopadu 1902, se provdala za úředníka státních drah Ladislava Baslera (nar. 16. 8. 1874 v Jičíně).^{46]} Ten se do Plzně přistěhoval s rodiči ve svých sedmi letech,^{47]} po ukončení gymnaziálních studií začal studovat práva v Praze, která však nedokončil a nastoupil jako úředník (postupně jako asistent, revident, inspektor) státních drah. Hlavním důvodem Baslerova studijního neúspěchu byl především jeho zájem o hudbu. Již v Plzni studoval skladbu u prof. Hynka Pally, v Praze ve studiích pokračoval u Zdeňka Fibicha. Po návratu z Prahy se stal L. Basler organizátorem plzeňského hudebního života a působil jako jeden z prvních dirigentů Plzeňské filharmonie. Manželství Berty a Ladislava Baslerových bylo bezdětné. Po smrti Ladislava 27. února 1944 žila Berta v ústraní, zemřela 21. května 1961 v Plzni a byla pohřbena o pět dní později na plzeňském ústředním hřbitově.^{48]}

Také Berta Baslerová se po sňatku rozhodla věnovat veškeré volné chvíle veřejné činnosti, k čemuž měla ze strany svého manžela plnou podporu. Jako členka Československé národní demokracie se brzy začala po vzoru své matky angažovat zejména v národním a menšinovém hnutí. Byla aktivní členkou NJP a ÚMŠ, na výzvu poslance F. Lukavského založila v roce 1920 dámský odbor, který působil pod názvem Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni. Za necelé dva měsíce získala více než 150 členek, 7. ledna 1921 byla činnost dámského odboru oficiálně zahájena a Baslerová se stala jeho dlouholetou předsedkyní.

43] SOA v Plzni, Sbirka matrik západních Čech (dále SM), matrika narozených římskokatolické fary (dále ŘKF) Plzeň–sv. Bartoloměj, 62, fol. 385.

44] Berta BASLEROVÁ, *K práci žen ve změněném pohraničí*, Nová síla 6, č. 37–38, 20. 12. 1926, s. 1.

45] Berta BASLEROVÁ-TASCHNEROVÁ, *K padesátiletému jubileu České jednoty paní a dívek v Plzni 1886–1896*, in: 50 let české jednoty paní a dívek v Plzni 1886–1936, Plzeň 1936, s. 7.

46] SOA v Plzni, SM, matrika oddaných ŘKF Plzeň–sv. Bartoloměj, K 94, fol. 78.

47] Jeho otec Jan se narodil 24. 2. 1847 v Kutné Hoře, vystudoval gymnázium v Jindřichově Hradci a práva v Praze a ve Vídni. Jako finanční úředník působil nejprve v Jičíně, v roce 1881 se s rodinou přestěhoval do Plzně, odkud v roce 1896 odešel jako přednosta okresního finančního ředitelství do Chrudimi. Zpět do Plzně se však po roce na žádost plzeňské městské rady opět vrátil a jako přednosta okresního finančního ředitelství zde pobýval až do listopadu 1909, kdy jako důchodce odešel do Prahy. Vedle právnické činnosti se věnoval především hudbě. Byl jedním ze zakladatelů Filharmonického spolku plzeňského, který byl založen v roce 1883 a jehož dirigentem se stal prof. Hynek Palla. J. Basler zemřel 5. 6. 1929 v Praze. Srov. *Za vrchním finančním radou Janem Baslerem*, Český deník 18, č. 182, 4. 7. 1929, s. 2.

48] Úřad městského obvodu Plzeň-3, matrika, matrika zemřelých Městského národního výboru v Plzni, 51, s. 282.

Hlavním cílem odboru bylo pořádání zájezdů do národnostně smíšených oblastí českého západu, dále se staral o ubytování a stravování žáků českých menšinových škol při jejich návštěvách Plzně a zajišťoval jim volný vstup k prohlídkám plzeňských pamětihodností. Odbor rovněž spoluorganizoval vánoční nadílky,^{49]} ošacovací akce a vývažovny polévek. Za prvních pět let existence Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni bylo na vánoční nadílky vynaloženo 708.526,87 Kč. Celkem bylo poděleno 15.073 dětí (7061 dětí dostalo obuv, 4177 hochů a 3835 dívek látku na šaty).^{50]} Svůj vztah k této činnosti popsala B. Baslerová 26. listopadu 1926 v dopise redakci týdeníku Nová síla slovy: „*Považuji za svoji povinnost pracovatí všude tam, kde mohu zanechat část toho dobra, ať je to na poli práce kulturní nebo sociální. Vše, co konám, konám pro svůj drahý národ.*“^{51]}

Za svoji práci pro českou menšinu byla B. Baslerová velice ceněna a v její pozůstatosti se zachovaly desítky děkovných dopisů. Za všechny uveďme alespoň dopis správce české státní školy v Hamrech na Šumavě Josefa Bouzka, který jí 5. ledna 1926 napsal: „*Milostivá paní, jako správce zdejší české menšinové školy, které jste věnovala mnoho a mnoho ze své vzácné obětavosti, považuji za svou milou povinnost alespoň písemně Vám poděkovatí za vše, co jste vykonala k podpoření a upevnění naší menšiny ať již po stránce duchovní nebo hmotné. Jest vzácné Vaše dílo, neboť zasvětila jste je konkrétní práci pro národ tam, kde jest toho nejvíce třeba. Jest důležité Vaše dílo, protože posiluje tam, kde mnoho nepřátel útočí na těžce zakotvující loď našeho menšinářství, a jest nejvyšší cenné, protože uplatňuje své dobro v době přesycené bezcitnou touhou za požitkem. Všechny tyto složky v plné míře obsahuje Vaše vzácné dílo vedené neúnavnou obětavostí a láskou k věci. A za ně zasloužíte vděk nejen přítomných činitelů a současníků, ale i budoucích, neboť Vaše práce jest tvůrčí prací pro lepší národní budoucnost. Necht' jas potěšených dětských zraků a vlahá vlna rozradostněných dětských srdcí jest Vám milou připomínkou, že vykonala jste veliké dobro – a to bude nejlepší odměnou. Kéž vzácný Váš příklad nalezne více nenáročných a tak obětavých následovníků.*“^{52]}

Aktivní v sociální oblasti zůstala Baslerová i po válce. V srpnu 1948 byla přijata do Ústřední městské a okresní péče o mládež. Zde až do února 1949, kdy byla kvůli snížení počtu veřejných zaměstnanců propuštěna, organizovala různé kulturní a osvětové akce, např. Vánoční strom, Svátek matek, Týden dětské radosti. V hodnocení jejího přínosu pro město v polovině ledna 1949 stálo: „*Paní Berta Baslerová pracuje v péči o dítě již dlouhá desetiletí, dříve v ÚMŠ a NJP a později v Okresní péči o mládež. Pracovala vždy nezištně jako dobrovolná pracovnice.*“^{53]}

Kromě práce pro ÚMŠ působila B. Baslerová i v dalších významných spolcích: byla jednatelkou České jednoty paní a dívek v Plzni, místopředsdkyní krojového odboru při Národopisné společnosti v Plzni, kde spolupracovala s Marií Lábkovou především na sestavení předvánočních a vánočních chodských zvyků. Významné byly i její aktivity ve spolku Iris, který provozoval v Plzni zoologickou zahradu.^{54]} Od roku 1934 byla členkou

49] Blíže k organizaci a smyslu vánočních nadílek viz Karel REHÁČEK, *Školní vánoční nadílky – fenomén česko-německého zápasu o žáky v 19. a 20. století*, in: Sborník z konference Vyjďte ze školních světnic!, Přerov 2012, s. 149–155.

50] Berta BASLEROVÁ, *Z činnosti Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni*, in: Slavnostní list vydaný k čtyřicátému výročí první matiční slavnosti v Plzni, Plzeň 1926, s. 23.

51] Berta BASLEROVÁ, *K práci žen ve změnčeném pohraničí*, Nová síla 6, č. 37–38, 20. 12. 1926, s. 1.

52] AMP, Pozůstatost rodiny Baslerů, LP 588, dopis správce české státní školy v Hamrech J. Bouzka B. Baslerové z 5. 1. 1926.

53] AMP, NVmP, osobní oddělení, osobní spisy zaměstnanců, kart. 4, Baslerová Berta, dopis Úřadu sociální péče Ústředního národního výboru (ÚNV) statutárního města Plzně osobnímu oddělení ÚNV v Plzni z 11. 1. 1949.

54] Václav UCHYTL, *ZOO Iris. Povídky ze života zvířat chovaných v plzeňské zoologické zahradě a dějiny spolku*

jeho výboru, v letech 1941–1953, kdy spolek nedobrovolně zanikl, zastávala funkci jednatelky.^{55]} Po boku svého muže se věnovala rovněž organizaci hudebního života a dokonce i veřejně vystupovala.

IV. Závěr

Plzeňské ženské hnutí prošlo od 60. let 19. století do druhé světové války pozoruhodným vývojem a mnoha proměnami. Zpočátku se jednalo o víceméně neúspěšné a izolované zakladatelské počiny, v 70. a 80. letech však i pod vlivem působení spisovatelky a libretistky Elišky Krásnohorské docházelo k intenzivnější a koordinovanější práci, která přinášela pozitivní výsledky. Ty se projevovaly zejména ve spolkovém životě (např. v roce 1886 došlo k založení spolku Česká jednota paní a dívek), ale zájem plzeňských žen se zaměřil rovněž na budování vyššího dívčího školství.

Ženy z českých měšťanských kruhů se po vzoru mužské části českého měšťanstva brzy začaly angažovat i v národním resp. menšinovém hnutí. Mnohé z nich se staly členkami a posléze i významnými organizátorkami ženského hnutí v rámci Národní jednoty pošumavské, Ústřední matice školské či Československé národní demokracie. Škála jejich aktivit byla pestrá a různorodá, od sociální problematiky a péče o děti až po kulturní, osvětové a vzdělávací otázky. Záhy si tak získaly autoritu a respekt dominantní mužské části spolkového a politického života a staly se nepostradatelnou součástí většiny společenských aktivit.

Přesto je ženská otázka pro plzeňskou historiografii stále téměř zapomenutým tématem. I na příkladu předložené studie je však patrné, že ženské hnutí sehrálo v moderních dějinách města významnou úlohu a že se bude třeba jeho výzkumem seriózně zabývat.

Berta Baslerová and nationally oriented Czech feminist movement in Pilsen

Summary

Social life was significantly developed in the whole Habsburg monarchy due to the influence of political changes in the late 19th century. Czech lands were not exceptional and they have also experienced development of activities among clubs. Especially Czech town clubs has been emancipated and even women took part soon after men. The beginning of organized Czech feminist movement in Pilsen dates back to the late 19th century. However the crucial development came two decades later, when Czech writer and librettist Eliška Krásnohorská moved to Pilsen. She influenced local emancipation movement in a very significant and positive way during seven years spent in Pilsen. Feminist influence was apparent among other things in national movement, club and political life. A lot of women from Pilsen became members of minority clubs (Národní jednota pošumavská, Ústřední matice školská) and nationally oriented parties, especially Czechoslovak National Democracy. The most active feminists in Pilsen were writer and journalist Marie Nesnídalová, long-time municipal representative Marie Doubková, important representatives of Národní jednota pošumavská Božena Růžková and Marie Panznerová and president of feminist section of Ústřední matice školská Berta Baslerová. All of the above mentioned women engaged themselves in social, cultural and enlightenment issues of national, more precisely minority movement. They contributed to its forming and stabilization and became its essential part.

Iris za léta 1900–1936, Plzeň 1936, s. 11–26 (kapitola Stručné dějiny spolku Iris).

55] Likvidační valná hromada spolku se konala 20. 9. 1953, ale již k 6. 8. 1953 přešel jeho majetek do správy Jednotného národního výboru v Plzni. Zasluhou jednatelky B. Baslerové se do AMP dostala alespoň část spolkové registratury. Blíže k okolnostem přechodu majetku spolku do správy města viz Martin VOBRUBA, *Kolébka plzeňské ZOO 1926–1961*, Plzeň 2011, s. 36.

Marie Nesnídalová

Marie Doubková

Božena Růžková

Berta Baslerová

Novomanželé Baslerovi

Dámský odbor ÚMŠ
na zájezdu v Dolních
Sekyřanech

„Sdružení žen“ odb. Ústřední Matice Školské v Plzni

pořádá dne 22. května 1930 o 8. hodině večerní
ve velké dvoraně Měšťanské Besedy

KONCERTNÍ - BALETNÍ A HUMORISTICKÝ VEČER

Laskavě účinkuje: Hudební sdružení spolku čl. železničních úředníků, za dirig. p. vrch. insp. D. Doubka, pí. Jindra Němečková klavír, p. Jindřich Fábura housle, pí. Berta Baslerová a sl. Anička Kačírková zpěv, p. prof. O. Vany klav. doprovod, sl. M. Dörflerova zákytné mistry Remislavského balet, primabalerina Měst. divadla M. Skřivanova a solový tanečník O. Stočes balet, Věruška Rýdlova balet, pí. M. Entnerová a členové dramatického sdružení „Bouda“ p. K. Leis, sl. M. Klíkova, sl. J. Nováková a Dr. J. Ráz.

PROGRAM:

- Luigini: „Ouverture légère“. Orchestr.
- Zá. Fibich: „Sonatina“. Klavír Jindra Němečková, housle J. Fábura.
- Lad. Basler: a) „Iarní déšť“
b) „Růže“ Zpívá Berta Baslerová,
c) „Ó jen se dívěj“ doprovod smyč. nástroje a harfa.
- Leon Delibes: „Naila“. Tančí Miládka Dörflerova, dopr. orchestr.
- Zá. Fibich: „Píseň rybáře z op. Hedy“ Zpívá
V. Bloděk: „Arie Verany z opery V studni“ Anička Kačírková
Lad. Basler: „V touze“ (u klavíru prof. O. Vany).
- Chopin: „Fantasie - Impromptu“. Klavír Jindra Němečková.
- Mozzkewski: „Španělský tanec“. Tančí M. Dörflerova, dopr. orchestr.

Přestávka.

- Dvořák-Horák: Směs z opery „Jakobín“. Orchestr.
- Lad. Basler: a) „Věčná píseň“ Zpívá Berta Baslerová, dopr.
b) „Čechy“ smyč. nástroje a harfa.
c) „Návrat z lesa“
- Lad. Basler: Melomimika „Hra s panenkou“. Tančí Věruška Rýdlova, maminka M. Entnerová, dopr. smyč. nástř. a harfa.
- Lad. Basler: „Tři taneční motivy“. Tančí M. Skřivanova a O. Stočes.

Přestávka.

- J. Entner - S. Chval: „Věrní kamarádi“ (chanson). Zpívá K. Leis.
- Neruda: „Balláda májová“
Skrápný: „Dáňlova mládenka“ Recituje M. Klíkova.
- K. Baling: „Černá kukadla“ (chanson)
Valtr: „Každá panna v máji najde...“ Zpívá J. Nováková.
Arie z op. „Tři panenky z Lorety“
- Ouis: „Hlučný Honza“ Recituje Dr. J. Ráz.
Jelínek: „Magdalena“ Recituje Dr. J. Ráz.
- „Národní písně“. Zpívá K. Leis.
- J. Beneš: „Ford - foxtrott“ (chansony). Zpívá J. Nováková.
- Leopold: „Ruská ozvěna“. Fantasie na ruské lidové nápěvy a romance. Orchestr.

Změna programu vyhrazena.

Kulturní program
Dámského odboru ÚMŠ

IRIS ZOOLOGICKÁ ZAHRADA

V PLZNI - TELEFON 3080

J.zn. 8-14/9.53.Ba. Plzeň, dne 14 září 1953.
Věc: pozvání na likv.
valnou hromadu.

P.T.

III.referát Jednotného Nár. Výboru

Plzeň.

Radnice.

Spolek "I r i s " Zoologická zahrada
v Plzni, dovoluje si Vás zvátí na likvidační valnou
hromadu, která se koná dne 20. září 1953 v restauraci
hotelu u Nádraží o 9 hod. dop. /Nádražní tř. č. 36./

Ještě nanejvýš nutno, abyste vyslechli
příčiny proč spolek "I r i s " likviduje.

Věříme, že zcela určitě se na tuto
schůzi dostavíte.

Pětiletku zdar.

Jednatelka :

Berta Baslerová

"IRIS"
ZOOLOGICKÁ ZAHRADA
- PLZEN.

Předseda :

Hřída

202/595

DROBNOSTI

Kotouňská madona v 18. a 19. století – příběh dvojité adopce s josefínskou přerývkou

Martin Gaži

Abstract: *The research deals with Marian devotional practices, which were recorded in the sources from the 18th and 19th century. These sources were found with a late gothic wooden statue of Madonna in the parish Church of the Nativity of the Virgin Mary in Kotouň (Pilsen – South district). The research then emphasizes the votive forms of Marian cult together with several generations of the dynasty Janovští of Janovice.*

Key words: Kotouň (Pilsen – South district), Virgin Mary, baroque devoutness, votive presents, Janovští of Janovice

Katolické kultovní aktivity šlechticů, měšťanů i prostých venkovanů měly v předmoderních českých zemích různé podoby – od poutí na evropsky významná poutní místa, přes zakládání a rozvoj různých typů regionálních kultovních středisek či vzájemné procesní navštěvování blízkých farností až po mariánskou a další světeckou úctu projevovanou prostřednictvím obrazů a soch vsazených do center místního liturgického života – interiérů zejména klášterních a v některých případech i farních kostelů. Nebylo výjimkou, že se mezi nimi vyskytovala i středověká díla,^{1]} a to i ve farních chrámech na českém jihozápadě.^{2]} S ohledem na strukturu dochovaných pramenů právě o těchto blízkých kultovních záštitách zasazených do samotného středu farní komunity (a nelákajících geograficky širší pozornost) dokážeme obecněji přemýšlet jen s velkými obtížemi.^{3]} I proto, že nám chybí dostatečné množství analytických studií, které by si všímaly drobných specifik těchto na první pohled nepřiliš efektních náboženských praktik.

Předkládaný text je zamýšlen jako stručná sonda stopující projevy mariánské úcty, které byly zaznamenány v pramenech vážících se k dřevěné pozdně gotické soše Madony^{4]} umístěné v 18. století do středu retabula hlavního oltáře farního kostela Narození Panny Marie v Kotouni. Historie tohoto chrámu sahá do středověku,^{5]} patronátně jej zaštiťovala drobnější šlechta. V 16. a významnou část 17. století panství i patronát drželi Kokořovci z Kokořova, o jejichž dobových mecenášských a patronátních aktivitách bohužel

1] Výčet příkladů uvádí Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 239–240.

2] K tématu místních kultů užívajících ve farních kostelech na jihozápadě Čech jako svůj středobod gotické obrazy a sochy bývá v přehledových pracích jmenován zejména případ „osamělé výspy katolické víry“ okolo farního kostela ve Zbýnicích. V barokním období udržovala paměť na místní katolickou kontinuitu gotická socha Madony, blíže např. Zdeněk BOHÁČ, *Poutní místa v Čechách*, Praha 1995, s. 203; Howard LOUTHAN, *Obracení Čech na víru aneb Rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011, s. 257. Farních kostelů koncentrujících vzniklou mariánskou úctu prostřednictvím středověkého artefaktu bylo v dané oblasti více, v rámci menšího města k tomu např. Martin GAŽI, *Vimperská madona v 18. století*, in: Martin Gaži – Vlastislav Ouroda (red.), *Památky jižních Čech IV*, České Budějovice 2013, s. 180–185.

3] Srov. Martin GAŽI, *K hierarchii mariánské úcty na počátku 18. století. Přemítání na okraj souvislostí zemských a prácheňských*, in: Pavla Stuchlá (red.), *300 let poutního kostela Jména Panny Marie na Lomci, Vodňany 2005*, s. 93–101.

4] Sochu Jaromír Homolka vřadil do okruhu Mistra Zvíkovského Oplakávání a datoval kolem roku 1520. Blíže Jaromír HOMOLKA – Jiří KROPÁČEK, *Katalog plastiky*, in: Jaromír Homolka (red.), *Jihočeská pozdní gotika 1450–1530, Hluboká nad Vltavou 1965*, s. 246. Je nutno odmltnout tamtéž uvedenou domněnku, že byl kotouňský kostel vystavěn na počátku 18. století jako novostavba bez předchůdkyně. Zpochybněna je tedy i navrhovaná provenience sochy vsazovaná do Nepomuku, Lnářů či Blatné.

5] Jako farní kostel bývá uváděn již dle pramenů z roku 1384, blíže Johann Gottfried SCHALLER, *Das Königreich Böhmen. Statistisch-topographisch dargestellt VIII. Prachiner Kreis*, Prag 1840, s. 166.

nic nevíme.^{6]} V letech 1671–1679 se stal patronem kostela Jindřich Vilém Vitanovský z Vlčkovic († 1696), jehož otec byl pro účast ve stavovské „rebelii“ připraven o vlastnictví nedalekého statku Nihošovice. Jindřich Vilém, kterému se podařilo pošramocené jméno rodové větve očistit a v rámci několika výměn statků na čas zakotvil i v Oselcích a Kotouni, byl posledním mužským potomkem rodu; po matce Alžbětě byl příbuzný s dalším regionálně důležitým rodem Častolarů z Dlouhé Vsi^{7]} a mimo jiné byl i prastrýcem císařského komořího Ignáce Jetřicha Vitanovského, dodnes proslaveného portrétem od Karla Škréty.^{8]} Přestože bychom Vitanovského osmiletý kostelní patronát mohli považovat za pouhou nevýznamnou epizodu, jeho vazba ke kotouňskému kostelu byla hlubší. K roku 1679, kdy statek Oselce včetně Kotouně vyměnil s Jiřím Vojtěchem Janovským z Janovic za statek Pole, se datuje jeho kostelní fundace v nemalé výši jednoho tisíce zlatých.^{9]} Jako lákavá hypotéza se nabízí, že byl při svém odchodu z pozice patrona kostela motivován osobním vztahem k místnímu mariánskému zobrazení vmiňmanému v dosud ne zcela jasně specifikovatelné době jako milostné. Jistou pochybnost do našich úvah ovšem vnáší zjištění Václava Ryneše, který z farářské relace odeslané pražskému arcibiskupství v roce 1676, tedy o tři roky dříve, vyexcerpoval informaci, že ve zdejší předbarokní stavbě nebyla „od mnohých let“ uctívána socha Madony, jak bychom předpokládali, nýbrž „zázračný obraz Narození Panny Marie“.^{10]} S velkou pravděpodobností se ale jedná o pouhou písarskou chybu či zkratkovitě propojení patrocinia kostela a milostného artefaktu.

Vrcholně barokní podobu chrám dostal v letech 1703–1705 dle návrhu a pod vedením Giacoma Antonia de Maggi, krajově proslulého a nanejvýš zkušeného stavitele dlouhodobě pracujícího ve službách jihočeských Schwarzenbergů.^{11]} V době této přestavby Kotouň již téměř čtvrt století vlastnili příslušníci starého českého rodu Janovských z Janovic, patřící mezi dlouhodobě se protireformačně profilující vrchnosti. Vazba příslušníků rodu na kotouňský farní kotel byla silná a trvalá. Svědčí o tom mimo jiné i rovné čtyři tisícovky zlatých evidované v šesti položkách zachycujících Janovské a jejich blízké v seznamu fundací, sepsaném na samém konci pozdně barokní doby a zahrnujícím období

6] Informaci o tom, že Kokořovci v 16. století spojili panství Oselce s Kotouní zachytil August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého* XI, Praha 1897, s. 267. Jen těžko lze usuzovat na konfesní orientaci jednotlivých patronů kotouňského kostela v 16. století. Někteří členové rodu Kokořovců se v časech konfesní nejednoty projevovali ostenativně katolicky, o čemž svědčí i epitaf dochovaný v kostele Narození Panny Marie ve Starém Plzenci, na němž je v pokleku před Assumptou znázorněn Karel († 1605), strýc oseleckého Jana Viléma Kokořovce z Kokořova († 1627). K epitafu blíže Ondřej JAKUBEC, *Renesanční epitafy v českých zemích a jejich „konfesionalita“*, in: Jiří Roháček (red.), *Epigraphica & Sepulcralia*. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek v letech 2008–2010, Praha 2011 s. 176.

7] Základní vědomosti o členech rodu Vitanovských z Vlčkovice: *Ottův slovník naučný* XXVI, s. 766–767; Jiří MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti* II, Praha 2010, s. 404.

8] Prasynovec zřejmě s Jindřichem Vilémem Vitanovským udržoval kontakty, lze na to usuzovat ze skutečnosti, že jej ustanovil dědicem své manželky, blíže Lenka STOLÁROVÁ – Vít VLNAS (red.), *Karel Škréta 1610–1674. Doba a dílo*, Praha 2010, s. 306–307.

9] Zachyceno jako nejstarší fundační údaj např. v SOA Třeboň, oddělení Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice, I/148, VIII/3/A/K/19, kart. č. 426, *Prospectus Foundationum in Ecclesiis Paroch. Kottaun & Filiali Rzesanitz erectarum* (6. 5. 1789, Franciscus Herites; dále jen SOA Třeboň, *Prospectus*).

10] V obdobně koncipované relaci z roku 1700 již uctívané „imago“ zmiňováno nebylo. Blíže Václav RYNEŠ, „*Imagines miraculosae*“ doby pobělohorské, *Česky lid* 54, 1967, s. 187. Po Rynešovi tyto informace z farářské relace přejali i další badatelé. Jan Royt rozpornost informací o obraze a soše nerefletoval, blíže J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 232, 239.

11] Základní údaje shromáždil již Johann TRAJER, *Historisch-statistische Beschreibung der Diözese Budweis*, Budweis 1862, s. 508–509. Stavitel de Maggi patřil do okruhu osob, které kostel nadaly fundací. Bez zájmovosti ovšem není fakt, že zemřel v roce 1706, ovšem údaj „Antonius Demaggio“ byl připsán do seznamu kotouňských fundací spolu s částkou 100 zlatých až v roce 1738, blíže SOA Třeboň, *Prospectus*.

mezi lety 1679 a 1777.^{12]} Dvě stovky zlatých byly mezi kostelní fundace zapsány v roce 1707 z odkazu otce stavebníka nového chrámu Jiřího Vojtěcha Janovského (1628–1707). O rok později přibyla další stovka zlatých z odkazu Anny Kocové z Dobře, blízké příbuzné jeho ženy Markéty, v Kotouni již tehdy 14 let pohřbené. Po tisícovce zlatých bylo připsáno roku 1737 z odkazu zemřelého stavebníka oseleckého zámku a nové podoby kotouňského kostela, Františka Jiřího Janovského (1660–1737), a v roce 1751 jeho ženy Josefý Barbory Františky rozené Wratislavové z Mitrovic (1674–1751). Také jejich syn Karel František († 1766) a jeho manželka Antonie rozená z Helvesen († 1766) odkázali na mše v kostele tisíc (on) a sedm set (ona) zlatých.^{13]} Silný zájem rodu Janovských o kostel tedy po valnou část 18. století nijak neutuchal, což jistě bylo dáno i skutečností, že pod jeho podlahou František Jiří Janovský zřídil rodovou hrobku. Můžeme se ale domýšlet, že významnou roli v tomto vztahu hrála i madona na hlavním oltáři.^{14]}

Před zásadní kostelní přestavbou na počátku 18. století o středověké soše Madony nemáme k dispozici žádnou zprávu – až na jednu. Roku 1705 kostel vysvětil místní duchovní P. Adam Řepa^{15]} a při té příležitosti – alespoň dle pramene o téměř osmdesát let mladšího – byla na jeho hlavní oltář v procesi slavnostně přinesena stará socha Panny Marie s Ježíškem. Dle tohoto druhotného, ale věrohodného zdroje informací, byla po dobu stavby dočasně umístěna a „úctě věřících vystavena“ ve filiálním kostele Všech Svatých v Řesanicích.^{16]} Nabízí se úvaha, že její slavnostní návrat ve vědomí místních obyvatel symbolizoval kontinuitu starého středověkého kostela a nově zbudovaného chrámu.

V roce 1730 do Kotouně pozval tehdejší vlastník panství a patron kostela František Jiří Janovský svého švagra, litoměřického biskupa Jana Adama Wratislava z Mitrovic. Jak napsal pozdější duchovní správce, dne 24. 9. 1730 biskup z důvodu „rodinného přátelství“ (*occasione amicitiae Janovskianae familiae cum Wratislawiana*) konsekroval hlavní oltář.^{17]} Pravděpodobně při této příležitosti František Jiří Janovský kostelu věnoval ciborium a monstranci, oboje mosazné a pozlacené.^{18]}

Prozatím nejstarším nalezeným soupisem předmětů v interiéru kostela je inventář sepsaný v březnu 1735,^{19]} který zachycuje jeden hlavní a dva boční, nedávno zhotovené oltáře (všechny tři oltáře jsou zde označeny přívlastkem *novissima*).^{20]} Na hlavním přítom

12] Jednalo se o více než polovinu celkové sumy fundačního jmění dosahující tehdy 7350 zlatých. Blíže SOA Třeboň, *Prospectus*.

13] Tamtéž. Základní informace o členech rodu Janovských z Janovic čerpány z *Ottova slovníku naučného* XIII, s. 28–29 a Jiří MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti* I, Praha 2008, s. 416–417.

14] Jiří Černý zachytil stručnou informaci, že socha se „těšila úctě“ a byla „oblékána do šatů“, blíže Jiří ČERNÝ, *Poutní místa jižních Čech. Milostné obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, České Budějovice 2006, s. 109.

15] Také on pamatoval ve svém odkazu na kotouňský kostel, v roce 1734 bylo společně s jeho jménem do soupisu fundací zaevidováno 150 zlatých. Jeho nástupce František Elias Scheps kostelu v roce 1767 odkázal dokonce 600 zlatých. Blíže SOA Třeboň, *Prospectus*. Kotouňští duchovní správci v 18. století zřejmě patřili mezi vzdělanější část venkovských kněží, o čemž svědčí farní knihovna obsahující desítky pozoruhodných tisků vydaných v dané době, blíže SOKA Blovce, FÚ Kotouň, I 1a, inv. č. 1, pamětní kniha (1679–1927), nepaginováno (dále jen SOKA Blovce, pamětní kniha); SOA Třeboň, oddělení Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice, I/148, VIII/3/A/K/19, kart. č. 426, *Inventarium uiber die Verlassenschaft* (1810, P. Franz Herites).

16] Blíže SOKA Blovce, FÚ Kotouň, I 3b, inv. č. 34, *Inventarium Ecclesiae Parochialis et Filialis* – dodatek (1784, P. Franciscus Herites).

17] Tamtéž.

18] Dárce precios, která ovšem musela být v roce 1782 prodána, zaznamenává farní pamětnice. Blíže SOKA Blovce, pamětní kniha, zápis z osmdesátých let 18. století.

19] NA Praha, APA I, D 85–90, kart. č. 2390, *Inventarium rerum, proventuum ac jurium* (4. 3. 1735, P. Franciscus Scheps).

20] Pozdější pramen nás informuje, že dvojici bočních oltářů a kazatelnu vystavěl v roce 1731 Vojtěch Pest.

zaznamenal starou dřevěnou sochu Panny Marie (*Imago antiqua ex ligno decenter formata, gestans Jesulum in dextra manu*). Mezi jejími ozdobami spočítal dvanáct kusů šateček, zčásti z drahých materiálů a zčásti prostých. Na hlavách sochy byly střídány dvě větší mariánské koruny a jedna menší na Ježíškovu hlavu.

Okolo poloviny 18. století zřejmě místní projevy důvěry k mariánské soše na hlavním oltáři vrcholily. Alespoň se to tak jeví na základě záznamů místního faráře Františka Šimona Heritese z roku 1767.^{21]} Co se korun týče, jejich počet se zmenšil, ustálil se však na jedné dlouhodobě vyhovující variantě: v inventáři nacházíme dvojici mosazných pozlacených korun, zhotovených – jak se dozvídáme z farní pamětnice – nákladem Karla Františka Janovského v roce 1759, pravděpodobně spolu s pacifikálem a relikviářem obsahujícím zlomek závoje Panny Marie.^{22]} Šateček se oproti starším zápisům užívalo jen devět, v sakristii však bylo uschováno šestero dalších starých. Vedle těchto zdobných doplňků ovšem při soše visely i votivní dárky. Na prvním místě byl zaznamenán zlatý prsten, který zde zanechala nedávno zemřelá patronova choť, výše již zmíněná Antonie Janovská, rozená z Helversen. Její dar pravděpodobně zapůsobil jako příklad, a tak se zde do druhé poloviny šedesátých let objevila dvojice votivně obětovaných stříbrných očí, dva stříbrné obrázky, jedno větší srdce, dvě malá srdíčka, stříbrný model nohy, šest mincí a tři šňůry červených korálů.^{23]}

Farář František Herites v kotouňské farnosti sloužil a zapisoval kostelní vybavení i v josefínských osmdesátých letech 18. století. Je zajímavé, že v měnící se společenské atmosféře poněkud proměnil slovník, sochu tehdy označil za „památku“ (*monumentum*), která „dýchá starobylostí“ (*statua antiquitatem spirante*). Dokonce se dvakrát pokusil o svého druhu uměnovědné srovnání a do inventáře i pamětnice různými slovy zapsal, že tři středověké mariánské sochy v regionu dle jeho názoru pocházejí od shodného umělce – kromě té kotouňské i socha v horažďovickém farním kostele, v Nezamyslicích a ve Strašíně (*omnes esse ejusdem formae* respektive *omnes esse opus unius artificis*). O votivních doplňcích z drahých kovů sice v pamětnici nepomlčel, zapisoval ale zejména jejich prodej. Z obou Heritesových záznamů je zřejmé, že roku 1783 byly na základě císařského příkazu všechny prodány.^{24]} Prodej stříbrných votivních darů zlatníkovi tehdy vynesl 18 zlatých a 4 krejcarů a za prodané korály farnost utřžila 51 krejcarů. Snad i rychlost celé transakce vedla k tomu, že získané prostředky byly využity ve prospěch kostela: na nové ciborium. Tehdy ještě na soše mohlo zůstat její textilní ošacení i pozlacené koruny, nikoliv však nadlouho. V roce 1784 musely být dle císařského příkazu ze sochy sňaty, přičemž za pozlacené koruny farnost utřžila 69 zlatých 38 krejcarů.^{25]} Podobně jako na jiných místech, kde byli místní uvyklí na milostnou sochu krytou šatý,^{26]} také v Kotouni se jevilo jako ne-

Blíže SOKA Blovice, pamětní kniha, zápis z osmdesátých let 18. století.

21] NA Praha, APA I, D 85-90, kart. č. 2390, *Inventarium rerum, proventuum ac jurium* (30. 10. 1767, P. Franciscus Simon Herites).

22] Na noze tohoto relikviáře byla uchycena autentika. Dle zápisů do farní pamětnice byl v sedmdesátých letech 18. století v kostele uchovávan i relikviář s částčkami dvou českých zemských světců: sv. Jana Nepomuckého a sv. Prokopa. V roce 1779 jej nesli farníci procesím na pražskou slavnost stopadesátiletí od svatojánské kanonizace. O tři roky později jej kotouňský duchovní správce věnoval svému synovci Karlu Heritesovi, knězi tou dobou sloužícímu ve Strašíně. Blíže SOKA Blovice, pamětní kniha, zápis z osmdesátých let 18. století.

23] NA Praha, APA I, D 85-90, kart. č. 2390, *Inventarium rerum, proventuum ac jurium* (30. 10. 1767, P. Franciscus Simon Herites).

24] Informace v tomto odstavci jsou excerpcovány ze dvou pramenů: SOKA Blovice, pamětní kniha, zápis z osmdesátých let 18. století; SOKA Blovice, FÚ Kotouň, I 3b, inv. č. 34, *Inventarium Ecclesiae Parochialis et Filialis* (1784, P. Franciscus Herites).

25] SOKA Blovice, pamětní kniha, zápis z osmdesátých let 18. století.

26] Špatným stavem dochování vygradovaný, v základě ale obdobný problém ve stejné době řešil místní duchovní správce např. u sochy Panny Marie Bolestné v Podsrpu u Strakoníc, blíže Martin GAŽI, „Srpské outočistě“.

vyhnutelné, aby socha nezůstala „nahá“ (*Jesulus erat totus nudus, nunc utriusque artificis ope contacta sunt nuda*), a to přesto, že byla relativně nedávno (částečně?) polychromována.^{27]} Socha proto byla roku 1784 horažďovickým řezbářem Janem Turnovským řezbářsky upravena a dalším horažďovickým řemeslníkem, Petrem Hamplem, znovu polychromována. Za zachycení stojí fakt, že nad způsobem provedení těchto prací farář Herites vyjádřil velké uspokojení. Výsledek dokonce považoval za nábožensky působivější, než ve starším barokním stavu (... *incrustata est decenter ut nunc visitur, et magis provocat fidelium mentes ad pietatem*).^{28]} Jestliže se tedy v dosavadní literatuře objevuje informace, že kotoušskou gotickou sochu dnes nacházíme ve „zbarokovaném“ stavu,^{29]} nemůžeme ji považovat za zcela přesnou. Druhotný zásah, který dnes vnímáme, je zjevně datovaný až rokem 1784 a souvisel nikoliv s barokní kultovní praxí, nýbrž právě naopak: s esteticky i nábožensky podmíněnou dobovou reakcí na příkaz k odstranění barokních doplňků.

Císařská nařízení iniciovala proměnu estetického vyznění kostelního interiéru zahrnující mimo jiné i výrazné zjednodušení a zpřehlednění jeho výbavy. Kněz František Herites se v zápisech těchto změn do pamětnice odvolával na rozhodnutí tehdejšího patrona kostela, Františka Dominika Janovského (1740–1807), šlechtice přijatého v roce 1773 do panského stavu a vyznávajícího zjevně již odlišné společensko-duchovní priority. Byl to mimo jiné po několika generacích první oselecký pán, který kotoušskému kostelu neodkázal žádnou peněžní fundaci. Věnoval se mu však jinak. Kostel byl v roce 1784 z jeho prostředků vybilén, do štukových polí na klenbě byly nově pořízeny malby a na stěny (*superius supra listulam ecclesiae*) sice byla navracena desítka obrazů českých zemských patronů, ovšem 26 obrazů, které visely níže na stěnách, bylo *ex mandato illustrissimi Domini Domini Francisci Dominici* prodáno po 20 krejcarech za kus. Ve stejném roce byly za 115 zlatých a 10 krejcarů zhotoveny nové dveře a lavice do lodi i na oratoř.^{30]}

Zdálo by se tedy, že jedna kapitola kotoušského náboženského dění byla uzavřena, a podmínky pro rozvoj moderněji chápaných funkcí kostela byly nastaveny pevně a dostatečně přehledně. Došlo zde ale k baroknímu revivalu. Kněz Tomáš Rubringer, Heritesův nástupce sloužící v Kotouni dlouhých 35 let (1810–1845), totiž v roce 1825 do pamětnice zaznamenal obnovení praxe votivních obdarování sochy. Tehdy se při ní objevil první stříbrný dvacetník a předznamenal novou vlnu votivního zájmu o kotoušskou sochu. V následujícím desetiletí se zde sbírka stříbrných mincí rozrostla na 18 kusů.^{31]} V lednu 1843 sice byla mariánská socha okradena,^{32]} takže o dva roky později inventář žádné votivní dary nezaznamenal,^{33]} v závěru sedmdesátých let 19. století tu však byla opět zachycena relativně početná sbírka 23 stříbrných mincí a čtvera zdobných šateček.^{34]} O korunách v těchto pramenech nebyla zmínka, nechal je totiž znovu zhotovit a galvanicky pozlatit až Emanuel Petr, otec tehdejšího kotoušského faráře, v pohnutém roce 1914.^{35]} O viditelném angažmá rodu Boos-Waldeck, jehož příslušníci od roku 1832 vlastnili oselecké panství a stali se tedy i patrony kotoušského kostela, v excerpovaných pramenech nenacházíme

Podsrpenský kostel Panny Marie Bolestné a jeho lidé, Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 45.

27] Tato úprava pražského malíře Antonína Wantleho byla v pamětnici zaznamenána k roku 1769.

28] SOkA Blovice, pamětní kniha, zápisy z osmdesátých let 18. století; SOkA Blovice, FÚ Kotouň, I 3b, inv. č. 34, *Inventarium Ecclesiae Parochialis et Filialis* (1784, P. Franciscus Herites).

29] Např. Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech II*, Praha 1978, s. 120.

30] SOkA Blovice, pamětní kniha.

31] Tamtéž. Oselecký chalupník Karel Raška navíc nechal v září 1835 pro niku se ctěnou sochou zhotovit nové rámy a zasklení.

32] Tamtéž.

33] SOkA Blovice, FÚ Kotouň, I 3b, inv. č. 35, *Inventar* (1845, bez podpisu).

34] SOkA Blovice, FÚ Kotouň, I 3b, inv. č. 36, *Inventar* (1879, bez podpisu).

35] SOkA Blovice, pamětní kniha.

zmínky, votivní aktivity již byly nesený příslušníky jiné sociální skupiny, širší komunitou místních venkovanů.

Tato sonda si neklade ambici větší, než jakou je dvojitě stručné upozornění: na jeden z možných projevů barokní mariánské úcty venkovské šlechty – generačně předávanou vázanost k farnímu kostelu a jedinečnému středověkému artefaktu v jeho interiéru – a možnosti transformace barokních forem zbožnosti v souvislostech josefínských nařízení a venkovského tradicionalismu 19. století. Obě „adopce“ – do šlechtické rodiny i do venkovské komunity – si v budoucnu zaslouží zpřesnění informacemi z odlišných typů pramenů, komparaci s ději formovanými obdobnými společenskými podmínkami jinde i zasazení do širších souvislostí.

Madonna in Kotouň in 18th and 19th century – the Story of Dual Adoption with Interruption in Josephinism

Summary

The research deals with Marian devotional practices, which were recorded in the sources connected to the late gothic wooden statue of Madonna. The statue was placed into retable of the main altar of the parish Church of the Nativity of the Virgin Mary in Kotouň (former district Prácheň, currently Pilsen – South district). The statue had been one of the features of the church even before its baroque rebuilding, 1703–1705. The work introduces mainly the relation of supported nobility towards the church and the statue, based on the funding and the stock list of the church in 18th and 19th century. Apart from Jindřich Vilém Vitanovský of Vlčkovice, the paper also deals with several generations of the Janovští of Janovice dynasty, who initiated the baroque rebuilding of the church and built their family tomb underneath in the early 18th century. The research presents information about votive and ornate presents for Madonna in Kotouň, their removal in the late 18th century (together with adjustment of the statue and the whole interior of the church) and returning of votive forms of Marian cult after 1825. Whereas in the 18th century it was local nobility, who was the main initiator of local devotion to the Virgin, in the 19th century it was local countrymen.

Kotouň, kostel Narození Panny Marie od jihovýchodu. *Foto Martin Gaži, 2014*

Kotouň, kostel Narození Panny Marie, gotická socha Madony s korunkami z roku 1914. *Foto Dagmar Hníková, 1964, spisovna Národního památkového ústavu ÚOP v Plzni*

Kotouň, kostel Narození Panny Marie, gotická socha Madony s korunkami z roku 1914. *Foto Jan Gryc, 1993, spisovna Národního památkového ústavu ÚOP v Plzni*

Kotouň, kostel Narození Panny Marie, hlavní oltář s gotickou madonou v retabulu.
Foto Jan Gryc, 1972, spisovna Národního památkového ústavu ÚOP v Plzni

Bývalý špitální kostel sv. Jana Evangelisty ve Švihově a jeho malířská výzdoba

Ondřej Faktor

Abstract: *The study deals with late gothic mural paintings in the former hospital church of St John Evangelist in Švihov. Those murals were commissioned in connection with rebuilding of the church that was finished in 1504.*

Key words: Late gothic, medieval art, mural paintings, Půta Švihovský, Švihov

Západočeský okres Klatovy se může pochlubit značným počtem dochovaných památek nástěnného malířství z období středověku, zejména pak z jeho závěrečné fáze. Poměrně známý příklad představují nástěnné malby z doby kolem roku 1500 a 1515 na hradě Švihov, který byl tou dobou v držení Půty Švihovského a jeho synů.¹ Ve stínu majestátního a hojně navštěvovaného hradu stojí při zaniklé Dolní bráně městečka Švihov poněkud opomíjen bývalý špitální kostel sv. Jana Evangelisty, který si i přes pozdější stavební úpravy uchoval architektonické detaily a fragmenty malířské výzdoby z počátku 16. století.²

Původní jednolodní kostel s pětibocce uzavřeným presbytářem vznikl asi nedlouho před rokem 1342, kdy je ve spojitosti se špitálem doložen. Na počátku 16. století došlo k jeho přestavbě a na jaře roku 1504 ke znovuvysvěcení, o čemž nás zpravuje dochovaný nápis v interiéru objektu. V roce 1788 byl kostel i se špitálem zrušen, přepatrován a přeměněn na obytný dům. Obytným účelům slouží doposud. Přes razantní stavební zásahy si objekt kupodivu uchoval pozdně gotickou hvězdkovou klenbu v presbytáři a klenbu síťového vzorce v obdélné lodi. Klenební svorníky nesou v reliéfu erb Švihovských, tedy znak rodu fundátora.³

V souvislosti s přestavbou byl kostel na počátku 16. století nově vymalován. Část pozdně gotické výzdoby odkryl restaurátor Jiří Rataj v letech 1998 a 2002.⁴ Doklady původní malířské výzdoby interiéru stavby se dochovaly zejména na jižní straně. Každý, kdo vešel do kostela, spatřil nejprve na jižní straně lodi přímo proti vchodu malbu obrovitého sv. Kryštofa s Ježíškem, která se částečně dochovala do dnešních dnů. Nadživotní figura světce je v pase přepažena druhotně vloženým dřevěným patrem, nad nímž se malba udržela daleko lépe než v přízemí. Obr se při brodění opírá o hůl a vlasy má ovázané stuhou s dekorativně vlnajícími cípy. Oděvem mu je zelený plášť a spodní hnědá tunika s rukávovými manžetami v sytě červené barvě. Na rameni nese malého Krista, jehož hlavu zdobí oproti Kryštofovi velká svatozář. Výjev rámuje větévka spirálovitě ovinutá bílou stuhou. Obraz shora doplňuje prosba ke sv. Kryštofu, ochránci před smrtí: *Cristofore sancte virtutes sunt*

Studie byla zpracována v rámci projektu GAČR 13-39192S/2013–2017 (Imago, imagines).

1] Naposledy Jan ROYT, *Švihov, hrad*, in: Petr Jindra – Michaela Ottová (red.), *Obrazy krásy a spásy. Gotika v jihozápadních Čechách*, Plzeň 2013, s. 226–231, kat. č. 35. Zde uvedena starší literatura k malbám na hradě Švihov.

2] Stručné zmínky o malbách viz Linda ČIHÁKOVÁ, *Bývalý špitální kostel sv. Jana Evangelisty ve Švihově*, Průzkumy památek 7, č. 2, 2000, s. 203–208. Nejnověji Ondřej FAKTOR, *Švihov, bývalý špitální kostel sv. Jana Evangelisty*, in: P. Jindra – M. Ottová (red.), *Obrazy krásy a spásy*, s. 232–233, kat. č. 36.

3] K historii a architektuře objektu Ferdinand VANĚK – Karel HOSTAŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Klatovském*, Praha 1899, s. 171; L. ČIHÁKOVÁ, *Bývalý špitální kostel*; Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. Díl 1. Král a šlechta*, Praha 2010, s. 321–322; Miroslav ŠMIED, *Švihov, špitální kostel sv. Jana Evangelisty*, in: P. Jindra – M. Ottová (red.), *Obrazy krásy a spásy*, s. 105, kat. č. 16.

4] Lindě Čihákové-Foster děkuji za poskytnutí restaurátorských zpráv a za umožnění prohlédnutí objektu a nástěnných maleb.

tibi tante / Qui (te) mane videt noctur(n)o tempore ridet / Nec Sath(a)n(as) cedat nec mors (sub)tinea ledat / Tu solus in san(c)tis tenesque nomen gigantis (Svatý Kryštofe, síly tvé jsou tak velké/ že kdo tě ráno spatří, v nočním čase se raduje/ Ani Satanás nezahubí, ani smrt nákazou neuhodí/ Ty sám mezi svatými představuješ jméno obra).^{5]} Modlitba vyjadřuje dobovou víru v ochrannou moc obrazů tohoto světce. Sv. Kryštof, patron poutníků a převozníků, jenž podle legendy^{6]} přenesl Ježíška přes dravou řeku, patřil po celý středověk k nejoblíbenějším a nejvíce zobrazovaným světcům.^{7]} Věřilo se totiž, že jeho zobrazení mají apotropaickou funkci. Jeho postava proto byla často ve velkém formátu zobrazována na dobře viditelném místě zpravidla proti vchodu, někdy i vně na fasádě kostela či v jiných pohledově exponovaných místech, aby byl věřícím na očích.^{8]} Ve zničené spodní části obrazu u Kryštofových nohou jistě plavali vodní živočichové a mořská panna, která se dle legendy neúspěšně pokoušela obra svést ve chvíli, kdy se s Ježíškem brodil řekou.

V jihovýchodním koutu lodí u triumfálního oblouku, původně nad postranním oltářem (dnes v místech novodobého schodiště vedoucího do patra), se v podmalbě dochovala Madona s Ježíškem a vlevo sv. Barbora. Postavy jsou od pozadí oddělené iluzivní draperií a uzavřené rámem, z čehož plyne, že pravděpodobně suplovaly deskové retáblы. Iluzivní archy obsahující postavy Assumpty, světců a světic najdeme na Klatovsku také v kostelech v Křištině, Lubech a Štěpánovicích, kde kolem roku 1500 tvořila jedna malířská dílna.^{9]} Sv. Barbora je identifikovaná stojící hranolovou věží završenou dlátkovou střechou. Dlouhovlasá dívka má na sobě červený plášť a zlatavě okrové šaty se zbytky spíše malované než šablonové dekorace motivu granátového jablka – malba tedy imitovala brokát. Vpravo nese Panna Marie na pravém boku Krista, z něž však přečkal je malý zlomek. Bohorodička má na sobě šat modré a červené barvy. Pod nohama se rýsuje srpek měsíce, čili jedná se o ikonografický typ Assumpty. Vespod obraz doplňuje konsekrační kříž a útržky mladších malířských vrstev, ponechaných restaurátorem na místě.

Doklady výzdoby na protilehlé, tedy severní straně presbytáře se omezují jen na konsekrační kříž, část iluzivního rámu a torzo obnažených nohou a bederní roušky. Postava představovala snad Bolestného Krista (*Vir Dolorum*) či sv. Šebestiána ve chvíli jeho martyria.

Plochu nad triumfálním obloukem směrem do lodí vyplňuje dedikační nápis, který publikovali již roku 1899 autoři Soupisu památek na Klatovsku.^{10]} Po konzultaci s Janem Dienstbierem a Hanou Pátkovou lze nápis opravit v tomto znění^{11]}: *Anno d[omi]ni MCCCCiiii die vero xxxiii mensis May. Consecrata / est ista eccl[esi]a Hospitalis p[er]*

5] Za čtení fragmentárního nápisu a jeho překlad vřele děkuji Janu Dienstbierovi.

6] Podle legendy se obr původně jmenoval Rebrobus, v jiné verzi Offero. Poté, co přenesl malého Krista přes řeku, ten ho pokřtil a dal mu jméno *Christoforos* (ten, který nese Krista). Světec byl uctíván na Východě i Západě už od 5. stol. Karl KÜNSTLE, *Christophorus*, in: *Ikonographie der christlichen Kunst II. Ikonographie der Heiligen*, Freiburg im Breisgau 1926, s. 158. Ikonografií a nástěnnými malbami sv. Kryštofa se zabývala např. Linda SEDLÁKOVÁ, *Svatý Kryštof v nástěnném malířství českého středověku*, Diplomová práce FF UK, Praha 2003. Autorce vřele děkuji za cenné informace k této tematice. Viz též Yvonne BITTMANN, *Standort und Funktion von Christophorusfiguren im Mittelalter*, Diplomová práce Ruprecht-Karls-Universität, Heidelberg 2003, s. 8; zde též odkazy na množství literatury, vztahující se k tématu. K legendě o sv. Kryštofu VIDMANOVÁ Anežka VIDMANOVÁ – Václav BAHNÍK (ed.), *Jacop de Voragine. Legenda aurea*, Praha 1998 (2. vyd.), s. 194–198.

7] V západních Čechách najdeme středověké nástěnné malby sv. Kryštofa např. v Albrechticích u Sušice (kol. 1300 a kol. 1500), v Čachrově (15. stol.?) a v Lubech u Klatov (kol. 1500), v Mýtu u Rokycan (po 1500) a v Nezvěsticích u Plzně (před 1500).

8] První znázornění tohoto světce najdeme na freskách z 10.–11. století v Itálii (kostel S. Maria Antiqua v Římě, San Vincenzo v Gallianu a ve Spuranu. Yvonne BITTMANN, *Standort*, s. 7, pozn. 16.

9] Ondřej FAKTOR, *Pozdně gotické nástěnné malby v Křištině, Štěpánovicích, Lubech a Myslívě na Klatovsku*, *Umění* 57, 2009, č. 5, s. 438–452; týž, *Křištín, kostel sv. Matouše; Luby, kostel sv. Mikuláše; Štěpánovice, kostel sv. Michaela*, in: P. Jindra – M. Ottová (red.), *Obrazy krásy a spásy*, s. 234–241, kat. č. 37–39.

10] F. VANĚK – K. HOSTAŠ, *Soupis*, s. 171.

11] Oběma děkuji za ochotnou pomoc.

R[everendissimu]m in [Christo] p[at]rem et do[minu]m do[minu]m Petrum / ep[iscopu]m Hierapolen[sem] Suffragan[eum] Ratispone[n]s[em] In honore Sancti / Iohannis Ap[osto]li et ewan[geliste] Ad ins[t]ancia[m] Magnifici ac Generosi d[omi]ni d[omi]ni Puothe de Risenberg d[omi]ni in Sswihow [et] Raabi sup[re]mi / Iudicis regni Boemie Dedicatio vero h[uius] eccl[esi]e celebrat[ur] D[omi]nica infra octava[m] ascensionis domini. (L.P. 1504, dne 24. května byl posvěcen tento špitální kostel v Kristu skrze důstojného otce a pana Petra [Kraffa], biskupa Hierapolského, sufragána řezenského, ke cti sv. Jana apoštola a evangelisty z popudu váženého a urozeného Půty z Rýznberka, pána na Švihově a Rabí, nejvyššího sudí Království českého. Posvěcení tohoto kostela necht' je slaveno v neděli v oktávu Nanebevstoupení Páně). Není bez zajímavosti, že se posvěcení událo necelé dva měsíce před Půtovou smrtí († 19. 7. 1504).

V levé špaletě jižního okna presbytáře se překrývá původní pozdně gotický nápis s verzí renovovanou patrně v baroku. Oba nápisy nás zpravují o zasvěcení oltáře sv. Janu apoštolovi (evangelistovi) a sv. Štěpánovi. Starší nápis čtou Jan Dienstbier a Michal Tejček následovně: *Hoc alta(re conse) / cratum est (in honore sancti) / Iohannis... / et s[ancti] Ste(phani)...* a mladší novověký (*Hoc al)tare alteru[m] conse / (cratum) est in honore / (sancti Joh)annis a(posto)li et / s[ancti] Stephani /... honoris (?)*). Připomeňme, že v kaplich Půtových sidel – hradů Švihov a Rabí – se uplatňují obdobné konsekrační nápisy.^{12]}

I přes špatný stav dochování je u maleb ve švihovském kostelíku patrná dobrá výtvarná úroveň. Gigantickou postavu sv. Kryštofa vytvořil zkušený umělec, který zřejmě využil grafickou předlohu, jak bylo tehdy zvykem. Zda tentýž malíř maloval i ostatní výjevy nedokážeme z důvodu jejich špatného zachování určit. Nelze vyloučit, že jím mohl být malíř v Půtových službách, který na přelomu 15. a 16. století vyzdobil profánními výjevy Červenou baštu švihovského hradu. Scény v baště jsou dnes bohužel silně poškozené.^{13]}

Former Hospital Church of St. John the Evangelist in Švihov and its Mural Paintings

Summary

In the former St John the Evangelist's church in Švihov have survived fragments of the mural paintings and latin inscriptions.

There is a fragment of a monumental figure of St. Christopher with Jesus Child on the south wall of a nave. It is accompanied by a latin prayer to St Christopher, the patron against death. Closer to the triumphal arc we can see murals of of Virgin Mary with Child and St Barbara that probably represented wall retables. On the north side of the presbytery there was discovered a torso of a figure of Vir Dolorum or St Sebastian.

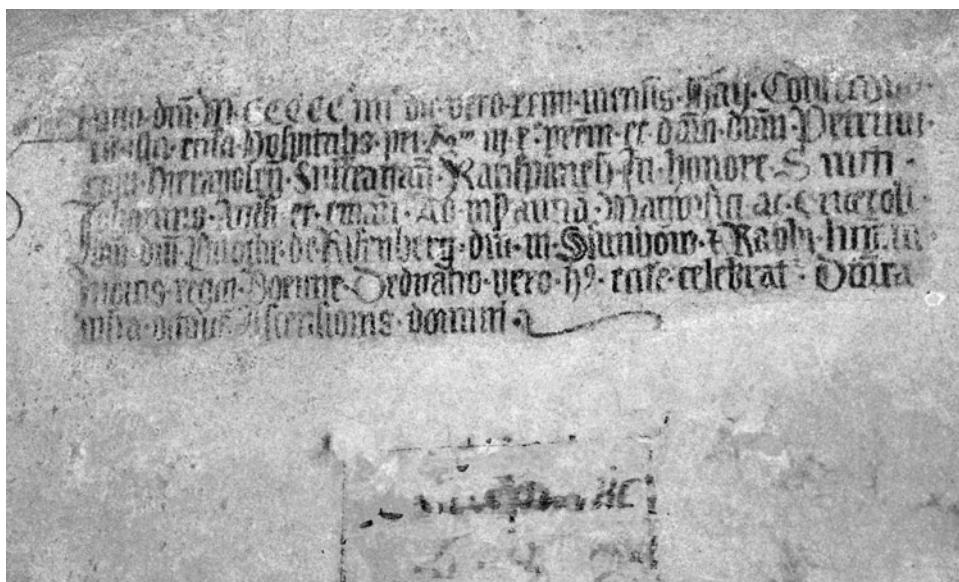
Dedicational inscription above triumphal arc, refers to the consecration of the church on 24 May 1504 which was rebuilt thanks to Půta Švihovský of Rýznberk, land's highest judge and the owner of the Švihov castle. Nowadays the church serves as a dwelling.

12] Peter KOVÁČ, *Jan Horstoffar z Malesic (Hans Harsdorffer) a oltář v Rabí*, in: *Gotika v západních Čechách (1230–1530)*. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia, Praha 1998, s. 66–79; Jan ROYT, *Švihov, hrad*, s. 228.

13] Josef Krása považoval autora výjevů v Červené baště za téhož malíře, který tvořil koncem 15. století také na hradech v Žirovnici a v Jindřichově Hradci. Tuto domněnku viz Josef KRÁSA, *Nástěnné malby žirovnické Zelené světnice*, *Umění* 12, 1964, s. 282–300 a též, *Nástěnné malířství*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, Praha 1984, s. 567–578.

Švihov, bývalý špitální kostel sv. Jana Evangelisty, kol.1504, již. strana lodi, sv. Foto Ondřej Faktor.

Švihov, býv.špitální kostel sv. Jana Evangelisty,1504, východní strana lodi-vítězný oblouk,konsekrační nápis. Foto Ondřej Faktor.

Švihov, býv.špitální kostel sv. Jana Evangelisty, kol.1504, již.strana lodi,Sv. Foto Ondřej Faktor.

MATERIÁLY

**Seznam diplomových prací obhájených na KHI FPE ZČU v Plzni
v letech 2001–2014**

Rok	Autor	Název	Vedoucí
2001	ADAMÍROVÁ Ladislava	Kultura a společnost: kultura jako fenomén v utváření společnosti a národa	Volbrachtová Libuše
2001	ANDRESOVÁ Jana	Každodenní život venkovský se zřetelem na obyvatelstvo Vysočiny	Bouček Petr
2001	ARNICAN Petr	K sociální politice některých států EU	Brabec Miroslav
2001	BALÁŽKOVÁ Radka	Náboženská tematika v barokním umění na Kralovicku a Plasku	Bouček Petr
2001	BALOUN Antonín	Předevropská mytologie	Budil Ivo
2001	DOSKOČILOVÁ Daniela	Reklama v současných plzeňských médiích - působení reklamy	Bouček Petr
2001	DRDLA Aleš	Církevní rok v životě jedince	Bouček Petr
2001	FABIÁNOVÁ Martina	Vztah muže a ženy z pohledu křesťanství a islámu	Bouček Petr
2001	FIALOVÁ Martina	Změny rodinných hodnot v České republice /1990–1998/	Kuna Ivan
2001	FIŠER Antonín	Émile Durkheim a sociologie náboženství	Budil Ivo
2001	FRÖHLICH Jaroslav	Kulturněhistorické památky okresu Mladá Boleslav – lokalita: Dolní Pojizeří	Jílek Tomáš
2001	HANZLÍČKOVÁ Alice	Koncentrační tábor Terezín	Kuna Ivan
2001	HECHTOVÁ (HNÍZDALOVÁ) Věra	Vznik a další vývoj státu Izrael z pohledu českého tisku	
2001	HYBEŠOVÁ Hana	K některým aspektům keltské mytologie	Demjančuková Dagmar
2001	CHOVANCOVÁ Hana	K problematice česko-slovenských vztahů	Brabec Miroslav
2001	JACKIVOVÁ Michaela	Listopadová revoluce 1989 v Plzni	
2001	KAUCKÁ Lenka	Historické a kulturní památky Chotěbořska	Jílek Tomáš
2001	KOHOUTOVÁ Jana	Začátek studené války očima českého tisku	Hyna Alfred

2001	KÖNIGSMARK Jan	Odkaz Jakuba Jana Ryby dnešní době	Demjančuková Dagmar
2001	KOPEJTKOVÁ Barbora	Pozemková kniha obce Zruč (1652–1850)	Ryba Jan
2001	KORÍNKOVÁ (KOTLABOVÁ) Dana	Historie Domažlic s ohledem na využití pro výuku vlastivědy	Východská Helena
2001	KOUBKOVÁ Petra	Nejvýznamnější památky okresu Kladno – regionální dějiny ve výuce dějepisu na ZŠ	Jílek Tomáš
2001	KRUNTORÁD Václav	Hrady okresu Havlíčkův Brod	Jílek Tomáš
2001	KUBARTOVÁ Lenka	Kulturně historické památky Tábora	Jílek Tomáš
2001	MAŘÍKOVÁ Jana	Funerální plastika jižního Plzeňska	Kumpera Jan
2001	MAZNIČENKOVÁ Tamara	Homosexualita	Kuna Ivan
2001	MERGLOVÁ Michaela	Dějiny buddhismu v Indii	Bouček Petr
2001	ONDRÁČKOVÁ Monika	Pokus o etnografickou studii obce Velichov	Kuna Ivan
2001	OVSJANNIKOVÁ (VALÍKOVÁ) Jana	Češi a Němci	Kuna Ivan
2001	PAVLATOVÁ Jana	Činnost akčních výborů Národní fronty na Jablonecku v obcích Huť, Jablonecké Paseky, Janov nad Nisou a Jindřichov	Breitfelder Miroslav
2001	PIŽLOVÁ Tamara	Každodenní život v dílech Karla Vokáče	Bouček Petr
2001	POLÍVKA Zbyněk	Nástup Adolfa Hitlera k moci z pohledu českého tisku	Hyna Alfred
2001	PRÁGEROVÁ Michaela	Kulturní památky v devadesátých letech dvacátého století se zřetelem na město Tábor	Bouček Petr
2001	PRIESTEROVÁ Paula	Baháí – netradiční náboženství	Demjančuková Dagmar
2001	ROVNEROVÁ (ŠPELINOVÁ) Taťána	Internet jako forma sociální komunikace	Psutková Blanka
2001	ŘÍHOVÁ Monika	Vztah společnosti k výchově a vzdělání	Bouček Petr
2001	SEIGERTOVÁ Martina	Vztahy rodinného života	Bouček Petr

2001	SOCHOROVÁ (HURNÍKOVÁ) Marie	Žáci 2. st. ZŠ a ekologie	
2001	SPĚVÁČEK Jaroslav	Kriminalita dětí a mládeže	
2001	SŮVA Jiří	Noetická problematika a filosofie mysli u Davida Huma	Kuna Ivan
2001	ŠLAICH Pavel	Boje na východní frontě druhé světové války pohledem dobového tisku	Hyna Alfred
2001	ŠLAJEROVÁ (BARTUŠKOVÁ) Věra	Kulturní a historické památky Blatenska se zaměřením na středověk	Jílek Tomáš
2001	ŠPETKA Jiří	Regionální a strukturální politika České republiky z pohledu přípravy na vstup do Evropské unie a její srovnání s politikou Bavorska	
2001	ŠPINKA Radek	Jásir Arafát a palestinská otázka	Breitfelder Miroslav
2001	ŠTIGLEROVÁ Petra	Josef Lukl Hromádka – profil českého protestantského myslitele	
2001	TRČKOVÁ Kateřina	Každodenní venkovský život se zřetelem na Valašsko	Bouček Petr
2001	VALENTOVÁ Jitka	Národní jídlo a národní nápoj: české pivo	Bouček Petr
2001	VESELÁ Michaela	Vývoj lázeňství v Karlových Varech	
2001	VOREL Tomáš	Hrady Chrudimska	
2001	VOSKA Albert	Karlovy Vary jako kulturní středisko	Bouček Petr
2001	WEHLE Tomáš	Elity po listopadu 1989 v České republice	Kuna Ivan
2001	ZICHOVÁ Nikol	Trest smrti	Kuna Ivan
2002	BĚKOCHOVÁ Jana	Každodenní život vojenský v posledním desetiletí	Bouček Petr
2002	BICEK Tomáš	Sametová revoluce 1989 na Českobudějovicku	Hyna Alfred
2002	BLÁHOVÁ Romana	Spolkový život v Turnově v 2. pol. 19. století (se zaměřením na spolek Sokol)	Ryba Jan
2002	BLAŽKOVÁ Adéla	Komunikační problémy v médiích	Kuna Ivan

2002	BULANT David	Osobnost Winstona Churchilla v zrcadle jeho tvorby	Kumpera Jan
2002	BUZKOVÁ Isabella	Rozhlasové projevy československých politiků za II. světové války v zahraničním vysílání BBC	Breitfelder Miroslav
2002	CAHOVÁ Markéta	K některým netradičním formám náboženství v České republice	Demjančuková Dagmar
2002	FIDLEROVÁ (VÁCLAVOVÁ) Ivana	Komunistická propaganda aneb návrat majora Zemana	Breitfelder Miroslav
2002	FRANK Tomáš	Kulturní památky v 90. letech 20. stol.: zámek Valeč	Bouček Petr
2002	HOLEJŠOVSKÁ Pavla	Mika Waltari: Historie, fikce a filosofie dějin. Analýza historických románů	Kumpera Jan
2002	ILLOVÁ Jana	Dějiny Letovic v letech 1918–1938	Hyna Alfred
2002	JELÍNKOVÁ Martina	Problém ohrožených dětí v ČR	Kuna Ivan
2002	JIRSÁK Samuel	Šílený svět Josepha Hellera: Zprivatizovaný veřejný prostor a eroze přirozeného světa	Špirk Jaroslav
2002	KLŮSOVÁ Ladislava	Dějiny Gymnázia v Sušici po 2. světové válce (1945–1953)	Hyna Alfred
2002	KŘÍŽOVÁ Stanislava	Projekt Občan na 2. stupni základní školy	Brabec Miroslav
2002	MAJEROVÁ Blanka	Urbář panství Zbiroh z roku 1652	Ryba Jan
2002	MATĚJOVSKÝ Jan	Stav vybraných církevních památek (kostelů) na okrese Tachov	Brabec Miroslav
2002	MÍCHALOVÁ Hana	Farma pro výkrm brojlerů Strmilov z pohledu etické ekologie	Motyčka Jan
2002	MRÁZOVÁ Miroslava	Zmizelé památky ve Strakonících	Jílek Tomáš
2002	NEČINA Petr	Konstrukce archaického náboženství v díle Mircea Eliada	Budil Ivo

2002	PACLÍKOVÁ Markéta	Rasismus a xenofobie: rasové teorie v dějinách	Budil Ivo
2002	PRÁŠEK Jan	Československá krize 1967–70 na Jihlavsku	Hyna Alfred
2002	PTÁČKOVÁ Vendula	Kulturní památky v 90. letech 20. stol. se zřetelem na Sedlčansko	Bouček Petr
2002	ROSENFELDEROVÁ Lucie	Historie města Plzně v hodinách vlastivědy prostřednictvím vycházkových okruhů	Východská Helena
2002	ŘEZÁČ Jan	K problematice sjednocení Německa	Brabec Miroslav
2002	SEMERÁT Pavel	Osudy Židů na Plzeňsku po roce 1938	Breitfelder Miroslav
2002	SCHÖNFELDEROVÁ Edita	Dějiny města Soběslav (od nejstarší doby do konce 17. století)	Jílek Tomáš
2002	SKALÁK Jan	Pokus o reformu socialismu roku 1968 na Táborsku	Hyna Alfred
2002	SKÁLOVÁ Magda	Křesťanství ve výuce občanské výchovy na 2. stupni ZŠ	Falkenauer Robert
2002	SLEZOVÁ Dana	Třicetiletá válka v západních Čechách	Kumpera Jan
2002	SUCHÁ Petra	Funerální plastika raného novověku v Plzni a okolí	
2002	TRAMBOVÁ (KRAUZOVÁ) Hana	Česká politika na stránkách plzeňské žurnalistiky ve 2. pol. 19. století	Bouček Petr
2002	VESELSKÁ Simona	Rozvodovost na Havlíčkobrodsku ve druhé polovině 20. století	Bouček Petr
2002	VIŠŇOVÁ Marika	Problematika česko-německých vztahů na Moravskotřebovsku v 90. letech	Brabec Miroslav
2002	VLACHOVÁ Šárka	Základní školství v Blovicích v letech 1945–1972	Hyna Alfred
2002	VLASÁKOVÁ Lucie	Gender – nový pojem v české sociologii po roce 1990	Kuna Ivan

2002	VOLÁK Vladimír	K problematice mládežnických politických organizací	Brabec Miroslav
2002	VONDRUŠKA Jiří	Plzeňské krajské volby	Brabec Miroslav
2002	WOLFOVÁ Pavla	Stoupenčí Kršny a společnost Svědků Jehovových – jejich metody působení na člověka	Demjančuková Dagmar
2003	ANĎEL VALEČKOVÁ Jana	Dějiny škol na Přimdsku	Východská Helena
2003	BRABCOVÁ Zuzana	Historický obraz vývoje církvi Československé husitské, Českobratrské evangelické a Evangelické metodistické v Plzni v letech 1918–1945	Jílek Tomáš
2003	DVOŘÁKOVÁ Markéta	Kulturní a historické památky Dobřan	Jílek Tomáš
2003	HNÁTOVÁ (SCHMIDTOVÁ) Simona	Symbolika v kostele sv. Michaela v Ostrově	Bouček Petr
2003	KOFROŇOVÁ Helena	Husitství v historickém povědomí obyvatel na Tábořsku a Písecku	Krausová Milada
2003	KŘOVÁK Marek	Velká Británie a evropský integrační proces	Brabec Miroslav
2003	LINHART Jan	Perzekuce katolické církve v komunistickém Československu se zaměřením na západní Čechy	Jílek Tomáš
2003	LUTOVSKÁ Lenka	Kulturní a historické památky Bechyňska	Jílek Tomáš
2003	MILLEROVÁ Zuzana	Dějiny pravoslavi v Čechách	Bouček Petr
2003	MISSBERGEROVÁ Lenka	Problémy odsunutých Němců v českém Podkrkonoší	Kuna Ivan
2003	POSTRÁNECKÁ Kateřina	Chebské hrázděné statky	Východská Helena
2003	ŘEHÁKOVÁ Zuzana	Kritika technokratických přístupů v ekologickém myšlení	Koutecký Ivan
2003	SOUKUP Stanislav	Norimberský proces ve zprávách a komentářích českého tisku	Hyna Alfred
2003	ŠTUFKOVÁ Kateřina	Člověk na sídlišti	Bouček Petr

2003	TOLAR Jaroslav	K úloze českého tisku v období změn v letech 1989–1990 v Československu	Brabec Miroslav
2003	VLKOVÁ Petra	Smrt Jana Masaryka v současné a soudobé publicistice a historiografii	Breitfelder Miroslav
2003	WASKOVÁ Eva	Symbolika křesťanského kříže v lidové interpretaci	Bouček Petr
2003	ZUZÁKOVÁ Lenka	Práce Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v současnosti	Brabec Miroslav
2004	BALÍNOVÁ Lenka	Husitství v historickém vědomí obyvatel Plzně	Krausová Milad
2004	BĚLOVÁ Michaela	Všeobecná prezentace tvrzí v mikroregionu Přestícko	Východská Helena
2004	CZECH Michael	Vývoj hradní architektury na Plzeňsku	Jílek Tomáš
2004	ENGLER Jan	Židé v Nýrsku	Východská Helena
2004	HECHT Jakub	Karlovarsko, Sokolovsko a Chebsko v době 1. světové války	Krausová Milada
2004	HENDRICH Robert	Možnosti využití alternativních forem výuky v hodinách občanské výchovy na základních školách	Brabec Miroslav
2004	HNÍZDILOVÁ Zuzana	Muzejní expozice v Praze a jejich využití ve výuce dějepisu	Jílek Tomáš
2004	HOLČAPEK Zdeněk	Postmoderní filosofie v románech Umberta Eca	Stark Stanislav
2004	HOŠKOVÁ Lenka	Pražské oslavy svátku Jana Husa ve 20. st.	Krausová Milada
2004	JAKUBÍKOVÁ (DAVIDOVÁ) Jana	Memoáry politických vězňů padesátých let	Breitfelder Miroslav
2004	JEŽEK Igor	K problematice komunálních voleb 2002 v Plzni – z pohledu programu jednotlivých politických stran	Brabec Miroslav
2004	KLÁTILOVÁ Věra	Československá krize 1967–1970 v okrese Litoměřice	Hyna Alfred

2004	KOŠINOVÁ Eva	Didaktická analýza a srovnání nejpoužívanějších učebnic dějepisu pro 9. ročník ZŠ	Východská Helena
2004	MITÍSKOVÁ Sylva	Vztah romské populace ke vzdělání	Bouček Petr
2004	MUŠKOVÁ Eva	Blaník jako historický mýtus	Krausová Milada
2004	PETRAŠOVÁ (RADOVÁ) Lenka	Mikroregion Přešticko – využití poznatků regionální historie ve výuce dějepisu	Východská Helena
2004	PLUCAR Lukáš	K problematice komunálních voleb 2002 v Plzni – volební kampaň	Brabec Miroslav
2004	SITEK Pavel	Zločin, tortura a trest v české historii (... v období od stavovské společnosti do vzniku moderní občanské společnosti)	Východská Helena
2004	TOMÁŠEK Lukáš	Sudetští Němci v Oloví v letech 1918–1938.	Breitfelder Miroslav
2004	ŽENÍŠEK Ondřej	Perzekuce mužských řeholních řádů v Čechách v prvních letech po uchopení moci komunisty	
2005	BERVIDOVÁ Olga	Využití historie Tábořska ve vyučování dějepisu na ZŠ	Východská Helena
2005	BUCHAROVÁ Katrin	Karel Hostaš: archeolog a vlastivědný badatel Klatovska (Život a dílo)	Kumpera Jan
2005	BUREŠ Michal	Drobné kamenné památky, technické památky a lidová architektura Tachovska	Jílek Tomáš
2005	COUFALOVÁ Margit	Cisterciácký řád v západních Čechách	Jílek Tomáš
2005	RBENOVÁ Veronika	Pařížská mírová konference očima vybraného tisku	Hyna Alfred
2005	FORMANOVÁ Markéta	Metodický průvodce pro využití kulturních–historických památek Plzeňska při výuce na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2005	FUCHSOVÁ Vladěna	Historie Rokycan s didaktickým využitím pro žáky 1. st.	Východská Helena

2005	HAMPLOVÁ Božena	Národnostní předsudky, averze a myšlenkové stereotypy na Hlučínsku	Jílek Tomáš
2005	HAŠKOVÁ (KRYŠPÍNOVÁ) Renáta	Estetické názory Friedricha Schillera a jejich realizace v jeho dramatech	Stark Stanislav
2005	HLAVÍNOVÁ Lucie	Josef Hlávka – jeho kulturní mecenáš a nadace	Kumpera Jan
2005	HOLUB Radek	Sametová revoluce v Karlových Varech	Hyna Alfred
2005	HŮLKOVÁ Zuzana	Historie Jílového u Prahy v hodinách vlastivědy na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2005	JANOUŠKOVEC Vladislav	Dějiny Západočeské univerzity v Plzni	Hyna Alfred
2005	JERMLOVÁ Zdeňka	Vývoj demografického obrazu okresu Havlíčkův Brod za poslední desetiletí	Bouček Petr
2005	JUNKOVÁ (HOLUBOVÁ) Eva	Spolkový život ve Střibře (19. a 20. století)	Krausová Milada
2005	KODETOVÁ Tereza	Historie Gymnázia a SOŠ v Rokycanech	Hyna Alfred
2005	KODÝTKOVÁ (DINGOVÁ) Růžena	Historie Nepomuku – projektové zpracování pro I. stupeň ZŠ	
2005	NECHUTNÁ Marie	Využití místních dějin Všerubska ve výuce vlastivědy	Jílek Tomáš
2005	NOVÁKOVÁ (SUCHÁNKOVÁ) Barbora	Historie Chomutova a její využití na 1. stupni ZŠ v hodinách vlastivědy	Jílek Tomáš
2005	POLCAROVÁ Alena	Ohlas Mnichova 1938 v českém tisku	Hyna Alfred
2005	RAUŠER Daniel	Josef II. v českém historickém vědomí	Krausová Milada
2005	RUMANOVÁ (PODRAZILOVÁ) Marie	Kroje, tradice a zvyklosti Velkých Bílovic a okolí	Jílek Tomáš
2005	SEMOVÁ (PORTEŠOVÁ) Gabriela	Módní proudy u mladých lidí v posledním desetiletí	Bouček Petr
2005	SMRŽOVÁ Lucie	Revoluce 1989 v rakovnickém regionu	Hyna Alfred
2005	SVOBODOVÁ (KOŠNÁŘOVÁ) Eva	Historie Žluticka se zaměřením na husitství a její využití ve výuce vlastivědy ve 4. ročníku základní školy	Jílek Tomáš

2005	ŠEBELOVÁ Jana	Výuka tématu „Náš region“ v hodinách občanské výchovy	Brabec Miroslav
2005	ŠUBRTOVÁ Kateřina	Vývoj českých učebnic dějepisu od roku 1918 do současnosti	Východská Helena
2005	TAUŠEK Pavel	Dějiny věznice Bory	Kumpera Jan
2005	TOMANOVÁ Zlata	Problematika loupežnictví ve středověku s ohledem na hrad Pajrek u Nýrska	Východská Helena
2005	VELASOVÁ Petra	Univerzita v podzemí	Bouček Petr
2005	VOJTĚCHOVÁ Jana	Didaktická analýza a porovnání učebnic dějepisu dostupných pro 6. třídu ZŠ	Východská Helena
2005	VRTĚLKOVÁ (PAVLASOVÁ) Hana	Historie mikroregionu Konstantinolázeňsko	Jílek Tomáš
2005	ZEMANOVÁ Andrea	Problematika drog v hodinách občanské výchovy	Brabec Miroslav
2005	ZETOCHOVÁ Lenka	Zobrazení historie města Jeseník (zaměřeno na vznik a původ názvů)	Brabec Miroslav
2005	ZETTLOVÁ Monika	Pokus o reformu socialismu 1968 a jeho potlačení na Karlovarsku	Hyna Alfred
2005	ZIMMERMANNOVÁ Hana	Využití dramatické výchovy v hodinách občanské výchovy	Brabec Miroslav
2006	BABČANÍKOVÁ (NĚMČÁKOVÁ) Monika	Výuka angličtiny na středních školách v Přerově v době první Československé republiky	Stočes Jiří
2006	BATOVCOVÁ Eva	Dějiny cisterciáckého opatství v Klášteře u Nepomuka	Hyna Alfred
2006	BENDOVIÁ Monika	Cesty a cestování přes Krušné hory na Mostecku – od prvních zmínek do období raného novověku	Východská Helena
2006	BLÁHOVÁ (NIPLOVÁ) Iveta	Dějiny a současnost rakovnické reálky – gymnázia	Jílek Tomáš

2006	BOUDOVÁ (BOCHNOVIČOVÁ) Zdeňka	Aplikace historických poznatků o mikroregionu Všeruby ve vyučování vlastivědy na 1. stupni základní školy.	Východská Helena
2006	BURSÍKOVÁ Zuzana	Bitva u Slavkova v českém historickém vědomí	Krausová Milada
2006	CABOVSKÁ Zuzana	Česko-bavorská hranice v letech 1948–1989	Jílek Tomáš
2006	CAJTHAMLOVÁ Eva	Vznik republiky v Berouně (1918)	Krausová Milada
2006	FIALOVÁ Veronika	Náboženství a posmrtný život	Demjančuková Dagmar
2006	FULÍNOVÁ Eliška	Platónův dialog Parmenidés	Boháček Kryštof
2006	JANSA Radek	Jan Falář – příběh jednotlivce na pozadí ruských legií	Breitfelder Miroslav
2006	JAROŠOVÁ Veronika	Rod Colloredo-Mannsfeld a Dobříš	Krausová Milada
2006	JIRÁNEK Martin	Historie Konstantinových Lázní	Východská Helena
2006	KEJKLÍŘOVÁ Klára	Komunistické radovánky na Plzeňsku po roce 1948	Breitfelder Miroslav
2006	KLIMEŠOVÁ Kateřina	Obraz událostí let 1930–1938 v českém menšinovém týdeníku „Zájmy Pošumaví“	Řeháček Karel
2006	KRAFT Zbyněk	Pravěk Chebska a jeho využití ve výuce dějepisu na ZŠ	Východská Helena
2006	MAJEROVÁ Jitka	Sakrální památky v mikroregionu Přešticko	Východská Helena
2006	MARUŠÍKOVÁ Jitka	Rok 1968 na Tachovsku	Hyna Alfred
2006	MATUŠKA Jan	Jaroslav Beneš – český novotomista	Bouček Petr
2006	MITASOVÁ Jana	K problematice drogové prevence na Plzeňsku v posledních letech	Brabec Miroslav
2006	MITÍSKOVÁ Karolína	Milevsko a okolí za druhé světové války	Stočes Jiří
2006	MOLLEROVÁ Dita	Domažlice za vlády prvních Lucemburků – Jana Lucemburského a Karla IV.	Stočes Jiří
2006	MOTYČKOVÁ Jana	Obraz lidové kultury na Uherskohradištsku	Jílek Tomáš
2006	NYKODÝMOVÁ Soňa	Revoluce 1989 na Jihlavsku	Hyna Alfred

2006	POSPÍŠIL Tomáš	Zaniklé obce na Mostecku	Východská Helena
2006	PRÁGROVÁ Terezie	Poutní místo Svatá Hora u Příbrami v letech komunistické perzekuce církve	Jílek Tomáš
2006	PTÁČNÍK Jiří	Historie letiště v Havlíčkově Brodě v letech 1939–1945	Breitfelder Miroslav
2006	RAJCHLOVÁ (ZLECHOVCOVÁ) Barbora	John Locke: Doba – život – dílo	Baumruck Josef
2006	RENDLOVÁ Hana	Kultura v Sušici 19. a 20. století	Jílek Tomáš
2006	ROUBÍČEK Jakub	Egypt v učebnicích dějepisu pro ZŠ	Kumpera Jan
2006	SANKOTOVÁ Kateřina	Dudácká tradice na Strakonicku s přihlédnutím k celosvětovému vývoji	Krausová Milada
2006	SOKOLOVÁ (NEUMANNOVÁ HALUŠKOVÁ) Dagmar	Historie dobývání rudných a uranové rudy v Příbrami	Jílek Tomáš
2006	SOUKUP Luděk	Československé krize 1967–70 na Karlovarsku	Hyna Alfred
2006	SYNKOVÁ (KADLECOVÁ) Jana	Oxfordská univerzita a její personální kontakty s univerzitou v Praze	Stočes Jiří
2006	TARANTOVÁ Klára	Projevy antisemitismu na Berounsku v období 1848–1942	Hyna Alfred
2006	TĚŠITELOVÁ Eva	Počátky výuky anglického jazyka na plzeňských středních školách	Stočes Jiří
2006	TÓTHOVÁ Kateřina	Revoluce 1989 na území Prahy 5	Hyna Alfred
2006	TOUŠOVÁ (ČERNÁ) Martina	The Education of Logic at High Schools	Dostálová Ludmila
2006	TUHÁ Hana	Pokus o obrodu socialismu 1968 a jeho potlačení na Chomutovsku	Hyna Alfred
2006	VONEŠOVÁ (KOSTELNÍKOVÁ) Jitka	Pohledy do historie poutního chrámu Narození Panny Marie ve Strašíně	Jílek Tomáš

2006	VYSOKÁ Ema	Obraz česko-německé hranice v úsecích Dyleň – Hranice – Boží Dar v podmínkách studené války 1948–1989 a možnosti využití daného tématu ve výuce na ZŠ	Jílek Tomáš
2006	ZÁRYBNICKÝ Martin	Pravěké naleziště Březno u Loun. Osídlení, výzkumy a současné archeologické a didaktické využití	Východská Helena
2007	BÁČOVÁ (VACHKOVÁ) Olga	Eneolit v Čechách. Přehled bádání a didaktické využití	Východská Helena
2007	BUKVALDOVÁ Kristýna	Bezprostřední odraz bitvy u Slavkova v demografickém vývoji regionu	Stočes Jiří
2007	ČERVÍKOVÁ (VESELÁ) Lucie	Život kulturního historika Josefa Königsmarka a jeho přínos rokycanskému regionu	Stočes Jiří
2007	DOLEŽALOVÁ Lenka	Vztah občanské společnosti k místním historickým památkám během 20. století na příkladu Radyně a Hůrky	Stočes Jiří
2007	DORNICOVÁ Helena	Způsob života a kultura lidu na pozadí historického vývoje Toužimska	Jílek Tomáš
2007	DUBOVÁ (PILNÁ) Dagmar	Kulturní památky Strakonice a jejich využití ve výuce vlastivědy	Jílek Tomáš
2007	DUPALOVÁ (STEHLÍKOVÁ) Jitka	Historie zlatých dolů v Jílovém	Jílek Tomáš
2007	HURT Pavel	Perzekuce církví na Plzeňsku v době komunistické totality	Jílek Tomáš
2007	HŮZLOVÁ Markéta	Dějiny pohostinství a společenského života v Plzni se zaměřením na konec 19. a počátek 20. století	Kumpera Jan
2007	KEJLOVÁ (BRŮŽKOVÁ) Tereza	Náboženství v pohledu Sigmunda Freuda a Carla Gustava Junga	Demjančuková Dagmar
2007	KLEPSOVÁ Eva	Historie obce Dolní Lukavice do roku 1945	Kumpera Jan

2007	KLÍKOVÁ Zuzana	Západočeský venkov na cestě k občanské společnosti aneb spolkový život obce Dolní Bělá	Kumpera Jan
2007	KOZÁKOVÁ (TOMANOVÁ) Lenka	Regionální historie ve vyučování vlastivědy Apkace regionu Pacov a jeho okolí	Východská Helena
2007	KREJČOVÁ Zuzana	Táborská setkání	Krausová Milada
2007	KRCHOVÁ Kristýna	Význam symbolů v Janově zjevení	Demjančuková Dagmar
2007	KROBOVÁ Lucie	Historie školství na Rakovnicku – vznik a vývoj první české reálky	Jílek Tomáš
2007	KUČEROVÁ (PAŠAVOVÁ) Kateřina	Muzejni spolek ve Strakoncích	Stočes Jiří
2007	LENCOVÁ Petra	Život Buddhy a jeho učení	Demjančuková Dagmar
2007	LIŠKOVÁ Magdalena	Spolkový život v západočeském maloměstě, příspěvek – Přeštice a jejich spolky (Sokol, hasiči...1887–1948), příspěvek k dějinám občanského a spolkového života na českém venkově	Kumpera Jan
2007	LOUKOTOVÁ Pavla	Empirický výzkum činnosti učitele dějepisu v praxi	Východská Helena
2007	MALÁ (SLEPIČKOVÁ) Lenka	Březové Hory	Východská Helena
2007	MALÍŘOVÁ (HRACHOVCOVÁ) Ladislava	Historie obce Tetín a jejího okolí. Využití této látky v primární škole ve vyučování vlastivědy	Jílek Tomáš
2007	MARKOVÁ (MACÁKOVÁ) Hana	Město Žebrák v době Václava IV.	Stočes Jiří
2007	MARTÍNEK Pavel	Církevní stavby a instituce ve Stříbře	Stočes Jiří
2007	NEHONSKÁ Erika	Lidová kultura Táborska	Jílek Tomáš
2007	NOVÁKOVÁ Vendula	Historie ochotnického divadla v Táboře	Stočes Jiří
2007	PETRLÍKOVÁ Michaela	1. světová válka ve Strakoncích	Hyna Alfred
2007	POPELKA Bohuslav	Chebsko v letech 1938–1945	Breitfelder Miroslav

2007	POTŮČKOVÁ Jana	Kamenotiskař a knihtiskař Karel Vilém Medau v Litoměřicích (1791–1866)	Stočes Jiří
2007	SAKOVIČOVÁ Marcela	Franz Kafka a jeho vztah k sestře Ottle (historické souvislosti a tradice)	Krausová Milada
2007	SVOBODOVÁ (HORNOVÁ) Helena	Historie Sokolova a okolí a její využití ve výuce vlastivědy	Jílek Tomáš
2007	ŠAMALOVÁ Barbora	Satanismus	Demjančuková Dagmar
2007	ŠTĚRBA Oldřich	Roky 1946–1948 na Jihlavsku	Breitfelder Miroslav
2007	UZLOVÁ Zdeňka	Židé v západních Čechách – Kasejovice	Demjančuková Dagmar
2008	BERANOVÁ Petra	Založení a vývoj muzea v Domažlicích	Stočes Jiří
2008	BURIÁN Ondřej	Budování socialismu na Plzeňsku	Breitfelder Miroslav
2008	ČERNÁ (MOTLOVÁ) Radka	Historie Ašska. Využití regionální historie ve výuce vlastivědy na 1. stupni ZŠ.	Východská Helena
2008	FALTYSOVÁ Jitka	Ohlas událostí v Tibetu ve druhé polovině 20. století a jejich odraz v tisku	Hyna Alfred
2008	HEJTMÁNKOVÁ Jana	Působení anglických panen ve Štěkni	Stočes Jiří
2008	HORŇÁK Petr	Pravěké osídlení Plzně	Východská Helena
2008	HOVORKOVÁ Zdeňka	Repatriace českých pobělohorských exulantů z Polska na Bezručicko po druhé světové válce	Stočes Jiří
2008	JINDRA Oldřich	Česko-německá hranice, domažlická oblast	Breitfelder Miroslav
2008	JÍROVÁ Zuzana	Dějiny ochotnického divadla na Rokycansku do roku 1945	Stočes Jiří
2008	KARLOVÁ Štěpánka	Středověká zbožnost a její obraz v závětech plzeňských měšťanů	Stočes Jiří
2008	KOŠAŘOVÁ Karolína	Pravěká Praha v díle Eduarda Štorcha	Východská Helena
2008	KOTĚŠOVCOVÁ Alena	Historie zámku Žinkovy	Jílek Tomáš
2008	KOVANDA Tomáš	Volný čas dětí a mládeže na Klatovsku – zájmová činnost v Domě dětí a mládeže	Černý Martin

2008	KREJČÍ (JANOUSHKOVÁ) Jana	Obraz historického a kulturního vývoje Prahy XI. a využití práce v školské a jiné praxi	Jílek Tomáš
2008	KREJČOVÁ Kateřina	Pivovarnictví na Blatensku od 15. století do roku 1989	Kumpera Jan
2008	KREUZOVÁ (BELÁNYIOVÁ) Věra	Komunikace ve škole	Černý Martin
2008	KVASNIČKA Stanislav	„Železná opona“. Zvůle komunistického režimu, či historická nutnost?	Černý Martin
2008	LIŠKOVÁ Veronika	Uhlí radnické pánve a jeho dobytele	Stočes Jiří
2008	MERTLOVÁ Ivana	Historické povědomí žáků 2. stupně ZŠ o cisterciáckém řádu a jednotlivých vybraných klášterech	Stočes Jiří
2008	MORÁVEK Pavel	Dějiny a problémy městské autobusové dopravy v Praze v meziválečném Československu	Východská Helena
2008	NĚMEČKOVÁ (SVOBODOVÁ) Irena	Historie Hořovic – s didaktickým využitím pro žáky 1. stupně	Východská Helena
2008	NOVÁKOVÁ (SMÍŠKOVÁ) Eva	Strakonicko – Didaktické využití regionální historie ve vlastivědě na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2008	PELÁNOVÁ (DAŇKOVÁ) Monika	Pracovní listy k vlastivědě se zaměřením na regionální historii Plané a okolí a jejich využití v praxi	Jílek Tomáš
2008	PELEŠKOVÁ Martina	2. světová válka ve strakonickém okrese	Breitfelder Miroslav
2008	PROCHÁZKOVÁ Aneta	Spolkový život severního Plzeňska na příkladu Plas a okolí (příspěvek k poznání západočeského venkova v posledních desetiletích habsburské monarchie)	Kumpera Jan
2008	STUPKOVÁ (KALISTOVÁ) Romana	Využití místních pramenů textové i obrazové povahy ve výuce dějepisu	Jílek Tomáš
2008	SVĚTLÍKOVÁ Blanka	Zámek Nebílovy a Černínové z Chudenic	Stočes Jiří

2008	ŠTRÁCHALOVÁ Lucie	Institucionální výchova versus výchova v rodině – zachycení současného stavu v ČR	Černý Martin
2008	TETOUROVÁ (POŘÍZKOVÁ) Jitka	Husitství v historickém vědomí na Strakonicku	Krausová Milada
2008	VAIDIŠOVÁ (ČERMÁKOVÁ) Jarmila	Historie Železnorudska. Využití regionální historie ve výuce vlastivědy na I. stupni ZŠ	Východská Helena
2008	VANĚČKOVÁ Olga	Ohlas problémů Jugoslávie od r. 1945 v tisku	Hyna Alfred
2008	VLKOVÁ Jaroslava	Pravěk Sušicka. Didaktické využití archeologického výzkumu pro výuku dějepisu za ZŠ	Východská Helena
2008	VOSTRÁ Tereza	Didaktické využití pomocných věd historických na druhém stupni základních škol	Stočes Jiří
2008	ZAJÍČKOVÁ Jana	Naše obec, náš region a kraj ve výuce občanské výchovy na základních a středních školách	Černý Martin
2009	ABRTOVÁ Monika	Život a dílo profesora Josefa Wünsche, rokycanského rodáka	Kumpera Jan
2009	ADAMEC Karel	Historie Kynšperku nad Ohří	Východská Helena
2009	ADÁMEK Karel	Miloslav Bělohávek – plzeňský archivář a historik	Morávková Naděžda
2009	AUTERSKÁ Jaroslava	Heraldický rozbor obecních znaků	Stočes Jiří
2009	BLANÁRIKOVÁ Dana	Kultura a společenský život na Plzeňsku na přelomu 19. a 20. století	Jílek Tomáš
2009	BOJO Martin	Humor lepších zítřků – politická karikatura 1948–1956	Kumpera Jan
2009	BURDOVÁ (PETRŮ) Alena	Příhraničí západních Čech v letech 1948–1989. Tachovsko	Jílek Tomáš
2009	CWIERZOVÁ Žaneta	Zaniklé obce na Mostecku a jejich následná rekultivace	Breitfelder Miroslav
2009	DROZDA Jan	Protinacistický odboj na Klatovsku	Breitfelder Miroslav

2009	DUDBNÍČKOVÁ (ŘÍHOVÁ) Tereza	Historie plzeňských baletních inscenací inspirovaných Shakespearem	Východská Helena
2009	DVOŘÁKOVÁ Kateřina	Tachov v 1. polovině 20. století	Krausová Milada
2009	GREGOROVÁ Michaela	Zápas demokratických sil s komunisty na Tachovsku v letech 1945–1948	Breitfelder Miroslav
2009	HARTL Jan	Životní příběh jednoho z českých vojáků během první světové války	Stočes Jiří
2009	HENDRICHOVÁ Veronika	Rodinný život očima studentů ZČU	Černý Martin
2009	HOLUBOVÁ (KLAJDÁČOVÁ) Kateřina	Informovanost studentů středních škol o nových náboženských hnutích a jejich postoj k nim	Černý Martin
2009	HORÁKOVÁ (KUBEČKOVÁ) Lucie	Mikroregion Příbramsko. Využití kulturně historických památek pro vyučování dějepisu	Východská Helena
2009	HOUDKOVÁ Kateřina	Židé na Strakonicku – didaktická aplikace v hodinách občanské výchovy a dějepisu	Černý Martin
2009	HUMENÍKOVÁ Eva	Karel Huss (1761–1838)	Východská Helena
2009	JAROŠOVÁ Sylvie	Život v ústavních zařízeních	Černý Martin
2009	JENČ Milan	Patriotismus v české historiografii 17. a 18. století se zřetelem na západní Čechy	Kumpera Jan
2009	JURÁŠKOVÁ (NĚMÁ) Jana	Anthropoid na Pardubicku	Breitfelder Miroslav
2009	KADERÁBKOVÁ Lenka	Významné berounské památky – didaktická aplikace v hodinách občanské výchovy a dějepisu	Černý Martin
2009	KASL Lukáš	Historie budovy Gymnázia Luďka Pika v Plzni	Stočes Jiří
2009	KEJHOVÁ Daniela	Bytová politika a bydlení – celková situace na Plzeňsku	Černý Martin
2009	KOČÁREK Tomáš	Odsun Němců z bývalých politických okresů Tachov a Stříbro	Breitfelder Miroslav

2009	KŘENEK Michal	Reklama, její vliv na náš život	Černý Martin
2009	LAHODOVÁ (TRÍŠŤOVÁ) Kateřina	Historie Milaveč, didaktické zpracování regionální historie ve výuce na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2009	LEJSKOVÁ Lucie	Václav Jílek – plzeňský historik, literární vědec a pedagog	Morávková Naděžda
2009	MACNEROVÁ (FERUSOVÁ) Andrea	Plzeň v pravěku. Didaktické využití pravěkého regionálního výzkumu v hodinách dějepisu na základní škole	Východská Helena
2009	MALEČKOVÁ Monika	Historie vzdělávání ve Slaném – Gymnázium Václava Beneše Třebízského	Východská Helena
2009	MAREK Jiří	Dobřany. Příběh západočeského maloměsta	Kumpera Jan
2009	MAŠEK Michal	Dějiny plzeňského poštovníctví. Historie a její využití ve vyučování dějepisu na ZŠ a SŠ	Východská Helena
2009	MINAŘÍK Josef	Pravěk v regionu severního Plzeňska /Archeologický výzkum a jeho využití ve vyučování dějepisu na základní a střední škole/	Východská Helena
2009	NEDOMOVÁ (GOTTELTOVÁ) Tereza	Revoluční rok 1989 na Liberecku	Breitfelder Miroslav
2009	NOVÁKOVÁ Markéta	Obraz lidové kultury Slavičína a jeho využití ve výuce vlastivědy	Jílek Tomáš
2009	PELÁN Miroslav	Projektové vyučování v hodinách dějepisu 6. ročníku ZŠ	Východská Helena
2009	SKÁLOVÁ Dagmar	Náboženská výchova v českém školství od roku 1918 do současnosti	Černý Martin
2009	SLUKOVÁ Pavlína	Husitství v historickém vědomí na Sušicku (s důrazem na 19. a 20. století)	Krausová Milada
2009	STRAKOVÁ Štěpánka	Role ženy v současné společnosti	Černý Martin
2009	STRÁNSKÁ Martina	Silou lví a vzletem sokolím	Kumpera Jan

2009	ŠÁDEK Ondřej	Husitství v historickém vědomí obyvatel Semilska a Jičínska	Krausová Milada
2009	ŠIMÁNOVÁ (TRÁVNÍČKOVÁ) Markéta	Vývoj železnice v Plzni	Stočes Jiří
2009	ŠPIRKOVÁ Pavla	Židé na Spálenopoříčsku	Jílek Tomáš
2009	TOMANOVÁ Marie	Nástup komunismu na Strakonicku	Breitfelder Miroslav
2009	VAŇÁČKOVÁ Kateřina	Losyové, jeden ze zapomenutých rodů v Království českém s přihlédnutím k tachovskému regionu	Stočes Jiří
2009	WINKELHÖFEROVÁ (HEJLOVÁ) Lenka	František Josef I. a jeho návštěva v Rokycanech v roce 1885	Stočes Jiří
2009	ZAJÍČKOVÁ Marie	Pravěk jižního Plzeňska a jeho didaktické využití na ZŠ	Východská Helena
2009	ZILCHEROVÁ Lucie	Historický vývoj obce Souš na Mostecku	Kumpera Jan
2010	BOROVÍČKOVÁ (FUKSOVÁ) Martina	Po stopách první porcelánové manufaktury v Čechách	Morávková Naděžda
2010	BRABCOVÁ (MILOTOVÁ) Petra	Česko-německé vztahy v Dobřanech v letech 1900–1947. Didaktická aplikace regionálních dějin	Východská Helena
2010	BUDILOVÁ (HAUSEROVÁ) Marcela	Po stopách sokolovské historie	Mušková Eva
2010	ČERMÁKOVÁ Eva	Sokol a město Příbram v letech 1862–1945	Breitfelder Miroslav
2010	DENKOVÁ (BOŘILOVÁ) Lenka	Historie Mariánských Lázní. Didaktické zpracování regionální historie ve výuce na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2010	FIBRICHOVÁ Dita	Doupov – dvojí vyhoštění	Breitfelder Miroslav
2010	FILIPOVÁ (PIŠTĚKOVÁ) Jaroslava	Historická vycházka Mladou Vožicí a okolím	Mušková Eva
2010	FRÝBORTOVÁ (MESTLOVÁ) Zuzana	Hrady a zámky mikroregionu Přeštice Didaktické využití ve vlastivědě na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2010	GIBALOVÁ (COUFALOVÁ) Andrea	Spolkový život v Jindřichově Hradci	Stočes Jiří

2010	GROSSKOPF Tomáš	Jednota bratrská ve východních Čechách	Kumpera Jan
2010	HAUŠILD Jaroslav	Rasismus a xenofobie v české společnosti – obecný pohled, specifika Mostecka	Černý Martin
2010	HOLANOVÁ (KAKEŠOVÁ) Lenka	Historie školství v Kosově Hoře. Didaktické zpracování oslav výročí školy	Mušková Eva
2010	HUMENÍK BABICKÝ (BABICKÝ) Tomáš	Agresivita a šikana mezi dětmi na ZŠ a SŠ	Černý Martin
2010	CHODUROVÁ (DOMÍNOVÁ) Martina	Podbořansko. Historie regionu a didaktické využití ve vlastivědě 1. stupně ZŠ	Východská Helena
2010	JARISCHOVÁ Radka	Role ženy v historii a současné společnosti – analýza sportovního vysílání České televize	Černý Martin
2010	JINDŘICH Robert	Současná autorita a role učitele na ZŠ: význam, zdroje, praxe a možnosti výkonu	Černý Martin
2010	KADLECOVÁ (PECLOVÁ) Veronika	Historie Kolovče a okolí, didaktické využití ve vlastivědě na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2010	KAFKOVÁ Jana	Odboj a radiové spojení s londýnskou exilovou vládou	Breitfelder Miroslav
2010	KALOUSOVÁ Alexandra	Život v domově pro seniory	Černý Martin
2010	KEMENNY Vojtěch	Historie Židů v Radnicích a okolí	Krausová Milada
2010	KLAUSOVÁ (KLOCOVÁ) Lenka	Historie zříceniny Vrškamýk a její zařazení do výuky v hodinách vlastivědy	Mušková Eva
2010	KOTASOVÁ Tereza	Historický vývoj pohostinství, pivovarnictví a gastronomické tradice od počátků do současnosti v Plzni	Kumpera Jan
2010	KRÁLOVÁ Veronika	Otisk komunismu ve fungování Pedagogické fakulty v Plzni mezi léty 1948–1989	Breitfelder Miroslav
2010	KRČEK Jakub	Rušení klášterů na Plzeňsku za Josefa II.	Stočes Jiří

2010	KREJČÍ Jana	Vývoj želivského kláštera v letech 1467–1567	Stočes Jiří
2010	MARKOVÁ Michaela	Romské etnikum a vzdělání	Černý Martin
2010	MARKOVÁ Nikola	Kat Jan Mydlář a staroměstská exekuce (historická a literární reflexe)	Krausová Milada
2010	NĚMETHOVÁ Marie	Historie Kraslicka	Mušková Eva
2010	OTCOVÁ Tereza	Zbrojní výroba v plzeňské Škodovce v období protektorátu	Breitfelder Miroslav
2010	SEJVALOVÁ (GÄNSELOVÁ) Renáta	Kulturní a politický vývoj v Lounech ve druhé polovině 19. st	Krausová Milada
2010	SOUČKOVÁ (MIKEŠOVÁ) Marie	České menšinové školství v pohraničí ČSR v meziválečném období	Stočes Jiří
2010	STEINBACHOVÁ Lucie	Z historie zbořeného dominikánského kláštera ve Veleslavínově ulici	Morávková Naděžda
2010	STINGLOVÁ (ČERNÁ) Lucie	Poznááme dějiny města Loket	Morávková Naděžda
2010	ŠILHÁNEK Zdeněk	Dějiny Domažlicka Didaktická aplikace regionálních dějin na základních školách	Východská Helena
2010	ŠNOBLOVÁ (VORLÍČKOVÁ) Markéta	Toulky rakovnickou minulostí. Didaktické zpracování regionální historie ve výuce na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2010	ŠPAČKOVÁ Lenka	Nepomucké školy jako centra kulturního vývoje regionu v 19. a 20. století	Stočes Jiří
2010	URBÁNKOVÁ Zdeňka	Národní jednota pošumavská (s důrazem na Sušicko a Klatovsko) a její nejvýznamnější osobnosti před rokem 1914	Kumpers Jan
2010	VAVŘICHOVÁ (HÜTTNEROVÁ) Andrea	Didaktická strategie vlastivědných vycházek do okolí Frymburka a přehradní nádrže Lipno v rámci výuky vlastivědy na ZŠ	Morávková Naděžda
2010	VOSTOUPALOVÁ Petra	Průběh kolektivizace zemědělství v okrese Kralovice	Breitfelder Miroslav

2010	ZAJACOVÁ (VAIDIŠOVÁ) Sibyla	Rozhledny a vyhlídky v širším regionu Sokolovska	Morávková Naděžda
2010	ZÁVOROVÁ (ZBUZKOVÁ) Marcela	Historie Tmaně Didaktické zpracování regionální historie ve výuce na 1. stupni ZŠ.	Mušková Eva
2010	ŽEJDLOVÁ (HANKOVÁ) Radmila	Historie továrny na výrobu porcelánu v Chodově	Morávková Naděžda
2011	DIOSZEGIOVÁ Lenka	Využití sokolovského zámku a parku ve výuce vlastivědy na 1. stupni základní školy	Morávková Naděžda
2011	DOULOVÁ (FORŤOVÁ) Jana	Vybrané kapitoly z dějin Březnice – didaktická aplikace v předmětu vlastivěda na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2011	GUREŇOVÁ (CAPALINIOVÁ) Petra	Využití sbírek Muzea Chodska ve výuce dějepisu na ZŠ	Mušková Eva
2011	HAVEL Petr	Sociální demokracie v Třemošné od r. 1900 do ekonomické krize	Breitfelder Miroslav
2011	HORÁLEK Miroslav	Jednota bratrská a její otisk v české kultuře	Kumpera Jan
2011	HOSSINGEROVÁ Markéta	Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví (didaktické aktivity ve skupině předmětů člověk a společnost)	Východská Helena
2011	HUBAČOVÁ Blanka	Thurn-Taxisové a jejich panství v západních Čechách (1822–1945)	Krausová Milada
2011	JANOVCOVÁ Kateřina	Volný čas a jeho využití u dětí ZŠ	Černý Martin
2011	JAROŠ Ondřej	Průřezové téma multikulturní výchova ve výuce na ZŠ	Východská Helena
2011	KAŇÁKOVÁ (VLASÁKOVÁ) Alena	Život v Protektorátu Čechy a Morava v kontextu problematiky totálního nasazení. Didaktická aplikace ve vyučování dějepisu	Východská Helena
2011	KARAS Milan	Historie Sokola v Plzni do roku 1918	Kumpera Jan
2011	KLIČKA Petr	Pravěké Klatovsko	Východská Helena

2011	KOČOVÁ Veronika	Interkulturní vzdělávání v občanské výchově	Černý Martin
2011	KOPÁČEK Martin	Alternativní zdroje energie na Plzeňsku	Černý Martin
2011	KOPÚNOVÁ Martina	Multikulturní výchova	Černý Martin
2011	KRACÍKOVÁ (KROHOVÁ) Michaela	Loutkové divadlo feriálních osad v Plzn	Stočes Jiří
2011	KUČEROVÁ (SOUKUPOVÁ) Lucie	Reklama a její vliv na společnost	Černý Martin
2011	NOVÁKOVÁ Michaela	Pravěk Strakonicka. Didaktické využití regionální historie v hodinách dějepisu na základní škole	Východská Helena
2011	ORDÁŇOVÁ Jana	Četnictvo na Chebsku ve 30. letech 20. století	Breitfelder Miroslav
2011	PĚCHOUČKOVÁ Lenka	Poutní místa jižního Plzeňska	Východská Helena
2011	PINTÍŘOVÁ Lenka	Didaktická aplikace dějin Tachova	Mušková Eva
2011	PRUNEROVÁ Hana	Metoda orální historie ve výuce dějepisu na ZŠ	Morávková Naděžda
2011	SCHOVÁNKOVÁ (VANČATOVÁ) Blanka	Historie Dobříše a okolí. Didaktické využití ve vlastivědě na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2011	SOUKUP Jaroslav	Vývoj obyvatelstva Tachovska po 2. světové válce	Breitfelder Miroslav
2011	STEINBACHOVÁ Tereza	Didaktická aplikace místní regionální historie – Řemesla na Kozlansku	Východská Helena
2011	SZABOVÁ Andrea	Mediální výchova v didaktice dějepisu	Mušková Eva
2011	ŠIPLOVÁ Michaela	Dílo Františka Xavera France jako zdroj pravěké a středověké regionální historie jižního Plzeňska	Východská Helena
2011	ŠMÍDLOVÁ Alena	Vývoj pohřbívání ve 20. století	Stočes Jiří
2011	ŠVARCOVÁ Veronika	Židovská menšina v Plzni v letech 1938–1942	Morávková Naděžda
2011	TICHÁ Zuzana	Integrace žáků s odlišným mateřským jazykem do výuky dějepisu	Mušková Eva
2011	VANĀKOVÁ Gabriela	Reklama, její vliv na náš život	Černý Martin

2011	VRTĚLOVÁ Světlana	Pracovní sešity ve vyučování dějepisu – přehled, hodnocení, vlastní návrh pracovního sešitu vybraného tematického okruhu	Mušková Eva
2011	ZACHARNÍKOVÁ Martina	Barokní Lysá nad Labem a osobnost hraběte F. A. Šporka	Stočes Jiří
2011	ZRUBCOVÁ Martina	Životní styl Romů na Žatecku	Černý Martin
2011	ZÝKA Jaroslav	Vznik a vývoj muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech do roku 1945	Hrachová Hana
2011	ŽENÍŠKOVÁ Jana	Drobná kriminalita na Rokycansku v období první republiky a lidé kolem ní	Stočes Jiří
2012	BRINZA Tomáš	Film ve výuce	Mušková Eva
2012	BURDOVÁ Daniela	Využití regionálních pověstí ve výuce dějepisu na 2. stupni ZŠ	Mušková Eva
2012	FEJTOVÁ (HANZLÍKOVÁ) Eva	Plzeňská čínohra v letech 1948–1968	Mušková Eva
2012	FIALOVÁ Lenka	Sokol Blovice – příspěvek k regionální historii jižního Plzeňska	Východská Helena
2012	GRULICH Vladimír	Manželství u beduínského kmene Rualů: komparace beduínského manželství s manželstvím v soudobé islámské společnosti	Morávková Naděžda
2012	HOUDKOVÁ Petra	Didaktická aplikace dějin Nových Hradů na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2012	HYRÁTOVÁ Andrea	Historie Zoologické a botanické zahrady města Plzně	Morávková Naděžda
2012	JANOVCOVÁ Vladimíra	Didaktická aplikace dějin pravěku na Rokycansku	Východská Helena
2012	KAŠPAROVÁ Petra	Využití ikonického textu při vyučování moderních dějin	Morávková Naděžda
2012	MIKEŠ Zdeněk	Sedlice – příběhy jihočeského městečka	Kumpera Jan
2012	MIKOLÁŠKOVÁ Soňa	Vznik a historický vývoj Rehabilitačního ústavu Kladruhy	Stočes Jiří

2012	OUREDNÍKOVÁ Petra	Spolkový život na Strakonicku před rokem 1914	Kumpera Jan
2012	PAZDIOROVÁ Eva	Život na středověkém hradě. Didaktická aplikace středověké každodennosti na příkladu hradu Loket	Pleskačová Iva
2012	PEKAŘOVÁ Anna	Výpravy za památkami Karlových Varů na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2012	RADA Lukáš	Rokycany od Velké války do současnosti	Východská Helena
2012	ŘEHOŘ Vít	Historik Jindřich Čadík – životní osudy a dílo	Morávková Naděžda
2012	ŘÍSKÝ Milan	Vývoj skinheadských a neonacistických hudebních skupin na území ČR – Didaktické využití tématu v hodinách občanské výchovy na základní škole	Černý Martin
2012	SEKÁČOVÁ (DVOŘÁKOVÁ) Marie	Václav Mentberger a vznik muzea v Kasejovicích	Stočes Jiří
2012	VÍSNEROVÁ (KORANDOVÁ) Ivana	Historie Domažlic	Východská Helena
2012	VOKÁČOVÁ (ZÍKOVÁ) Radka	Školní výlety v minulosti a dnes	Stočes Jiří
2012	VOŘÍŠKOVÁ Michaela	Léčba v protidrogové komunitě se zaměřením na matky s dětmi	Černý Martin
2013	BĚLOHOUBKOVÁ Eva	Didaktická aplikace dějin Klatov na 1. stupeň ZŠ	Mušková Eva
2013	BENDO VÁ Kamila	Česko-egyptské vztahy. Tradice, či projev globalizace?	Východská Helena
2013	BIGASOVÁ (BARTYZALOVÁ) Pavčina	Regionální historie Českokrumlovska. Didaktické využití ve vyučování vlastivědy na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2013	BOUŠOVÁ Barbora	Problematika pravicového extremismu na českých základních školách	Černý Martin
2013	BREJCHOVÁ Aneta	Regionální historie v didaktické aplikaci malých kulturněhistorických památek města Blovice	Východská Helena

2013	BUZKOVÁ Lenka	Živnostenská společenstva v Milevsku	Mušková Eva
2013	DUCHOŇ Petr	Pravěk na Příbramsku – Didaktická aplikace regionálních dějin	Východská Helena
2013	FLAJŠHANS Miloš	Srovnání českých a anglických školních učebnic dějepisu pro vyučování moderních dějin	Východská Helena
2013	FRITZOVÁ (VAŇKOVÁ) Marie	První intifáda v narativních příbězích křesťanských obyvatel Palestiny – příběhy z betlémské oblasti	Morávková Naděžda
2013	HANZLÍČEK Jakub	Využití audiovizuálních prostředků v dějepisu na příkladu výuky moderních dějin	Mušková Eva
2013	HAUZNEROVÁ Ivona	Přehled, hodnocení a využití učebnic vlastivědy na 1. stupni základních škol	Mušková Eva
2013	HODAŇ Zbyšek	Historie kopané ve Stříbře	Mušková Eva
2013	HOUDA Jakub	Česká otázka na scéně plzeňského divadla v letech 1865–2010	Kumpera Jan
2013	JEDLIČKOVÁ Martina	Historická stezka Plzní	Mušková Eva
2013	JEDLIČKOVÁ (VRZALOVÁ) Romana	Historie Prácheňska. Didaktická aplikace ve vlastivědě na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2013	KOVÁŘOVÁ (JAROŠOVÁ) Jana	Průběh kolektivizace na okrese Prachatice, Lhenicko – JZD Lhenice	Breitfelder Miroslav
2013	KRATOCHVÍL Jakub	Psychohygiena v pedagogické praxi	Tesař Petr
2013	KRUFTOVÁ Kateřina	Pravěká Plzeň. Vybrané kapitoly z prehistorické archeologie s didaktickou aplikací	Východská Helena
2013	LEDVINOVÁ Jarmila	Obora a kostel Všech svatých v Horšově	Morávková Naděžda
2013	LÖFFELMANNOVÁ Andrea	Edukační program pro žáky 1. stupně ZŠ v národní kulturní památce Klášter Plasy	Mgr. Mušková Eva
2013	MALČÁNKOVÁ Dominika	Využití historie Karlovarského kraje ve výuce vlastivědy na 1. stupni	Mušková Eva

2013	MASTNÁ Barbora	Peripetie zemědělských restitucí na příkladu rodiny Mastných	Breitfelder Miroslav
2013	POSPÍŠILOVÁ Kateřina	Poválečné osudy pohraniční obce Černošín	Breitfelder Miroslav
2013	PROCHÁZKOVÁ Dana	Pravěké Ústí nad Labem. Didaktická aplikace ve vyučování dějepisu	Východská Helena
2013	STRAKOVÁ Veronika	Suezský průplav a mezinárodní politika z hlediska didaktické aplikace	Tesař Petr
2013	SÝKOROVÁ Kateřina	Plzeňská papírna rodiny Piette	Mušková Eva
2013	ŠAFR Miroslav	Blatná – vybrané kapitoly z dějin města s didaktickou aplikací	Východská Helena
2013	ŠILHÁNKOVÁ Sandra	Historie Nezvěstic	Mušková Eva
2013	TOMANOVÁ Barbora	Ferdinand Vaněk – klatovský učitel, publicista, akademický malíř, konzervátor, topograf a vlastivědný pracovník	Mušková Eva
2013	UBLOVÁ Michaela	Poutní místa na Domažlicku	Mušková Eva
2013	VESELÁ Tereza	Historie Rakovníka v didaktické aplikaci ve vyučování vlastivědy na 1. stupni ZŠ	Východská Helena
2013	ZEMAN Jan	Urbanistický rozvoj lokality Plzeň–Bory (v první polovině 20. století)	Mušková Eva
2013	ZÍVALOVÁ Kristýna	Hanuš Zápal a jeho školní budovy	Mušková Eva
2014	BENEDIKT Martin	Osídlení a historie vojenského újezdu Brdy	Mušková Eva
2014	BLUMOVÁ Markéta	Historie skautského hnutí v okrese Chomutov	Breitfelder Miroslav
2014	BURIANOVÁ Lenka	Odsun německého obyvatelstva a reemigranti na Chebsku po roce 1945	Morávková Naděžda
2014	CIBULKA Vojtěch	Výtvarné umění ve veřejném prostoru socialistické Plzně	Morávková Naděžda
2014	CINKANIČOVÁ Petra	Osobnost plzeňského malíře a architekta Klementa Štíchy	Morávková Naděžda

2014	ČERNÁ Kristýna	Obraz února 1948 ve vybraných beletristických dílech	Breitfelder Miroslav
2014	FAITOVÁ Kamila	Vybrané památky Rokycanska s didaktickým využitím ve vyučování dějepisu	Východská Helena
2014	HAJŠMANOVÁ (VILDOVÁ) Gabriela	Historie Doubravky. Didaktická aplikace regionálních dějin ve vyučování vlastivědy na 1. stupni základních škol	Východská Helena
2014	HAKEN Petr	Život a dílo historika a pedagoga Zdeňka Macka	Morávková Naděžda
2014	HAVLOVÁ Zuzana	Každodenní život rokycanských měšťanů v 19. století s didaktickým využitím tématu	Východská Helena
2014	HEMZÁLKOVÁ Iva	Chodské povstání. Didaktická analýza tématu ve vyučování dějepisu na ZŠ	Východská Helena
2014	HUŠKOVÁ Nikola	Trestné činy mládeže na Plzeňsku v letech 1931–1949	Mušková Eva
2014	JANDOVÁ Magdaléna	Pravicový extremismus v České republice a jeho didaktická aplikace ve výuce občanské výchovy na základních školách	Tesař Petr
2014	KOSTUROVÁ Barbora	Život v koncentračním táboře Flossenbürg očima českých vězňů	Breitfelder Miroslav
2014	RUBÁŠOVÁ Simona	Ohlasy na smrt kněžny Marie Eleonory Windischgrätz	Mušková Eva
2014	SLABOVÁ Barbora	Historie černokosteleckého pivovaru v letech 1924–1948.	Mušková Eva
2014	ŠÍMA Jaroslav	Historická plastika v krajině jižního Plzeňska – Blovicko, Spálenopoříčsko	Kumpera Jan
2014	ŠIMÁNOVÁ Veronika	Didaktická aplikace dějin Manětína na 1. stupni ZŠ	Mušková Eva
2014	ŠRÁMKOVÁ Veronika	Indiánské kultury Střední a Jižní Ameriky v didaktických aplikacích	Východská Helena

2014	ŠŤASTNÁ Eva	Mezinárodní terorismus jako problém 21. století	Tesař Petr
2014	VÁVROVÁ (JANSKÁ) Dagmar	Drobná sakrální architektura Mikroregionu Radnicko	Východská Helena
2014	ŽALMANOVÁ Lenka	Deníky legionářů	Breitfelder Miroslav

RECENZE

Martina LISA (ed.), Die Chronik des Václav Nosidlo von Geblice. Aufzeichnungen aus der böhmischen Exulantengemeinde in Pirna zur Zeit des Dreißigjährigen Krieges. Edition und Übersetzung, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2014, 464 s.

V prostředí českého dějepiscectví dosud málo známá mladá autorka a překladatelka Martina Lisa, absolventka studia historie a germanistiky, specializující se nikoli pouze na edice starých literárních památek, poslední léta intenzivně pracovala na projektu zpřístupnění paměti litoměřického měšťana Václava Nosidla z Geblic. Tyto paměti náležejí do rozsáhlé „rodiny“ narativních pramenů z období třicetileté války, které pro svůj jazykový půvab a výpovědní hodnotu nacházejí u editorů široký ohlas již po mnoho generací. Martinu Lisou na Nosidlovy poznámky upozornila prof. Lenka Bobková, která ji rovněž podpořila (a nutno předeslat, že i badatelsky ovlivnila) při volbě a tvorbě magisterské práce, v níž se kronikou zabývala. Dnes jsou známy tři exempláře této kroniky, když samotný originál je zřejmě nenávratně ztracen. Nejstarší verze, uložená dnes v knihovně Akademie věd ČR, je vepsána do Veleslavínova kalendáře z roku 1590 – i ta ostatně platila dlouho za ztracenou, a to až do roku 1971, kdy ji objevil Jan Martínek. Vlastnoručně ji sem přepsal asi sám Václav Nosidlo.

Ačkoli knihu-edici vydalo stuttgartské nakladatelství, jedná se o jazykově čistě český pramen, nepochybně však díky vzniku v exulantském prostředí saské Pirny vysoce zajímavý rovněž pro německou (nejen) odbornou veřejnost. Ani u nás přitom nebyl dosud publikován, byť už koncem 18. století jej znal František Martin Pelcl a v první polovině století následujícího se o edici seriózně uvažovalo. Václav Nosidlo z Geblic (1592–1649), český kališník z Litoměřic, musel od roku 1626 pobývat v pirenském exilu, a to až do léta 1639, kdy švédský vpád a následná nepřízeň saských chlebedárců učinila existenci české uprchlické obce konec. Jednalo se o absolventa pražské univerzity, od roku 1624 litoměřického městského písaře. Mnoho Nosidlových biografických dat se nicméně z kroniky vytěžit nedá, postava jejího autora stojí až na výjimky stranou líčených událostí. Dovídáme se nejvýše o narození jeho dětí, víme ovšem také, že se v roce 1631 vrátil se saským invazním vojskem do původní vlasti a za další tři roky za to byl odsouzen císařskou konfiskační komisí. Jeho finanční situace nicméně byla na rozdíl od mnoha jiných podle všeho více než dobrá. Po odchodu z Pirny žil Nosidlo snad nadále v Sasku, kde také (konkrétně v Bad Schandau) krátce po skončení třicetileté války, zbaven nadějí na návrat do Čech, zemřel.

V úvodu edice se M. Lisa zabývá stručně metodologií k problematice ego-dokumentů, poté rovněž stručně, ovšem s přesvědčivým rozhledem po literatuře, pojednává o českých exulantech jako o historiografickém tématu. Následuje kapitola o exulantech v Sasku, včetně nastínění vzájemných kontaktů obou zemí. Lisa zde konstatuje, že se na české exulanty na saské straně pohlíželo v první řadě jako na uprchlíky politické, nikoli náboženské, přičemž dlouhodobě přetrvávaly a vzájemné vztahy otravovaly saské obavy z průniku kalvínství. Bohoslužby Čechům sice povoleny byly, ale jejich duchovní předák Samuel Martinus se musel podřídit saskému ritu. Po tomto exkurzu se editorka věnuje kronikářově biografické skice a kronice samotné. Nosidlo se v ní koncentroval na události obecného charakteru, přednostně (ba výlučně) v českém, saském a říšském prostoru. Nepsal každý den, nejedná se o deník, mnohé zápisy vznikly retrospektivně, s časovým vymezením 1626–1639, což tedy přesně odpovídá jeho pirenskému exilu. Své poznámky řadil chronologicky a nechal v nich alespoň nahlédnout na své postoje a názory, když už osudy jeho a jeho rodiny stály v pozadí.

Chybět pochopitelně nemůže obsahový rozbor Nosidlových zápisů, sestávajících celkem z 347 záznamů. Ten dokazuje, že v popředí kronikářova zájmu stály vedle válečných událostí a rekatolizačních snah Habsburků především různé podivné úkazy a jevy, pojmávané tehdy jako zvěstování Bohem iniciovaných změn. Proto mělo být pro člověka 17. století tak důležité je nejen vnímat, ale i pokusit se jim rozumět (s. 49). Na závěr úvodní studie pojednala M. Lisa na základě Nosidlových zmínek o všedním životě v Pirně, kde byly opravdu na denním pořádku již naznačené konfesní konflikty, jak uvnitř exulantské obce, tak mezi obcí a saským městem a jeho vrchností a úřady.

Na s. 66 začíná edice kroniky, uvedená obsáhlou poznámkou k edici. Vlevo je text prezentován v českém transkribovaném znění, vpravo v novodobém německém překladu. Do moderního jazyka jsou upraveny i jistě zajímavé dobové termíny, včetně jmen (např. „regiment brojnarovský“ = Breiner'sches Regiment). Kronika potvrzuje mnohá konstatování M. Lisé – středoevropské zacílení V. Nosidla s důrazem na dění v Litoměřicích, Pirně a jejich blízkém okolí. Náboženská tematika skutečně vede, silná je role proroctví a množství zpráv se týká potrestání konvertitů, případně některých katolíků (mj. i Albrechta z Valdštejna) vyšší mocí. Po roce 1632 jsou zápisy výrazně stručnější, což však editorka podrobněji neosvětluje. K textu zato připojila rozsáhlý poznámkový aparát, který pomáhá především s identifikací osob, případně s dalšími v kronice zmíněnými fakty. Studované prameny jsou pochopitelně české a saské provenience, česká a potažmo německá je rovněž použitá literatura.

Výtek lze uvést jen málo, gramatických nedostatků a překlepů v obou jazykových částech i v úvodní studii je zanedbatelné množství. Podobná slova pak platí i pro faktografii, ačkoli polemizovat by se rozhodně dalo kupříkladu s tvrzením, že saský kurfiřt Jan Jiří I. v roce 1619 českou korunu odmítl (s. 19). Spíše lze litovat, že tak precizní práce, velmi přínosná i pro české čtenáře, zůstane mnohým z nich s ohledem na vysokou pořizovací cenu a omezené možnosti domácích knihoven asi zatím nedostupná.

Jan Kilián

Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie, Fakulta humanitních studií, Praha 2011, 296 s.

Z několikaleté spolupráce Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho vzešla v roce 2011 další kniha věnující se teorii a praxi orální historie. *Třetí strana trojúhelníku* (2011) tak navazuje a do určité míry také vychází z dnes již klasické a v českém prostředí orální historie uznávané publikace *Naslouchat hlasům paměti*^{1]} (2007). V českém prostředí se orální historii věnuje postupně více a více prostoru. Oba dva autoři na tom mají nemalý podíl, a to především Miroslav Vaněk, který je průkopníkem této metody/disciplíny u nás od samého počátku jejího vzniku v polovině devadesátých let. I díky jejich první společné publikaci NHP se metoda orální historie dostává do povědomí nejen odborné, ale i širší laické veřejnosti.

1] Dále jen NHP.

Kniha je rozdělena do osmi kapitol, které se věnují klasickým tématům spojeným s touto metodou. První kapitola je věnována definování a představení orální historie v obecné rovině. V této kapitole osobně neshledávám nic nového. Řešení sporu o samotný pojem orální historie, který v českém prostředí bohužel doznává různých konotací, nebylo zatím nalezeno. Jako pedagogický pracovník shledávám tento pojem z vlastní zkušenosti jako značně nešťastný. Osobně bych se klonila k zavedení pojmu narativní historie či vyprávěné dějiny, jak navrhli Milan Otáhal a Miroslav Vaněk. Bohužel, ze samotného závěru kapitoly věnující se otázce limitů využití této metody čtenář nedostane jednoznačnou odpověď.

Poměrně velký prostor je věnován orální historii a jejímu vývoji (kap. II.), dále pak samotnému vedení rozhovoru (kap. V.). Protože autoři vycházejí z historického vědeckého prostředí, není překvapením, že právě vývoj orální historie u nich stojí v centru zájmu. I když se historickému vývoji věnuje již dříve vydaná publikace NHP, tentokrát je tato kapitola obohacena o exkurz do jednotlivých zemí. Jedná se například o přiblížení vývoje v Itálii, Německu, ale třeba i v Číně nebo v Brazílii. Velice zajímavým způsobem je podán vývoj orální historie v českém prostředí – „Strasti a slasti české orální historie“. Čtenář tak má možnost dozvědět se o jednotlivých projektech, které se v českém prostředí v devadesátých letech rozvíjely, i o současném stavu orální historie u nás.

Kapitola věnující se vedení rozhovoru (kap. V.) byla již obdobným způsobem zpracovaná v NHP, nicméně v recenzované publikaci došlo v mém pohledu ke kvalitativnímu posunu. Jedná se především o lepší strukturovanost, tj. členění na jednotlivé podkapitoly, a o přehlednost. Některé části byly upraveny tak, aby působily koherentním dojmem a tohoto cíle bylo jistě dosaženo. Analýze a především interpretaci orálně historických zdrojů (kap. VI. a VII.) je věnován menší prostor.

Třetí strana trojúhelníka (2011) je výborným nástrojem pro začínající badatele nejen v oblasti narativní historie, ale obecně všech sociálně-vědních oborů. Poskytuje celkem jasné a jednoznačné metodologické postupy při vedení orálního/narativního rozhovoru. Svým zpracováním, ale i strukturálním členěním kapitol a podkapitol přesahuje svoji „mladší sestru“ NHP. Jako sociální antropoložka bych ovšem ocenila větší prostor věnovaný analýze a především následné interpretaci získaných dat. Vydaná publikace tak může sloužit jako dobrý start do začátku, nikoli však jako zdroj hlubšího vhledu do analýzy a interpretace kvalitativních dat. V tomto ohledu jako hodnotnější, i když stále pouze jako přehledovou, shledávám v českém prostředí publikaci od Jana Hendla *Kvalitativní výzkum* (2005), nebo například v mezinárodním prostředí uznávanou publikaci *Research Methods in Anthropology* (2006), kterou lze dle mého názoru využít nejen na poli antropologickém, ale také právě při práci s orálně historickými prameny.

Je však samozřejmé, že recenzovaná kniha vychází z jiné než antropologické tradice, uvědomuji si proto možnou neoprávněnost výše uvedené kritiky. Nicméně možná již oba autoři připravují „*třetí díl*“, který se právě této problematice bude hlouběji věnovat, což bych považovala za velice příhodné. Osobně shledávám jako nejzdařilejší kapitolu věnující se dějinnému vývoji orální historie. Pro konkrétní využití však student či začínající badatel ocení spíše kapitolu V., VI. a VII. Orální historie jako metoda/disciplína si zaslouží nejednu publikaci, a proto jsem velice ráda, že se jí dostalo dalšího kvalitního zpracování v knize *Třetí strana trojúhelníku* (2011).

Marie Fritzová

Zkušený historik dějepisectví, profesor Bohumil Jiroušek na 270 stranách textu vykresluje biografii významného žáka Josefa Šusty – Karla Stloukala. Připomíná hned v úvodu, že v povědomí české historické obce se Stloukal uchoval jako pojem: pedagog, reprezentant předválečné pozitivistické školy, zatímco samotné jeho dílo si vybaví spíše jen odborníci zabývající se podobnými tématy, zejména vztahy českého prostředí s Římem a papežským státem v raném novověku, dějinami české dvorské kanceláře apod. Jiroušek, jak jsme u něj ostatně zvyklí, vytěžil maximálně dostupné zdroje, ať už rozsáhlou korespondenci uchovanou vesměs v archivech, vydané prameny, rodinný archiv a vzpomínky Stloukalova syna, významného českého antropologa doc. RNDr. Milana Stloukala, prom. hist., DrSc. a pochopitelně též podrobné dílo Karla Stloukala. Významným pramenem mu byl i vlastní Stloukalův životopis, vydaný nedávno jeho synem pod názvem *Historie mého života. Skutečnost poněkud zbasněná*.²¹ Významným pramenem byla rovněž odborná periodika, zejména Český časopis historický. Jiroušek se s tématem vypořádává se sobě vlastní akribií a pečlivostí, ale současně lehkým a čtivým stylem. Má výhodu značného přehledu v české historiografii minulého století, danou dlouholetým a systematickým výzkumem a v publikaci tak čtenář nalezne zajímavé souvztažnosti a postřehy, kterých by běžný badatel byl stěží schopen. Jemně a nevtíravě nám Stloukala vykresluje jako vědce lehkého pera, na jedné straně blízkého zednářským myšlenkám, na druhé pak jako historika s mladou duší, vždy ochotného snít a vnímat svět jako jednu velkou báseň. Složitost životní pouti historika je dána dobou, ve které žil, tedy dvacátým stoletím, a Jiroušek tuto skutečnost citlivě rozeznává v každém momentu, v každé epizodě Stloukalova života. Osud žáků druhé Gollovské generace, pokračovatelů svých velkých učitelů, jejichž stín nedokázali nikdy překročit, pamětníků hrůz první světové války, zmařených nadějí první republiky, strachu a frustrace okupačních let, která znamenala do jisté míry a na dlouhou dobu konec české svobodné historiografie, a zejména pak césura daná událostmi roku 1948, kdy odkaz Stloukalovské generace byl pro jejich žáky a pokračovatele spíše stigmatem a kdy byli mnohými zavrženi jako překonaný a nevhodný směr, to je osud nezáviděníhodný. Je to osud historika dvacátého století, se všemi jeho zvraty a peripetemií. Právě těmto souvislostem a životním úskalím Jiroušek dokáže dobře porozumět a zasvěceně je přiblížit čtenáři na širokém pozadí dějin národní historiografie té doby.

Nelehkým úkolem bylo vypořádat se s jistou efemérností Stloukalových badatelských projektů, jeho komplikovaným myšlením o nesnadných otázkách historického procesu, smyslu dějin, národním osudu, s jeho rukopisnými pracemi. Jiroušek představuje Stloukalovo dílo velmi zevrubně, ale současně s lehkostí a porozuměním, s uměním vystihnout vždy to podstatné a vypovídající. Vytváří komplexní obraz osobnosti a současně i doby, přesně začleňuje Stloukalovo dílo do kontextu národních dějin i dějin našeho dějepisectví.

21] Karel STLOUKAL, *Historie mého života. Skutečnost poněkud zbasněná*, Praha 2012.

Stloukalovy osobní a profesní vztahy Jiroušek skládá a vykresluje z nepřeberné korespondence a deníků. U osobnosti Stloukalova typu to není jednoduché, nicméně se autorovi podařilo vytvořit poměrně plastický obraz Karla Stloukala jako člověka. Čtenář nabude dojmu, že Stloukala poznal a do jisté míry pochopil.

Přesné a logické členění textu, úplnost pojetí tématu, pečlivé zpracování zdrojů, bohatý soupis pramenů a literatury pro další badatele, obsáhlý rejstřík, to už je jen příjemný servis, na který je ovšem Jirouškův čtenář zvyklý a který od něj již tak nějak očekává. Stejně tak bude očekávána další zajímavá monografie z pera tohoto autora.

Naděžda Morávková

LITERÁRNÍ OBZORY

Ohlédnutí za posledním obsáhlým dvojčíslem uherskobrodských studií potvrzuje vzestupnou tendenci tohoto specifického periodika, zrcadlíci nejen výsledky české komeniologie, ale také výzkumu o duchovním i politicko-sociálním prostředí Komenského doby. Jádrem původních příspěvků tentokrát představuje soubor referátů, přednesených na 29. mezinárodním komeniologickém kolokviu, uspořádaném v Uherském brodě 12.–13. října 2011 s názvem *Komenský a soudobá politická teorie a praxe*. Toto setkání badatelů nad atraktivním i aktuálním tématem určitě posunulo a rozšířilo poznání Komenského politického myšlení v širším kontextu evropských souvislostí o nové pohledy a poznatky.

Blok příspěvků z posledního mezinárodního kolokvia, zasvěceného tentokrát Komenského vztahu k politické teorii a praxi, zahajuje úvodní článek s názvem „*Jaké dobro nám doporučuješ? – Svobodu. Komenského politické ideály – utopie tehdy i nyní?*“ (s. 4–19). Jeho autor, Jan Kumpera, se nejprve zamýšlí nad složitým vývojem Komenského názorů k propojené problematice „svobody“, míru“ a „ideálního politického zřízení“. Postupně tyto, ve svém díle často citované pojmy a představy totiž Komenský upřesňoval. Jeho ideálem se stávala představa „míru ve svobodě“ (nikoliv bezbřehého pacifismu); zároveň své sympatie přesouval od „smíšené ústavy“ stavovského státu k republikánskému zřízení. Navazující obsáhlá studie věnovaná nedávno zesnulému německému komeniologovi Wernerovi Korthaasemu z pera jeho krajana Manfreda Richtera *Comenius und die Politik. Zwischen allen Stühlen. Polen, Schweden, Siebenbürgen – Wladyslav IV., Oxenstierna, Rákóczi und manche andere* (s. 20–48) prezentuje Komenského jako dosud nedoceneného „politologa“ (sic!), snažícího se na základě hlubokého christologického zakotvení, snad zčásti utopisticky a naivně, o trvalé odstranění válek. Jan Hábl ve svém článku *Even if no one is watching. Comenius's anthropological assumptions of moral political practice* (s. 49–57) zaměřil pozornost na Komenského antropologii spojenou v jeho představách s pojmem „morální politika“ a přesvědčením o jejím možném vyústění do politické praxe. Spřízněnost státně teoretických úvah mezi českým reformátorem a jeho starším soupeřem Campanellou je sice známá, ale jejich rozdílnou aplikaci zdůrazňuje Jörg Schiller ve svém článku *Comenius Friedensprojekt und Campanella's „La Citta del Sole“*. *Trinitarische Metaphysik als Basis der dialogischen Gestaltung der Wirklichkeit* (s. 59–82). Oba sice vycházejí z trojiční metafyziky, ale Komenský podle autora na rozdíl od italského utopisty spojuje nápravu s osobní svobodou člověka a tolerancí rozmanitosti. Schillerův příspěvek doplňuje studie Vladimíra Urbánka *Politické myšlení Komenského a Campanelly. Antimachiavellismus a universální monarchie* (s. 83–91). Komenského odpor k Machiavellimu má dle autora svou inspiraci i v Campanellově odsudku podřizování náboženství politice státu, a i proto oba myslitelé zatratili protikřesťanskou tendenci machiavellismu a svoji představu „universální monarchie“ spojovali s chiliastickým vyústěním dějin. Komenského milenarianismus a eschatologický akcent je prezentován Janou Hubkovou v důkladném analytickém pojednání *Komenského letákový spis „Letzte Posaun über Deutschland!“* (s. 92–109). Toto dílo, vydané u příležitosti říšského řezenského sněmu v roce 1663, vyzývá ke sjednocení křesťanů a k jejich vzájemné toleranci tváří v tvář turecké hrozbě, ale zároveň v duchu autorova universálního reformního úsilí a příznačnou vášnivou rétorikou vyzývá politiky k celkové společenské nápravě dříve, než bude pozdě.

Komenského politické představy vycházely přirozeně také z ideového podhoubí a politické reality předbělohorského českého státu. Toto duchovní klima přibližuje zajímavý sémantický rozbor Václava Bůžka *Obecné dobré v myšlení české a moravské šlechty během bratrského sporu Rudolfa II. a Matyáše* (s. 110–123), rozebírající pojmy a terminologii stavovského státu, v němž se šlechta povýšila na skutečné nositele moci. Takto chápaná odpovědnost za vládu opravňovala proto i právo odporu vůči nehodným panovníkům. Předbělohorské realitě se věnuje Josef Hrdlička v článku *Teorie a praxe lokální vlády a otázka legitimacy zásahů světských pozemkových vrchností do náboženských poměrů na jejich panstvích (16. a počátek 17. století)* (s. 124–144), kde poukazuje na skutečnost, že navzdory právním normám to byla ve skutečnosti šlechta, která v praxi ovlivňovala konfesní poměry včetně svévolných zásahů do církevní správy. Příspěvek *Politická komunikace v Komenského době – formy a proměny* (s. 145–152) z pera Zdeňka Vybírala náš rovněž zavádí do přelomové doby počátkem 17. století, kdy se mění mocenský diskurs stavů s panovníkem a v nových poměrech po Bílé hoře mizí i dosavadní dualistický princip dělené moci (monarchia mixta), který si – dodává recenzent – tolik idealizoval Komenský (a s ním i většina českého exilu). Závěrečnou etapu nejvýznamnějšího moravského politika 17. století a Komenského ochránce zkoumá a hodnotí Tomáš Knoz ve studii *Politik na odpočinku. Politické kontakty, postoje a činy Karla staršího ze Žerotína ve třicátých letech 17. století*. Ačkoliv si Žerotín uchoval zájem o politiku, dění kolem sebe mohl ovlivnit jen minimálně, a svůj život tak uzavřel v útěše v komeňiánském Kristově království a v marné snaze obhájit svou předchozí neutralitu ve stavovském konfliktu s Habsburky.

Pomyslnou druhou část textů Studií otevírá zajímavá sonda do pobělohorských poměrů českého maloměsta Jana Kiliána *Úřední praxe a všední den mělnického zámeckého hejtmána Martina Pruška* (s. 173–195). Vychází přitom z důkladné pramenné základny a potvrzuje neradostný obraz úpadku, vykreslený portrétem nobilitovaného měšťana, humanisticky vzdělaného, ale ctižádostivého a ekonomicky zdatného oportunisty. Martina Dragonová ve své úvaze *Meditativní emblémy zahrady a srdce v emblematických knihách a v barokním kázání O.F. J. de Waldta a B. H. J. Bilovského* (s. 196–223) obrací pozornost na jiný aspekt pobělohorské doby, na katolickou protireformační spiritualitu 17. století, respektive na výtvarné i literární obrazy meditativních emblémů, hrajících v katolické církevní kultuře i dobových kázáních důležitou roli. Do předbělohorské doby čtenáře vrací Miroslav Žitný článkem „*Dobrý krýksman*“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16.–17. století* (s. 224–248). Sledovaný pojem vyjadřoval hodnoty válečného poslání urozeného muže – válečníka, od kterého se očekávala především obrana křesťanského světa před tureckou hrozbou (jak to dokládají i rozborů válečných pamětí, např. Jindřicha Hýzrleho z Chodů či Pavla Korky z Korkyně). Do komeňiologické problematiky se vrací Martin Žemla příspěvkem *Komenský a Weigel* (s. 249–265), v němž se zabývá otázkou, zda Komenský mohl znát a případně se i inspirovat dílem Valentina Weigela, německého protestantského autora mysticko-theosofických děl 16. století. Přímé důkazy sice chybí, ale duchovní sprízněnost je dle Žemly zjevná. Filozofické zaměření obsahuje i článek Jana Makovského *Leibniz. Mystika rozumu II* (s. 266–285), navazující již na předchozí studii téhož autora, podle jehož závěrů v Leibnizově zákonu kontinuity vyúsťuje renesanční úsilí o nalezení společné míry člověka, světa a Boha – matematická přírodověda je pak přirozeným důsledkem renesančního myšlení. Úctyhodný počet sedmnácti původních příspěvků uzavírají poslední dva články, navzájem spojené

zájmem o lingvisticko-filozofickou problematiku. Petr Pavlas předkládá článek *Ideál dokonalého jazyka u F. M. van Helmonta a J. A. Komenského* (s. 286–305), pozoruhodnou komparaci dvou návrhů na vytvoření nového mezinárodního jazyka vědy – úvahy českého myslitele srovnává se snažením jeho současníka, vlámského filosofa Francisca Mercuria van Helmonta, vycházející z podobných východisek, z relace mikrokosmos-makrokosmos. Podobně objevný je i článek Miroslava Hankeho *Dokonalý jazyk v barokní scholastice. Poinsovův pojem logické analýzy* (s. 306–320), v němž odborné veřejnosti představuje málo známé dílo portugalského dominikánského filozofa a teologa Joao Poinso (1589–1644), který navrhoval jazyk na základě logického znakového systému.

Podstatnou a tradiční součástí uherskobrodských Studií je i recenzní část – zde nutno připomenout alespoň jubilejní zamyšlení nad celoživotním dílem komeniologa a filozofa Pavla Flosse (ročník 1940), profesora Palackého univerzity v Olomouci. V materiálové příloze zaujme edice korespondence dvou zakladatelů naší vědecké komeniologie, Čecha Jana Václava Nováka (1853–1920) a Slováka Jány Kvačaly (1843–1922). Ohlédnutí za posledním dvojčíslem Studia Comeniana et historica lze uzavřít zjištěním, že se daří udržet vynikající odbornou úroveň, což řadí tento časopis ke špičkové publikační platformě české i zahraniční komeniologie a historiografie.

Jan Kumpera

Hans MEDICK – Benjamin MARSCHKE (ed.), Experiencing the Thirty Years War. A Brief History with Documents, Bedford/St. Martin's, Boston – New York 2013, 205 s.

Obsáhle představovat německého profesora Hanse Medicka není jistě zapotřebí ani českému odbornému publiku, když doslova světové proslulosti dosáhla zvláště jeho kniha *Weben und Überleben in Laichingen 1650–1900*, unikátní mikrohistorická sonda do poměrů a všedního dne malého württemberského města. Benjamin Marschke naopak reprezentuje nastupující mladou generaci amerických historiků, specializujících se na evropské dějiny, v jeho případě na německou historii a literaturu s akcentem na Prusko a vojenství 17. a 18. století. Oba uvedení své síly nedávno spojili k antologii vybraných pragmatických a narativních textů z období třicetileté války, která vyšla předloni v USA, a do níž vedle zdrojů německých, přeložených do angličtiny, zařadili např. i vyličení pražské defenestrace z pera Viléma Slavaty. Cílem bylo představit nejen významné události, ale i pozapomenuté osobnosti a přiblížit pro civilní obyvatelstvo velmi tíživou realitu válečné doby.

Útlá publikace začíná krátkým, leč erudovaným úvodem do problematiky historie třicetileté války, aby se od s. 31 již výlučně věnovala autentickým písemným textům, vždy doplněným o příslušný komentář editorů. Po zdrojích k počátkům Unie a Ligy již přicházejí na řadu události tzv. české války, či-li stavovského povstání, zastoupeného zde kromě neslavného Slavatova pádu z oken místodržitelské kanceláře i úryvkem o dobytí Plzně Mansfeldem (jedná se o německý tisk z roku 1619) a zápisem německého ševce Hanse Heberleho o pozorování komety, která měla věštit nastávající zlé časy. Na

následujících stranách pak stojí za pozornost především výňatky z německých kronik, mezi jejichž přední znalce náleží právě Hans Medick, který některé z nich pro veřejnost sám objevil a mnohé pomohl v plném znění zpřístupnit na webu jenské univerzity. Což platí třeba o kronice z třicetileté války od erfurtského Hanse Kraffta nebo o Volkmarovi Happem, autorovi monumentální durynské kroniky o dvou tisících stranách se zápisy ze 20.–40. let 17. století. Pozornosti se dostalo Liboriovi Wagnerovi, původně durynskému protestantovi, který se po přestěhování do Würzburgu stal díky tamním jezuitům katolíkem a rekatolizačním misionářem, než byl v roce 1631 umučen Švédy či jejich spojenci. K obětem dlouhé války náležel rovněž württemberský venkovský farář Wölflin, který si při svém útěku do opevněného Nürtingenu přinesl i své Písmo svaté. Po dobytí města Španěly v září 1634 byl zabit a jeho knize, která se dochovala se skvrnami Wölflinovy krve a s dalšími stopami násilí do dnešních dob (knihovna ve Stuttgartu), se začalo říkat „Krvavá Bible“. Chybět v antologii pochopitelně nemohou proslulý krušnohorský kronikář Christian Lehmann a vzdělaný žoldněř Peter Hagendorf, jehož deník byl v plné verzi vydán v krátkém čase hned dvakrát. Některé texty jsou speciálně vybrány k moru, hladu a kanibalismu, jiný do detailů popisuje znásilnění mladé dívky vojákem, na něž jsou jinak prameny zcela skoupé. Jaký strach z takového zacházení ženy tehdy měly, ukazují ostatně i zápisky bamberské jeptišky Marie Anny Junius z let 1622–1634. Privátní korespondence pak vypovídá o stesku z odloučení. Za zmínku stojí i to, že zápisky si za války nevedli jen šlechtici, měšťané a příslušníci duchovního stavu, ale také sedláci, jako Caspar Preis, jehož dílo se již dočkalo adekvátního edičního zpracování. Z českého, lépe řečeno moravského prostředí pochází ještě jeden citovaný zdroj – výtah z deníku olomouckého Friedricha Fladeho s popisem švédské okupace jeho města v letech 1642–1650. Tento pramen, vydaný naposledy Bedou Dudikem ve Vídni roku 1884, by si mimochodem dávno zasloužil nové ediční zpřístupnění.

Rozsahem i formátem nevelká knížka se řadí po bok populárně laděných kronikářských výborů, které vznikly díky Josefovi Polišenskému či Zdeňce Tiché i u nás. Její obrazový doprovod je minimální a pouze černobílý, přesto jsou jeho součástí skutečně zajímavé snímky (včetně stránky z „Krvavé Bible“) či mapa Říše s vyznačením bojišť třicetileté války. Poznámkový aparát a doporučená literatura zůstaly z pochopitelných důvodů značně selektivní, připojen je navíc i chronologický přehled, otázky pro reflexi četby (!) a na závěr kombinovaný rejstřík (jmenný, místní, věcný).

Jan Kilián

ZPRÁVY

Konference „Komisja Edukacji Narodowej: Ludzie i dzieło w dialogu pokoleń“, Krakov, 14.–15. října 2013

Ve dnech 14. a 15. října 2013 proběhla v polském Krakově vědecká konference s názvem „*Komisja Edukacji Narodowej : Ludzie i dzieło w dialogu pokoleń*“. Primum movens veškerého konferenčního dění byla Bożena Popiołek z Institutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego v Krakově, když právě její domácí pracoviště a zdejší katedra dějin osvěty a výchovy se staly hlavními pořadateli konference, což úzce souvisí s tím, že *Komisja Edukacji Narodowej* (zkratka KEN) je patronem této univerzity. Druhým organizátorem byl Institut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN ve Varšavě. Konference byla zahájena příznačně na den přesně 240 let od založení KEN. Celý název této instituce zněl původně Komisja nad Edukacją Młodzi Szlacheckiej Dozór Majaça. Byla zřízena dne 14. října 1773 polským sejmem na návrh polského krále Stanislawa Augusta Poniatowskiego, za souhlasu ruského velvyslance Ottona Magnuse von Stackelberga. Za vznikem této komise stála skutečnost, že až do onoho roku 1773 bylo vzdělávání v Polsku takřka monopolně omezeno na působení jezuitských škol (ve výrazně menší míře též theatinských a piaristických), v nichž hlavní osou celého pedagogického procesu byla teologie a vyučovacím jazykem latina. Zrušení jezuitského řádu papežem Klementem XIV. vedlo pak v Polsku k otázkám po tom, kdo může jejich uprázdněné místo v osvětě nahradit, jak školství alespoň částečně sekularizovat, a ke školským reformám, jejichž vyvrcholením bylo založení KEN.

Uprostřed zahajovacích obřadů krakovské konference, zasvěcené této významné události v dějinách národní osvěty, byla přinesena a přečtena zdravice všem jejím účastníkům od úřadujícího polského prezidenta Bronislawa Komorowskiego. Příspěvky, které v průběhu dvou konferenčních dní zazněly (a bylo jich téměř 50), můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. První z nich se věnovala přímo školství a pedagogickým aktivitám v 18. století a vzniku KEN. Další skupina pak (poněkud v duchu některých textů Georgese DUBYHO) zkoumala „druhý život“ a dědictví KEN v novějších polských dějinách.

Z první skupiny badatelů o dějinách školství v 18. století je nutno jmenovat Kalinu Bartnickou, která se ve svém referátu věnovala kodifikaci ustanovení přijatých KEN. Táž historička z druhé pořadající instituce Institut Historii Nauki PAN se také zasloužila o navazující konferenční jednání. To proběhlo dne 18. října 2014 ve Varšavě. Pozornost účastníků konference vzbudil svou heuristickou fundovaností zejména příspěvek církevního historika Piotra Gacha z lublinské katolické univerzity. Profesor Gach se ve svém referátu věnoval výchově děvčat v polských řádových školách v 18. století. Vynikající bylo také vystoupení Kazimierze Puchowskiego z Gdaňsku, znalce jezuitského a theatinského školství v barokním Polsku, nazvané *Collegia Nobilium teatynów, pijarów i jezuitów w nurcie przemian edukacyjnych w Rzeczypospolitej XVIII wieku*. Franciszek Leśniak z domácího Institutu Historii se zase věnoval působení lékaře Andrzeje Badurskiego (1740–1789) v dobách velké školské reformy. Z doktorandů první pořadající instituce si určitě zaslouží zmínku příspěvek Przemysława Jędrzejewskiego o farních školách na území Malopolska v době Velkého sejmu (1788–1798). Zajímavý byl rovněž referát Eleonory Sapia-Drewniak o osvětové činnosti Jagellonské univerzity v dobách KEN. Janusz Sondel z Jagellonské univerzity se věnoval vztahu mezi právníckými studiemi Hugona Kollataje (1750–1812) a KEN. Vzhledem k tomu, že Hugo Kollataj působil jako „*referendarz wielki*“ ve Velkoknížectví litevském, i s ohledem na to, že příspěvek profesora Sondela byl zaměřen biograficky, je možno jej pokládat za tématicky, ale také geograficky spřízněný s dalším referátem. Jedním ze dvou zahraničních přednášejících na této jinak „celopolské konferenci“

byl totiž profesor Eligijus Raila z univerzity ve Vilniusu, jenž se věnoval pedagogickým aktivitám vilenského biskupa Ignacyho Jakoba Massalskiego (1727–1794). Právě v diskuzi k tomuto příspěvku se ukázalo, jak úzce může být u řady polských historiků propojena gadamerovská „Geworfenheit“ a jejich badatelský „Entwurf“, neboť do debat vstoupil člen honorárního výboru krakovské konference profesor Adam Massalski. Přímou s KEN pak nesouvisel referát druhého zahraničního účastníka konference o *Komisji Edukacji Narodowej*, jímž byl autor této krátké zprávy, který zkoumal vztahy mezi učiteli a žáky v řádových školách (jezuitských a cisterciáckých) barokní Prahy.

Další skupina přednášejících zahrnovala badatele, kteří se věnovali „druhému životu“ KEN. U některých, jako byl specialista na polské politické dějiny 18. století Henryk Palkij z Jagellonské univerzity, bylo zaměření jejich referátů na dějiny nové, ba nejnovější poněkud překvapivé, ale rozhodně ne bez zajímavosti. Ze široké škály příspěvků týkajících se 19. a 20. století zmiňme alespoň vystoupení varšavského historika Karola Poznańskiego, jenž přednášel o pozdějších školských reformách Aleksandra Wielopolskiego (1803–1877) nebo Władysława Szulakiewicz z *Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* v Toruni, zabývající se odrazem jubilejních oslav KEN v polské historiografii pedagogiky.

Zvláštní okruh příspěvků, které zasahovaly do obou chronologicky vymezených skupin, pak představovala pramenovědná vystoupení. Zde je třeba zmínit heuristickou sondu Juliana Dybiece, žáka proslulého Henryka Barycze, k tématu KEN v krakovských archivech a knihovnách, obecně pojatý referát Kazimierze Koraba o primárních a sekundárních zdrojích informací k dějinám KEN nebo příspěvek badatelského tandemu Michał Nowicki a Krzysztof Ratajczak, zaměřený již na konkrétní prameny ke studiu KEN v arcidiecézním archivu v Poznani. Známa historička Stefania Maria Walasek zkoumala ve svém zajímavém vystoupení širokou škálu dokumentů z archivů ve Vilniusu a Lvově, v nichž figurují učitelé KEN. Ve všech přednesených příspěvcích bylo patrné, že pro polskou historickou obec není *Komisja Edukacji Naukowej* pouze badatelským tématem z dávné minulosti, ale životem pulsující součástí tradice, kterou je třeba udržovat a dále kultivovat.

Nakonec je nutno zmínit, že nejen samotná akademická jednání, ale také veškeré zázemí konference bylo pojato velkoryse s typickou polskou pohostinností, počínaje ubytováním, přes slavnostní pohoštění až po nezapomenutelné vystoupení studentského hudebního tělesa Uniwersytetu Pedagogicznego. Organizátorům konference proto patří velký dík.

Jiří Wolf

Konference *Post illa verba*, Plzeň, 5. března 2015

Mistr Jan v Hus má v povědomí těch Čechů, kteří prošli tradičním systémem školního dějepisu, většinou jednu „lidskou“ tvář – pro střední generaci ji zpodobňuje ve svých neuvěřitelných kinematografických proměnách Zdeněk Štěpánek, pro mládež po letošním květnovém uvedení nového historického filmu to bude nejspíš podoba herce Matěje Hádky. Mistr Jan Hus na dějepisných hodinách v české škole také prožívá jeden jediný ústřední dramatický příběh, který začíná kolem roku 1370 v jihočeském Husinci, eventuálně v roce 1402 v Betlémské kapli a končí na kostnické hranici v létě roku 1415. Z jistého hlediska je dobře, že je tomu právě tak. Školní dějepis, tak, jak se tradičně „formoval“ do dnešní podoby, totiž kreslí obraz velkého reformátora katolické církve v duchu hodnotných děl

českých historiků – Františka Palackého, Josefa Macka, Františka Grause, Františka Kavky, za mladší generaci pak Františka Šmahela a Petra Čorneje – barvitě, vrstevnatě a v určitém slova smyslu jednoznačně.

Samotný Husův příběh i díla uvedených autorů znamenají pro český dějepis hodnotu, kterou lze srovnat jen s nemnohými. Tuto hodnotu nebylo dost dobře možné významněji pokřivit ani usilovnými ideologickými tlaky v dobách vzdálené či nedávné minulosti. Politická a společenská objednávka, pro niž byly (a dosud jsou) školní učebnice vždy tím nejlákavějším prostředím, nás dodnes zaráží např. zadáním pro výuku husitské doby třeba v období pětisetletého výročí Husovy smrti (zajímavé cenzurní zásahy v roce 1915) či zcela jiným, ovšem stejně zarputilým zadáním z roku 1955. A přesto... Husův obraz a jeho příběh ve školách zůstával ve své základní hodnotě nezměněn. Profesor Jan Kumpere k tomuto tématu na didaktické konferenci katedry historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni výstižně uvedl: „*Možná i proto, nástup svobodného a necenzurovaného bádání po roce 1989 sice přinesl vítanou názorovou pluralitu, ale ohledně Husa k zásadní proměně paradigmatu nedošlo. Dokonce byla patrná i jistá snaha katolických kruhů po vyrovnání s Husem, v rámci ekumenických snah Jana Pavla II. Vícevrstevné a komparativní bádání Husův obraz naopak prohloubilo. Samozřejmě, lze se setkat u pokleslé publicistiky s módním přehodnocováním Husa a husitství, ale vesměs se jedná o názory rádoby objevené, ve skutečnosti opakující vyčpělé ultrakonzervativní katolické názory a sudetoněmecké protičeské a protihusovské výpady.*“^{1]}

Jak tedy vyprávět Husův příběh v dnešním moderním školním dějepisu? Současný učitel má mnoho možností, jak učivo pojmut – doufejme, že ne ve smyslu alternativního obsahu či jeho „nových“ pojetí, ale jistě v oblasti didaktických prostředků a forem. Právě takové kreativní metody, formy a prostředky z oblasti didaktiky představila konference katedry historie s názvem *Post illa verba*, konaná 5. března 2015. Nepřeberné množství zajímavých, účelných a smysluplných didaktických metod a také jejich přesvědčivá prezentace vytvořily program celodenního jednání učitelů základních a středních škol Plzeňského a Karlovarského kraje. Mistr Jan Hus v uměleckých textech, v textech dokumentů a dobových pramenech, Jan Hus v ilustracích, v dokumentárních filmech a v ukázkách filmů uměleckých, Jan Hus v didaktických exkurzích na místa „národní hrdosti“, Jan Hus v IT aplikacích pro práci dětí na školních tabletech, Jan Hus v dílčích didaktických aktivitách... – své metodické návrhy ze všech těchto oblastí představili západočeští pedagogové na plodném plzeňském jednání.

Motivací k pracovní části konference se staly úvodní referáty Jana Kumperey *Janův druhý život aneb Hus v deseti zastaveních*, Karla Řeháčka *Husovy „oslav“ ve viru války 1915. 500 let od Husovy smrti na plzeňských školách* a Ladislava Voldřicha *Jan Hus mezi církvemi*. Dále už konferenční jednání samotní učitelé přetvořili ve svých vystoupeních spíše ve svébytný seminář či workshop, který nabízel jak dílčí didaktické nápady, tak sofistikované a promyšlené metody s přesahem do jiných vyučovacích předmětů, dějepisných či jazykových tematických celků a průřezových témat RVP.

Plzeňské březnové setkání západočeských pedagogů na aktuální Husovské téma, jak rozhodně vyzněla i závěrečná výzva účastníků, založilo na KHI FPE tradici každoročních didaktických konferencí motivovaných aktuálními historickými výročími. Rok 2017 je v tomto smyslu lákavou nabídkou. Po několika návrzích samotných učitelů na zajímavá výročí se „sedmičkou na konci“ jsme se nakonec rozhodli vzpomenout 150 let od bitvy u Hradce Králové. Máme za to, že události prusko-rakouské války vhodně zastřeší metodické jednání o edukačně problematickém tématu dlouhého 19. století. Didaktické

1] Prof. PhDr. Jan Kumpere, CSc. na konferenci *Post illa verba*, FPE ZČU v Plzni, 5. 3. 2015 (www.khi.zcu.cz).

inspirace učitelů Plzeňského i Karlovarského kraje pro výuku politických, kulturních i vědecko-technicky pojatých dějin, pro dějiny každodennosti a dalších oblastí lidského života v předminulém století očekáváme tedy na jaře roku 2017 opět na pedagogické fakultě ZČU v Plzni.

Helena Východská

České, slovenské a československé dějiny 20. století X, Hradec Králové, 31. 3. – 1. 4. 2015

V desátém roce konání již dozajista lze hovořit či psát o tradici, a to i v případě, že se jedná o konferenci, v jejímž názvu se objevuje slovo dějiny či dokonce historie. Desátý ročník „Mezinárodní konference České, slovenské a československé dějiny XX. století“, uspořádaný Historickým ústavem Filozofické fakulty UHK a Muzeem východních Čech, proběhl ve dnech 31. března a 1. dubna 2015 v Hradci Králové. Jako vlastně vždy nabídla konference prostor především mladším, ba mladým profesionálním historikům, doktorandům a studentům z České republiky, Slovenska a dalších zemí.

Konference byla slavnostně zahájena 31. března za účasti velvyslance Slovenské republiky v České republice, pana Petera Weisse, děkanky Fakulty filozofické, paní Mgr. et Mgr. Pavlína Springerové, Ph.D. a ředitele Historického ústavu FF UHK, pana Mgr. Jiřího Hutečky, Ph.D.

Rozsah a pestrost studované problematiky a především velký zájem o aktivní účast přiměl organizátory k tradičnímu řešení, spočívajícímu v paralelní prezentaci příspěvků, a to ve třech konferenčních místnostech. V první den konference se účastníci a hosté mohli rozhodnout mezi jedenácti tematickými bloky, den druhý jich nabídl šest. To do jisté míry omezovalo posluchače, neboť zajímavé přednášky nezřídka probíhaly ve stejném čase, ovšem na různých místech. Po každém z bloků následoval kritický komentář vedený zkušenějšími, s problematikou i referátem seznámenými kolegy, a diskuse. Tento (spíše anglosaský) způsob vedení jednání byl v Hradci úspěšně použit již potřetí. Připomínky a náměty by mohly a měly účastníkům pomoci i při redakci jejich příspěvků do připravované kolektivní monografie.

První den konference zazněly referáty z bloků Prosazování nových státních myšlenek, Každodennost v období komunistického režimu, Člověk versus totalita, Dějiny ohýbání dějin, Československý trh v mezinárodních souvislostech, Průmyslové podniky jako zrcadlo dějin, Agrární problematika, Estetika a kultura, Bádání, věda a výzkum, Církevní dějiny a „Stýkání a potýkání živlu českého a německého“. Druhý den nabídl účastníkům bloky Zákon a pořádek, Svět médií a sdělovacích prostředků, Češi, Slováci a Čechoslováci za hranicemi, Československo a svět, Dějiny žen a ženy v dějinách a Biografie. Někdejší většinové zaměření účastníků hradeckých konferencí na politické dějiny tak bylo nahrazeno mnohem pestřejší škálou, a to nejen po stránce obsahové, ale i metodologické.

K úspěšnému a příjemnému průběhu celé konference bezpochyby přispěl společenský večer v Muzeu východních Čech, který kromě zajímavé komentované prohlídky a chutného pohoštění nabídl prostor a čas pro neformální diskusi i popovídání.

Miroslav Breitfelder

Seznam autorů

PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D. – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
mbreitfe@khi.zcu.cz

Mgr. Ondřej Faktor – Národní galerie v Praze;
faktor@ngprague.cz

Mgr. Marie Fritzová – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
mmaja.fritzova@gmail.com

Mgr. Martin Gaži – Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých
Budějovicích;
gazi.martin@npu.cz

doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D. – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jankilian@email.cz

prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc. – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
jkumpera@seznam.cz

PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D. – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
moravkov@khi.zcu.cz

PhDr. Karel Řeháček – Státní oblastní archiv v Plzni;
rehacek@soaplzen.cz

Mgr. Michal Tejček – Státní okresní archiv Klatovy;
tejcek@soaplzen.cz

PhDr. Marek Vařeka, Ph.D. – Masarykovo muzeum v Hodoníně a katedra historie
Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně;
marek.vareka@email.cz

PaedDr. Helena Východská – Katedra historie FPE ZČU v Plzni;
hvychod@khi.zcu.cz

PhDr. Jiří Wolf – Muzeum města Duchcova;
muzeum.duchcov@tiscali.cz

Pokyny pro autory

Redakce časopisu *Bohemiae Occidentalis Historica* přijímá výhradně původní práce z oboru historie, případně příbuzných disciplín, a to v českém a slovenském jazyce, stejně jako ve dvou světových jazycích, v angličtině a němčině. Příspěvky mohou pocházet od jednoho i více autorů, za předpokladu, že dosud nebyly v identické či téměř identické podobě publikovány již jinde. Výjimkou mohou za určitých předpokladů a v závislosti na rozhodnutí redakce být jen jazykové variace již publikovaných statí. Každý příspěvek bude anonymně předložen jednomu recenzentovi z jiného pracoviště, než je autor, přičemž recenzent vyplní redakci vyhotovený formulář a příspěvek doporučí k otištění, doporučí k otištění po úpravách, nedoporučí.

1) Doručení příspěvků

Nabízené příspěvky mohou autoři zasílat na CD poštou na adresu: Katedra historie FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 301 00 nebo na e-mail: kilian@khi.zcu.cz.

2) Rozsah příspěvků

Minimální rozsah příspěvků není stanoven, jeho délka však bude rozhodující při zařazení buď mezi studie nebo mezi drobnosti. Maximální rozsah studií by neměl překročit 35 normostran – vytvořených ve Wordu písmem Times New Roman o velikosti 14 a s řádkováním 1,5. Tučně zvýrazněny či jinou velikostí odlišeny necht' jsou jen nadpisy.

3) Požadované součásti příspěvků

Každý příspěvek by měl kromě jména autora, adresy jeho pracoviště a kontaktu na něj obsahovat také stručný abstrakt o dvou až třech větách (ideálně v angličtině; není podmínkou), seznam klíčových slov (min. 4, max. 10) a shrnutí/resumé v anglickém jazyce nebo v jazyce příspěvku (1–2 normostrany).

4) Další součásti příspěvků

Případné obrazové ilustrace zasílejte výhradně ve formátu JPG, a to stejným způsobem jako příspěvky samotné (CD, mail – viz výše). Maximální počet přijímaných snímků k jednomu článku je 8 a podmínkou je, že autor je současně vlastníkem práv k jejich otištění. Snímky musí mít odpovídající tiskovou kvalitu (alespoň 300 dpi) a být dostatečně popsány (název vyobrazení, zdroj, autor snímku, rok jeho pořízení). Tabulky a grafy vytvářejte výhradně v programech WORD a EXCEL.

5) Poznámkový aparát

Poznámkový aparát vytvářejte výlučně jako poznámky pod čarou, ve velikosti (Times New Roman) 10. Studie bez odpovídajících odkazů na prameny a literaturu přijímány nejsou.

6) Formální úpravy textu

Text ani poznámky pod čarou nijak neformátujte (!) a v žádném případě nikde neměňte fonty písma. První odstavec za nadpisem (-y) neodsazujte, ostatní ano. U citací zdrojů odlište citovaný text kurzívou a uvozovkami na počátku i na konci, uvozovky použijte případně i u dalších výrazech, které si to v jazykovém kontextu zaslouhují. Důsledně odlišujte spojovníky a pomlčky, z nichž první jsou kratší (-), bez mezer a užívají se ke spojení slov, zatímco druhé jsou delší (–) a užívají se zvláště u letopočtů.

7) Citace

a) Monografie dle vzoru: Tomáš PARMA, *František kardinál Ditrichštejn a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011, s. 55. V případě, že má titul i podtitul, bude i tento kurzívou. U opakované citace: T. PARMA, *František kardinál Ditrichštejn*, s. 77. Název titulu by měl být zkrácen po první smysluplné podstatné jméno. V případě, že se jedná o monografii sestavenou redaktorem (redaktory), je nutno za jméno (-a) před citací titulu uvést: (red.)

b) Kolektivní monografie dle vzorů: Josef PETRÁŇ a kol. (jsou-li autoři více než čtyři) nebo Jaroslav ČECHURA – Zdeněk HOJDA – Martina NOVOZÁMSKÁ (jsou-li autoři dva nebo tři).

c) Článek v periodiku dle vzoru: Martin BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise Adolfa Vratislava ze Šternberka. Švédské království v polovině 70. let 17. století očima císařského vyslance*, *Folia Historica Bohemica* 29, č. 1, 2014, s. 31–62. U opakované citace: M. BAKEŠ, *Mimořádná diplomatická mise*, s. 43. Opakuje-li se v textu, resp. v poznámkách pod čarou, titul periodika, je záhodno jej zkrátit a při prvním výskytu na zkratku upozornit: *Folia Historica Bohemica* (dále jen FHB).

d) Článek ve sborníku nebo kapitola v knize dle vzoru: Tomáš JIRÁNEK, *Svědectví českých důstojníků o poměrech v armádě habsburské monarchie z 2. poloviny 19. století*, in: Vítězslav Prchal a kol., *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16. – 19. století*, Pardubice, 2011, s. 117–132. Při opakované citaci: T. JIRÁNEK, *Svědectví*, s. 118.

e) Edice pramenů dle vzoru: Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996, s. 100. Při opakované citaci: J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 122.

f) Nепublikované prameny je nutno určit v této posloupnosti: Název archivu, název fondu, (inventární číslo), (signatura), (karton/číslo knihy), fol./pag./s. – (datace zdroje, případně další bližší určení, např. v případě korespondence místo sepsání, adresát a příjemce). Lze použít běžné zkratky, v případě prvního výskytu je nutno je rozepsat, např. : Archiv hl. m. Prahy (dále jen AHMP). U nezpracovaných archivních položek bude uvedeno: Název archivu, název fondu, nezpracováno. V případě, že se jedná o rukopis: 1. Místo uložení, signatura – (autor), název (zvláště u starých rukopisů); nebo 2. Autor, název, místo uložení (zvláště u novodobých rukopisů a nepublikovaných strojopisů).

g) Opakování stejných zdrojů v následných odkazech v poznámkách pod čarou: v případě autora následuje „Týž“, v případě dokumentu „T(t)amtéž“.

